

3/2004

Samfunnsspeilet 3/2004 – 18. årgang

Samfunnsspeilet presenterer aktuelle analyser om levekår og livsstil. Samfunnsspeilet kommer ut 6 ganger i året og gir viktig informasjon om sosiale, demografiske, økonomiske og kulturelle endringer i samfunnet. Samfunnsspeilet henvender seg til deg som er samfunnsengasjert, og til deg som har bruk for å kjenne det norske samfunnet i jobben din. For studenter og skoleelever er tidsskriftet en nyttig kilde som fyller tomrommet mellom lærebøker og dagspressen.

Redaksjon:

Johan-Kristian Tønder (ansv. red.),
Dag Ellingsen (dae@ssb.no) (red.),
Mads Ivar Kirkeberg, Tor Morten Normann,
Trude Lappegård, Berit Otnes, Jorunn
Ramm og Torbjørn A. Tjernberg.

Redigering:

Liv Hansen, Anne Skarateppen, Iris
Stenseng og Kirsten Aanerud.

Design: Siri E. Boquist.

Trykk: Gan Grafisk.

Foto: Hege Kristin Fosser Pedersen,
Photos.com

Omslagsfoto: A. Wilse/Norsk Folkemuseum

Priser: Per år kr 330,- (institusjoner),
kr 220,- (private). Enkeltnr. kr 65,-.

Internett: <http://www.ssb.no/>

ISSN 0801-7603.

ISBN 82-537-6609-2 Trykt versjon.

ISBN 82-537-6610-6 Elektronisk versjon.

Artikler i tidsskriftet kan ikke uten videre tas som uttrykk for Statistisk sentralbyrås oppfatning. Ved bruk av stoff fra tidsskriftet, oppgi kilde: Samfunnsspeilet/Statistisk sentralbyrå.

Prester og fysioterapeuter lever lengst <i>Jens-Kristian Borgan</i>	2
Norske tenåringsmødrer – få, men fattige <i>Laila Kleven og Oddbjørn Haugen</i>	9
Byråprofil: Anders Barstad Verdikommisjonæren <i>Solveig Haavik</i>	16
Noen få veier tungt i kriminalitetsbildet <i>Torbjørn Skarøhamar</i>	25
Mange – men færre – ofre <i>Reid Jone Stene</i>	32
Har du en utenlandsfødt bestemor eller bestefar? <i>Benedicte Lie og Lars Østby</i>	45
Stadig flere søker lykken med utenlandske ektefeller <i>Benedicte Lie</i>	53
Store forskjeller i ekteskapsmønstre blant innvandrere i Norge <i>Benedicte Lie</i>	59
Hvor skal samboerne krysse av? Turid Noack	64
Siden sist	66

Prester og fysioterapeuter lever lengst

Menn i akademiske yrker og høyere funksjonærstillinger lever betydelig lengre enn fiskere og ufaglærte arbeidere. For enkeltyrker kan forskjellen i gjennomsnittlig levetid bli på over 10 år. Forskjellene er mindre for kvinner. Dette betyr at en prest, fysioterapeut eller universitetslærer får mange flere år som pensjonist enn en sjømann, restaurantansatt eller fisker. De nye dødelighetsberegningene fra Statistisk sentralbyrå gir et interessant innspill i den pågående pensjonsdebatten.

Jens-Kristian Borgan

Både norske og internasjonale undersøkelser har påvist høyere dødelighet og dermed lavere levealder blant personer i manuelle yrker – særlig ufaglærte arbeidere – sammenliknet med de høyere funksjonærgruppene. Dette er blant annet beskrevet som tapte leveår i Borgan og Kristofersen 1986. De fleste undersøkelsene om yrkesdødelighet har sett på yrke ved eller kort tid før dødsfallet, og dødelighetsforskjellene er beregnet blant "for tidlige dødsfall", det vil si død før oppnådd vanlig pensjonsalder.

Dødeligheten i Norge i dag er lav blant personer under vanlig pensjonsalder. Det er derfor få som dør som yrkesaktive. Mange av dem som dør før pensjonsalder har også en periode som uføretrygdet før dødsfallet. Ved å bare se på de yrkesaktive faller derfor mange dødsfall utenfor beregningene. Levetidsberegninger bygger på dødsfall i alle aldre. Datagrunnlaget blir derfor mangelfullt ved å bare ta med de yrkesaktive. Dette problemet kan omgås ved å registrere yrke i en periode før dødeligheten måles (se boks om Beregninger og begreper). Det er nok minst like riktig å se på personens "vanlige" yrke i løpet av livsløpet som status omkring dødsfallet.

Mannlige høyere funksjonærer lever fem år lenger enn ufaglærte arbeidere og fiskere

Ved slutten av det 20. århundret var den forventede levealder blant menn 75-76 år. Menn som hadde eller hadde hatt et liv som ufaglært arbeider eller fisker kunne bare vente å leve i 74 år, mens tilsvarende levealder blant høyere funksjonærer var om lag 79 år (se tabell 1). Lavere funksjonærer hadde også en levealder klart under gjennomsnittet, mens midlere funksjonærer, andre selvstendige og gårdbrukere har en levealder over gjennomsnittet. Personer som var yrkespassive i alle tre folketellingene, eller var yrkespassive i 1980 og ikke bodde i Norge ved tidligere tellinger, hadde en forventet levealder på bare 67 år.

Høyere funksjonærer lever lengst også blant kvinner

Forventet levealder blant alle kvinner var på slutten av 1990-tallet vel 81 år. Også blant kvinner var det høyere funksjonærer som hadde den høyeste levealder, 83,5 år (se tabell 1). Den laveste forventede levetid er observert blant faglærte arbeidere, med 80 år. Kvinner som var yrkesaktive i minst en av de tre folketellingene, hadde en forventet levealder på 81,5 år, mens kvinner som var yrkespassive ved alle folketellingene kunne vente å leve i 80 år. Grunnen til den mye mindre forskjellen i dødelighet mellom yrkesaktive og yrkespassive blant kvinner sammenliknet med menn, skyldes den store andelen av dagens gamle kvinner som har hatt et liv som hjemmearbeidende husmor. Mens menn var utenfor arbeidslivet av helsemessige årsaker, var dette i langt mindre grad tilfellet blant kvinner.

Jens-Kristian Borgan er seniorrådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for helsestatistikk (jens-kristian.borgan@ssb.no).

Levetid som pensjonist varierer også

I den siste tiden har det vært mye diskusjon om pensjonsalder og levetid som pensjonist, etter at et offentlig utvalg har lagt fram et forslag til en reformert folketrygd. I tillegg til pensjonens størrelse, er pensjonsutgiftene avhengig av hvor stor andel av de yrkesaktive som når pensjonsalder og samlet levetid som pensjonist. Pensjonskommisjonens forslag til ny folketrygd har en pensjonsalder på 67 år, med en fleksibel mulighet til å gå av med alderspensjon fra og med fylte 62 år. De som velger å gå av tidligere, vil imidlertid få redu-

Beregninger og begreper

Levealdersberegningene bygger på dødsfall i 5-årsperioden november 1995 til oktober 2000 (i teksten benevnt som 1996-2000) i de ulike yrker og grupper for sosioøkonomisk status som ble registrert for det enkelte individ ved Folke- og boligtellingsen 1980. For yrkespassive i 1980 er brukt yrke ved Folke- og boligtellingsen 1970, alternativt i 1960 for personer som ikke var yrkesaktive i 1980.

Ved å gjøre det på denne måten blir de fleste som har vært yrkesaktive en tid i løpet av livsløpet, tatt med, og en unngår at det oppstår skjevheter ved at yrker som er fysisk tunge har en større avgang fra yrkeslivet enn fysisk lettere yrker. Det kreves for eksempel bedre fysisk styrke for å stå i fysisk tyngre yrker. Avgangen fra yrkeslivet på grunn av sviktende helse blir derfor større i disse yrker enn i fysisk lettere yrker. Det vil si den såkalte sunne arbeidereffekten som blant annet er beskrevet i Dahl og Midsundstad (2000) gir tilsynelatende lavere dødelighet i tyngre yrker, da de med dårligst helse har forlatt yrket tidligere. Ved å trekke inn tidligere yrke for yrkespassive vil det meste av denne effekten bli eliminert.

Dødelighetsratene som danner grunnlaget for levetidsberegningene er beregnet for 5-årige aldersklasser. Da det ikke finnes yrkesopplysninger i alle aldre, er forventet levealder i de enkelte aldersspenn beregnet på følgende måte:

- For levetid i alder under 27,5 år er det antatt at alle personer følger gjennomsnittet av alle menns versus alle kvinners dødelighet for perioden 1996-2000.
- I alderen mellom 27,5 år og 42,5 år er brukt dødeligheten i tre 5-års aldersklasser i perioden 1981-1985.
- I alderen fra 42,5 år og ut livsløpet er brukt dødelighetsrater i 5-års aldersklasser i perioden 1996-2000.

Begrunnelsen for første kulepunkt er at alle som døde før yrkesaktiv alder vil ha samme dødelighet uavhengig av hvilket yrke de ville valgt om de hadde fått leve. I praksis blir dette en liten undervurdering av dødelighetsforskjellene, da det er trolig at personer som ville "valgt" et yrke med høy dødelighet også ville hatt en høyere dødsrisiko i barne- og ungdomsårene. Tallene er imidlertid så små at det i liten grad ville påvirket den totale levealdersforskjellen mellom yrkene.

Begrunnelsen for metoden som ble valgt i andre kulepunkt, er at det i 1996 var få personer under 40 år som var yrkesaktive i 1980, iallfall i yrker som krever lang utdanning. Det er her derfor brukt dødeligheten i en tidligere periode. Denne dødeligheten er også så lav at dette valget har begrenset innvirkning på sluttresultatet. Tredje kulepunkt er beregnet for riktig periode, og da dødeligheten over fylte 40 år er helt dominerende blir denne konstruerte levealderen lite avvikende fra den vi ville fått om vi hadde yrkesbestemte dødelighetsdata for 1996-2000 også for de laveste aldrene.

Sosioøkonomisk gruppe er beregnet etter Statistisk sentralbyrås inndeling etter sosioøkonomisk status (SNS nr. 5). Grensen for yrkesaktivitet er satt til minst 500 timers inntektsgivende arbeid de siste 12 måneder før folketellingen.

Yrke er i hovedsak kodet etter Nordisk yrkesklassifisering (Arbeidsdirektoratet 1965). I de fleste tilfellene er det brukt 3-sifret yrke. Noen ganger hvor gruppene er små er det i stedet gruppert etter 2-sifret yrkeskode.

Tabell 1. Forventet gjenstående levetid i alder 0, 62 og 67 og andel døde i prosent mellom 27 og 62 år og 27 og 67 år blant menn og kvinner i ulike grupper for sosioøkonomisk status

Sosioøkonomisk status	Forventet levetid ved fødsel	Andel døde 27-62 år	Forventet levetid etter fylte 62 år	Andel døde 27-67 år	Forventet levetid etter fylte 67 år
Menn					
Alle	75,6	11	18,0	18	14,4
Alle yrkesaktive	75,7	10	18,1	18	14,4
Ufaglært arbeider	74,0	14	17,0	23	13,6
Faglært arbeider	75,9	10	18,0	18	14,3
Funksjonær, lavt nivå	74,8	13	17,6	21	14,1
Funksjonær, mellomnivå ...	77,2	9	18,7	14	14,9
Funksjonær, høyt nivå	78,9	8	20,3	12	16,3
Fisker	74,1	15	17,5	22	13,9
Gårdbruker	76,8	9	18,6	15	14,8
Andre selvstendige	75,9	11	18,1	18	14,4
Yrkespassive	67,1	26	12,3	43	10,2
Kvinner					
Alle	81,2	7	22,2	10	17,9
Alle yrkesaktive	81,6	7	22,5	10	18,2
Ufaglært arbeider	80,5	8	21,6	12	17,5
Faglært arbeider	80,1	10	21,6	13	17,6
Funksjonær, lavt nivå	81,6	7	22,5	10	18,2
Funksjonær, mellomnivå ...	82,8	6	23,3	8	18,9
Funksjonær, høyt nivå	83,5	6	24,0	8	19,6
Gårdbruker	82,3	6	22,9	9	18,6
Andre selvstendige	81,8	7	22,6	10	18,3
Yrkespassive	80,1	9	21,4	13	17,3

Kilde: Beregningene i tabellene bygger på data fra Dødsårsaksregisteret samt Folke- og boligtellingerne i 1960, 1970 og 1980. Beregningene er publisert for første gang i denne artikkelen.

Yrkene som er valgt i tabellen har alle så mange medlemmer at dødelighetsulikhetene mellom yrker er relativt stabile over tid. Det er likevel store forskjeller i antall yrkesaktive mellom yrkene. En oversikt over yrkesaktive i de ulike yrker og aldersgrupper og tilsvarende tall for dødsfall er gitt på <http://www/ssb.no/samfunnsspeilet>.

serte ytelser fra folketrygden hele resten av livet, sammenliknet med dem som står i arbeidet til fylte 67 år eller enda lenger. De som går av tidligere, vil få reduserte ytelser selv om de begynte tidligere i yrkeslivet, og har hatt like mange opptjeningsår ved fylte 62 år som andre først vil ha ved fylte 67 år. Tabell 1 viser store levetidsforskjeller også som pensjonist. For eksempel kan høyere funksjonærer blant menn vente å leve nesten like lenge etter fylte 67 år som ufaglærte arbeidere kan vente å leve etter fylte 62 år. Flere av de ufaglærte arbeidene vil dø i yrkesaktiv alder før fylte 62 år (14 prosent) enn høyere funksjonærer vil dø før fylte 67 år (12 prosent).

Enda større dødelighetsforskjeller blant yrker

Menn i akademiske yrker, som prest, arkitekt, lege, universitets- og høgskolelærer, lektorer og adjunkter og ingeniører, er blant dem som kan vente å leve lengst i Norge i dag. Alle disse yrkene hadde en forventet levealder på minst 80 år (se tabell 2). Offentlige tjenestemenn, jurister og politifolk

hadde også høy levealder. Blant yrker med en levealder omkring gjennomsnittet finner vi faglærte arbeidere som elektrikere, bygningsarbeidere og rørleggere. Nederst på lista finner vi matroser og gårdsarbeidere med en forventet levealder så vidt under 70 år. Kokker, renholdere, drosjesjåfører og servitører er også blant yrker med lav levealder blant menn.

Blant kvinner er ikke levetidsforskjellene like store som blant menn, men de er heller ikke her uvesentlige. Av yrker av noen størrelse er det fysioterapeuter og arbeidsterapeuter som har den høyeste levealderen med 85 år (se tabell 3). Undervisningspersonale som lektorer og adjunkter, lærere og førskolelærere har alle en høy levealder. Jern og metallarbeidere, servitører og kokker er de yrkene som er målt med en forventet levealder under 80 år. Også blant kvinner finner vi altså en vesentlig høyere levealder blant personer med forholdsvis lang utdanning, sammenliknet med dem med lav levealder som normalt har ingen eller lite utdanning utover grunnskole.

Hvorfor er det dødelighetsforskjeller mellom yrkene?

Der har vært framsatt mange teorier om årsakene til de store helseforskjellene mellom ulike sosioøkonomiske grupper, heriblant yrker. Det er ikke tilfeldig hvilket yrke en person rekrutteres til. Helseulikheter i de ulike yrker vil derfor ikke bare knyttes til personens yrke, men også hvilke befolkningsgrupper som i hovedsak rekrutteres til de ulike yrkene.

Yrkes- kode	Yrke	Forventet levalder	Yrkes- kode	Yrke	Forventet levalder
071	Prester	81,0	931	Vaktmestere	75,6
062	Universitets- og høyskolelærere	80,7	751	Verkstedmekanikere	75,4
001	Arkitekter	80,6	826	Slaktere, pølsemakere	75,3
063	Lektorer og adjunker	80,4	333	Butikkekspeditorer	75,1
030	Leger	80,4	441	Skogsarbeidere	74,9
002	Over- og avdelingsingeniører ...	79,9	412	Husdyrrøkttere	74,8
10	Off. adm. og forvaltningsarbeid	78,6	097	Musikere	74,8
064	Lærere	78,5	803	Trykkere	74,8
003	Ingeniører og teknikere	78,5	822	Bakeriarbeidere	74,7
903	Polititjenestemenn	78,5	65	Konduktør-, trafikk- og fraktass. arbeidere	74,7
08	Juridisk arbeid	78,3	601	Styrmenn	74,6
0X1	Revisorer	78,2	413	Gartneriarbeidere	74,5
311	Forsikringsselgere	78,1	781	Bygn.malere, møbellakerere ..	74,2
331	Salgsfunksjonærer (kontor)	77,9	430	Fiskeskippere, notbaser mv.	74,1
111	Bedriftsledere	77,7	644	Vare- og lastebilsjåførere	74,0
801	Settere	77,6	791	Murere	73,9
313	Reklamefolk	77,5	872	Kran- og heisførere	73,9
A	Militære	77,2	853	Plastvarearbeidere	73,9
401	Gårdbrukere	77,1	874	Anleggsmaskinkjørere	73,9
201	Regnskapssjefer, bokholdere ...	77,0	756	Sveisere, brennere	73,8
0X2	Sosialtjenestemenn	76,9	754	Tynnplatearbeidere	73,8
901	Branttjenestemenn	76,7	911	Kjøkkenledere	73,7
681	Postbud	76,6	604	Maskinister	73,7
30	Grossister og detaljister	76,6	882	Lagerarbeidere	73,5
600	Skipsførere	76,6	836	Papirarbeidere	73,5
29	Annet kontorarbeid	76,5	603	Maskinsjefer	72,9
013	Laboranter	76,4	501	Minere, fjellsprengningsarb.	72,9
321	Handelsreisende	76,3	431	Fiskere ellers	72,8
761	Elektrikere	76,2	875	Truckkjørere	72,8
774	Bygningsarbeidere	76,0	731	Hytte- og smelteovnsarbeidere	72,6
777	Industrisnekkere	76,0	737	Støperiarbeidere	72,5
764	Telereparatører, montører	75,9	825	Konserveringsarbeidere	72,5
671	Poståpnere, postassistenter	75,9	921	Hovmestere, servitører	71,9
765	Linjemontører	75,8	643	Drosjesjåførere	71,9
095	Redaktører, journalister	75,8	932	Renholdere	71,4
332	Butikksjefer	75,8	912	Kokker	71,1
753	Maskin og motorreparatører ...	75,8	411	Gårdsarbeidere	70,0
755	Rørleggere	75,7	612	Matroser	69,8
641	Bussjåførere	75,6			

Kilde: Beregningene i tabellene bygger på data fra Dødsårsaksregisteret samt Folke- og boligtellingerne i 1960, 1970 og 1980. Beregningene er publisert for første gang i denne artikkelen.

Yrkes- kode	Yrke	Forventet levalder
052	Fysioterapeuter, arbeidsterap. .	84,9
063	Lektorer, adjunker	84,2
064	Lærere	84,1
066	Førskolelærere	83,6
0X2	Sosialtjenestemenn	83,6
10	Off. adm. og forvaltningspers. .	83,3
041	Sykepleiere	83,2
046	Hjelpepersonale i tannpleien ...	83,1
201	Regnskapssjefer, bokholdere ...	82,8
941	Frisører	82,7
40	Arbeidsledere jord og skog	82,6
043	Pleiere i psykisk helsevern	82,5
411	Gårdsarbeidere	82,5
292	Bankfunksj. (alm. bankarb.)	82,0
045	Hjelpepersonale i sykepleien	82,0
047	Barnepleiere	81,9
21	Stenografi- og maskinskrivere .	81,9
671	Poståpnere, postassistenter	81,9
333	Butikkekspeditorer	81,9
09	Kunstneriske og litterære arb. .	81,9
013	Laboranter, lab.ass.	81,8
30	Grossister og detaljister	81,8
203	Butikk- og restaurantkasserere	81,7
111	Bedriftsledere	81,6
716	Tilskjærere	81,2
825	Konserveringsarbeidere	80,9
932	Renholdere	80,5
86	Pakke- og emballeringsarb.	80,2
913	Kjøkkenmedhjelpere	80,0
76	Elektroarbeidere	80,0
912	Kokker	79,7
921	Hovmestere, servitører	79,1
75	Jern- og metallarbeidere	78,6

Kilde: Beregningene i tabellene bygger på data fra Dødsårsaksregisteret samt Folke- og boligtellingerne i 1960, 1970 og 1980. Beregningene er publisert for første gang i denne artikkelen.

Niels Rasmussen beskriver i NOMESCO 2004 årsaker og mekanismer som kan gi forklaring til slike sosiale helseulikheter. En årsaksorientert tilnærming legger for eksempel vekt på følgende elementer:

- Ulike sosiale klassers levekår og livsbetingelser gir ulik risiko for utvikling av sykdommer og helse.
- Ulike sosiale gruppers livsstil og helseatferd gir ulik helserisiko.
- Den sosiale arv reproducerer de classespesifikke levekår, livsstil med videre fra en generasjon til den neste. De ulike sosiale grupper er skapt gjennom samfunnets lagdeling eller klasseinndeling.

Tabell 4. Forventet gjestående levetid etter fylte 67 og 62 år blant menn i ulike yrker. 1996-2000

Yrkes- kode	Yrke	Levetid etter 67 år	Levetid etter 62 år	Yrkes- kode	Yrke	Levetid etter 67 år	Levetid etter 62 år
062	Uniersitets- og høgskoleærere	17,7	22,0	755	Rørleggere	14,2	18,0
071	Prester	17,4	21,6	333	Butikkekspeditorer	14,2	17,6
001	Arkitekter	17,2	21,3	65	Konduktør-, trafikk- og fraktass.arbeidere	14,1	17,8
063	Lektorer og adjunkter	17,2	21,6	853	Plastvarearbeidere	14,1	17,3
030	Leger	17,1	21,3	441	Skogsarbeidere	14,1	17,8
002	Over- og avdelingsing.	16,9	21,1	753	Maskin og motorrep. .	14,0	17,8
331	Salgsfunksj. (kontor) ..	16,1	19,8	751	Verkstedmekanikere .	14,0	17,6
10	Off. adm. og forvalt- ningsarbeidere	16,1	20,0	803	Trykkere	14,0	17,8
064	Lærere	15,9	19,6	901	Branntjenestemenn ...	14,0	18,3
003	Ingeniører og teknikere	15,8	19,8	095	Redaktører, journalister	13,7	17,8
OX1	Revisorer	15,8	19,9	911	Kjøkkenledere	13,7	16,9
111	Bedriftsledere	15,7	19,6	756	Sveisere, brennere	13,7	17,1
311	Forsikringssejgere	15,6	20,0	412	Husdyrrøkttere	13,6	17,1
A	Militære	15,5	19,5	781	Bygningsmalere, møbellakkerere	13,5	17,0
OX2	Sosialtjenestemenn	15,5	19,1	825	Konserverings- arbeidere	13,5	16,5
903	Polititjenestemenn	15,2	19,4	822	Bakeriarbeidere	13,5	17,4
08	Juridisk arbeidere	15,0	19,3	875	Truckkjørere	13,4	16,9
332	Butikksjefer	14,9	18,7	882	Lagerarbeidere	13,4	16,9
401	Gårdbrukere	14,8	18,7	932	Renholdere	13,4	16,2
600	Skipsførere	14,6	18,6	644	Vare- og lastebilsjåførere	13,4	16,8
321	Handelsreisende	14,6	18,3	431	Fiskere ellers	13,3	16,8
826	Slaktere, pølsemakere	14,6	18,0	731	Hytte- og smelteovns- arbeidere	13,3	16,6
931	Vaktmestere	14,6	18,4	874	Anleggsmaskinkjørere	13,3	16,9
777	Industrisnekkere	14,6	18,2	754	Tynnplatearbeidere ...	13,3	16,9
201	Regnskapssjefer, bok- holdere	14,6	18,5	603	Maskinsjefer	13,2	17,2
313	Reklamefolk	14,6	19,1	501	Minere, fjellspregnings- arbeidere	13,1	16,7
765	Linjemontører	14,5	18,5	413	Gartneriarbeidere	12,9	16,5
30	Grossister og detaljister	14,5	18,7	836	Papirarbeidere	12,9	16,7
774	Bygningsarbeidere	14,5	18,2	872	Kran- og heisførere ...	12,9	16,8
29	Andre kontorarbeidere	14,5	18,4	604	Maskinister	12,9	16,0
601	Styrmenn	14,5	17,9	791	Murere	12,9	17,0
681	Postbud	14,5	18,3	737	Støperiarbeidere	12,7	16,3
671	Poståpnere, postass. ...	14,4	18,0	912	Kokker	12,5	15,7
764	Telereparatører, montører	14,3	18,0	612	Matroser	12,4	15,2
013	Laboranter	14,3	18,7	411	Gårdsarbeidere	12,2	15,2
641	Bussjåførere	14,3	17,9	643	Drosjesjåførere	11,9	15,4
761	Elektrikere	14,3	18,0	921	Hovmestere, servitører	11,2	14,9
430	Fiskeskippere, notbaser	14,3	17,7				

Kilde: Beregningene i tabellene bygger på data fra Dødsårsaksregisteret samt Folke- og boligtellingerne i 1960, 1970 og 1980. Beregningene er publisert for første gang i denne artikkelen.

En annen tilnærming legger vekt på følgende nivåer i en overordnet forklaring, som fokuserer på livsløpsperspektivet:

- Akkumulering.

Utallige forhold som påvirker helsa akkumuleres gjennom livsløpet – fra foreldrenes sosioøkonomiske stilling, gjennom barndom og ungdom til den voksne sosioøkonomiske plassering. Det er dessuten en tendens til at ulike belastende omstendigheter i livet opphopes blant de dårligst sosialt stilte.

- Sosial mobilitet.

Foreldrenes sosioøkonomiske status har betydning for barndomslivet, som igjen har betydning for plasseringen i voksenlivet og eventuelt for oppadgående eller nedadgående mobilitet, hvor ytterligere helsegevinster eller -tap kan akkumuleres.

- Sosial beskyttelse.

Her er det tale om en slags selvforsterkende mekanisme hvor de tidligere sosioøkonomiske betingelser – og dermed opphopningen og akkumuleringen av de helsemessige gevinster og tap – bestemmer hvilken effekt nye påvirkninger vil få. For eksempel er sannsynligheten for at kronisk syke blir tidlig utstøtt fra arbeidsmarkedet større blant de dårligst stilte enn blant de bedre stilte. I beregningene i denne artikkelen er det dels kompensert for dette ved at eventuelt yrke ved tidligere folketellinger er trukket inn for yrkespassive. Vi finner imidlertid den høyeste dødeligheten blant personer (særlig menn) som "aldri" har vært yrkesaktive.

Dahl og Midtsundstad (2000) beskriver årsaker til yrkesdødelighet som ulikheter i oppvekstmiljø og livsløp, helseatferd, psykososiale faktorer, materielle forklaringer og forhold til helsetjenesten. Under materielle forklaringer viser Dahl og Midtsundstad til at "det fremdeles er bemerkelsesverdig store forskjeller mellom yrkesgruppene hva gjelder arbeidsmiljøets materielle sider. Vi tenker her på høye temperaturer, vibrasjoner, tunge løft, uheldige arbeidsstillinger, utsatthet for giftige stoffer, gasser og damper, støv (asbeststøv), stråling og støy med videre. Flere studier viser også at variasjoner i slike arbeidsmiljøforhold forklarer helseforskjeller mellom yrkesklasser". I denne under-

søkelsen finner vi i tråd med dette, høyere dødelighet (og dermed lavere levealder) blant yrker der vi kan forvente et dårligere fysisk arbeidsmiljø. Yrker hvor vi kan vente at arbeidstakeren har en større selvstendighet i organiseringen av eget arbeid, har også en lavere dødelighet enn i yrker hvor den enkelte har liten frihet til dette.

Som det sees av ovenstående, kan årsaker til yrkesdødelighet finnes både i forhold knyttet til det enkelte yrke, forhold knyttet til ulikhet i livsstil med videre blant ulike befolkningsgrupper samt forhold knyttet til mekanismer som rekrutterer til de ulike yrker.

Hvor stabile er yrkesforskjellene?

Beregningene i denne artikkelen bygger, som før nevnt, på yrke ved folketellingen i 1980 og dødsfall observert i 1996-2000. Tidspunktet for yrkesregistrering er først og fremst valgt fordi dette er den siste folketellingen hvor yrkesopplysningene er registrert for alle yrkesaktive personer. Ved levealderberegninger kan det likevel være faglige grunner for å velge et slikt "tidligere" yrke, da de fleste dødsfall i dag skjer flere år etter at den avdøde har trådt ut av yrkeslivet.

Ved å se på levealder i de tidligere perioder før den som er valgt i våre beregninger, kan det bli litt ulik rangering av levealder etter yrke. Dette skyldes at en del av yrkene har relativt få medlemmer. Det gjelder særlig noen av de akademiske yrkene som er tatt med. Hovedmønsteret er imidlertid hele tiden det samme, at akademiske yrkesutøvere med lang utdanning har høyere levealder enn folk i manuelle yrker.

Store ulikheter mellom yrkene i levetid som pensjonist

Dødeligheten i Norge i dag er lav før oppnådd pensjonsalder. Det største bidraget til levealderforskjellene mellom yrkene kommer derfor fra dødelighetsforskjeller i alderen over normal pensjonsalder. Disse ulikhetene trer klart fram i tabellen over forventet gjenstående levetid etter fylte 67 år. Mens mannlige universitets- og høyskolelærere og prester hadde en forventet gjenstående levetid på mer enn 17 år over denne alderen, var levetidsiktene for servitører og drosjesjåfører seks til sju år lavere (se tabell 4). Som tidligere nevnt, er det her også tatt med personer som var uføretrygdet en periode før de nådde pensjonsalderen.

I lys av Pensjonskomisjonens forslag om redusert pensjon for arbeidstakere som velger å gå av ved 62-årsalder, er det også laget en oversikt over forventet gjenstående levetid ved alder 62 år i de ulike yrkene (se tabell 4) (NOU 2004:1). Da levetidsberegningene ved 62- og 67-årsalder i stor grad bygger på de samme dataene, blir rangeringen av yrkene etter levealder nokså lik i

Tabell 5. Forventet gjenstående levetid ved 67- og 62-årsalder for kvinner i ulike yrker. 1996-2000

Yrkes- kode	Yrke	Levetid etter 67 år	Levetid etter 62 år	Yrkes- kode	Yrke	Levetid etter 67 år	Levetid etter 62 år
052	Fysioterapeuter, arbeids- terapeuter	20,8	25,2	333	Butikkekspediterer	18,5	22,7
063	Lektorer, adjunkter	20,1	24,6	203	Butikk- og restaurant- kasserere	18,4	22,6
064	Lærere	20,1	24,4	292	Bankfunksjonærer (alm. bankarb.)	18,4	22,5
066	Førskolelærere	19,7	24,0	671	Poståpnere, postass.	18,3	22,3
10	Off. adm. og forvalt- ningspers.	19,7	23,9	047	Barnepleiere	18,2	22,6
046	Hjelpepers. i tannpleien	19,5	23,6	716	Tilskjærere	18,2	22,3
0X2	Sosialtjenestemenn	19,3	23,6	09	Kunstneriske og litterære arbeidere	18,1	22,4
941	Frisører	19,1	23,3	21	Stenografi- og maskin- skrivere	18,0	22,3
043	Pleiere i psykisk helsevern	19,1	23,5	825	Konserveringsarbeidere	17,9	21,8
045	Hjelpepers. i sykepleien	19,1	22,8	76	Elektroarbeidere	17,9	21,8
201	Regnskapssjefer, bok- holdere	19,0	23,4	913	Kjøkkenmedhjelpere ...	17,6	21,7
041	Sykepleiere	18,8	23,5	932	Renholdere	17,4	21,5
411	Gårdsarbeidere	18,8	23,1	912	Kokker	17,4	21,4
40	Arb.ledere jord og skog	18,7	22,9	86	Pakke- og emballerings- arbeidere	17,3	21,3
013	Laboranter, lab.ass.	18,6	22,7	921	Hovmestere, servitører	17,1	20,9
111	Bedriftsledere	18,6	22,8	75	Jern- og metallarb.	17,0	20,7
30	Grossister og detaljister	18,6	22,8				

Kilde: Beregningene i tabellene bygger på data fra Dødsårsaksregisteret samt Folke- og boligtellingerne i 1960, 1970 og 1980. Beregningene er publisert for første gang i denne artikkelen.

Referanser

Arbeidsdirektoratet (1965): Nordisk yrkesklassifisering. Standard for yrkesgruppering i offentlig norsk statistikk.

Borgan J-K. og L.B. Kristofersen (1986): *Dødelighet i yrker og sosioøkonomiske grupper*, Statistiske analyser nr. 56, Statistisk sentralbyrå.

Dahl E. og T. Midtsundstad (2000): Yrke og forventet levealder, Fafo-notat 2000:20, Oslo.

NOMESCO (2004): Health Statistics in the Nordic Countries 2002, seksjon B. Equal Access to Care NOMESCO, Report no. 69, Copenhagen 2004 (ennå ikke publisert).

Statistisk sentralbyrå (1984): *Standard for inndeling etter sosioøkonomisk status*, Standarder i norsk statistikk 5.

Statens forvaltningstjeneste og informasjonsforvaltning (2004): *Modernisert folketrygd. Bærekraftig pensjon for framtida*, NOU Norges offentlige utredninger 2004:1. Oslo.

de to nevnte kategoriene. Yrker som forutsetter lang utdanning, som universitets- og høyskolelærere, prester, arkitekter, lektorer og adjunkter, leger og over- og avdelingsingeniører, hadde alle en forventet gjenstående levetid på mer enn 16 år etter fylte 67 år. I den andre enden av skalaen hadde servitører, drosjesjåfører, gårdsarbeidere, matroser, kokker, støperiarbeidere og murere en kortere levealder etter fylte 62 år enn de forannevnte hadde etter fylte 67 år. Utdanningslengden for den første gruppen er klart lenger enn for den siste. Det er derfor meget sannsynlig at den siste gruppen vil ha en yrkeskarriere ved fylte 62 år som vil være minst like lang som den første gruppen vil ha ved fylte 67 år. Til tross for minst like lang yrkeskarriere og kortere leveutsikter som pensjonist, vil lavutdanningsgruppen få en lavere pensjon i forhold til innskutt kapital sammenliknet med høyutdanningsgruppen hvis den første gruppen går av med pensjon fem år før den sistnevnte.

Blant kvinner er levealdersforskjellene også som pensjonister mindre enn blant menn. Likevel hadde fysioterapeuter og arbeidsterapeuter, som var gruppen med lavest dødelighet blant kvinner, en like lang forventet gjenstående levetid ved 67-årsalder som kvinnelige jern og metallarbeidere hadde ved 62 års alder (se tabell 5).

Hva kan disse beregningene si om framtiden?

Beregningene i denne artikkelen bygger på yrkesstrukturen i Norge for mer enn 20 år siden. På grunn av meget lav dødelighet i yngre og midlere alder, er de eldres bidrag til levetidsberegningene blitt mer dominerende. Aldersgruppene som i dag har høy dødelighet, vil derfor være blant dem som var yrkesaktive i 1980. For levealdersberegninger etter yrke i dag er det derfor relevant å bruke yrkesopplysninger så langt tilbake. Yrkesstrukturen vi ser i dagens arbeidsliv er imidlertid en annen enn vi hadde for 20 år siden, og den vil sikkert også endre seg i framtiden. Jevnt over ser vi en økning i yrker med lav dødelighet, mens yrker med høy dødelighet får en lavere andel av arbeidsstyrken. Hvis forholdet i dødeligheten mellom yrker holder seg, vil vi derfor få en sterkere dødelighetsnedgang i hele befolkningen enn vi vil få i de enkelte yrker. Om vi vil få en utjevning mellom yrkene er vanskelig å forutse. Historiske data så langt tyder imidlertid ikke på noen utjevning.

Hvorfor er det forskjell på kvinner og menn?

Kvinner har alltid hatt lavere dødelighet, og dermed høyere levealder enn menn (se tabell 2 og 3). Samtidig er det også en mye større dødelighetsforskjell mellom yrker blant menn enn blant kvinner. En årsak til dette kan være at menn i lengre tid har vært sterkere knyttet til yrkeslivet enn kvinner. I det foreliggende materialet med yrke fra 1980, og eventuelt tidligere yrke i 1970 eller 1960 for yrkespassive i 1980, var det bare 2-3 prosent av mennene som "aldri" hadde vært yrkesaktive, mens det samme gjaldt hver tredje kvinne. Arbeidsmarkedet er også nokså kjønnsdelt, ved at menn i større grad enn kvinner har hatt yrker med høy dødelighet.

Norske tenåringsmødrer – få, men fattige

Det blir stadig færre tenåringsmødrer i Noreg, samstundes er dei økonomiske levekåra til desse mødrene klårt dårlegare enn for mødrer som får barn seinare i livet. I 2001 hadde tenåringsmødrer meir enn tre gonger så stort sannsyn for å ha låginntekt som andre mødrer, og dei får langt oftare stønader som sosialhjelp og bustøtte. Sjølv etter fleire år klarer ikkje dei kvinnene som fekk barn som tenåringar å henta inn att forspranget i inntekt som dei andre mødrene har. Tvert i mot ser skilnadene ut til å auka. Å bli tenåringsmor kan vera inngangen på ein dårleg sirkel som kan resultera i dårlege økonomiske levekår seinare i livet.

Dei siste tiåra har det vore ein klår nedgang i talet på kvinner som får sitt første barn som tenåring. I 2001 vart 1 367 tenåringsjenter i Noreg mor for første gong, dette var 6 prosent av alle førstegongsfødande¹. Om ein ser på perioden 1986-2001 under eitt, ligg talet på tenåringsmødrer som del av alle førstegongsfødande eit par prosentpoeng høgare. I 2001 vart det fødd 11,0 barn per 1 000 kvinner i alderen 15-19 år. Kontrasten til perioden 1971-75 er slåande: Då var det i gjennomsnitt 44,0 levandefødde barn per 1 000 kvinner i aldersgruppa 15-19 år.

Risikabelt å bli mor i tenåra

Tenåringsfødsler blir ofte omtalt som eit problem med mange sider (sjå til dømes Myklestad 2003). Å bli tenåringsmor blir knytt til ei rekkje negative forhold både medisinsk og sosioøkonomisk. Til dømes blir det funne samanhengar mellom det å bli tenåringsmor og depresjonar, dårlege buforhold og større behov for offentlege stønader. Resultata av ulike studiar viser at tenåringsmødrer startar ein vond sirkel der også barna deira har større risiko for å få problem. Barn av tenåringsmødrer har dårlegare helse, gjer det dårlegare på skulen og får dårlege økonomiske levekår seinare i livet (Unicef 2001).

Som ei følge av at gjennomsnittsalderen for førstegongsfødande i Noreg har auka dei siste tiåra, er også skilnaden mellom tenåringsmødrer og eldre mødrer blitt større. Når mødrene blir eldre heng dette gjerne saman med at dei til dømes prioriterer utdanning og karriere framfor å få barn tidleg. Eldre mødrer står difor ofte betre rusta økonomisk enn tenåringsmødrene. Samstundes kan ein frykta at tenåringsmødrer kjem dårlegare ut ved at dei avsluttar skulen tidleg, får dårleg betalte jobbar og blir avhengige av offentlege stønader.

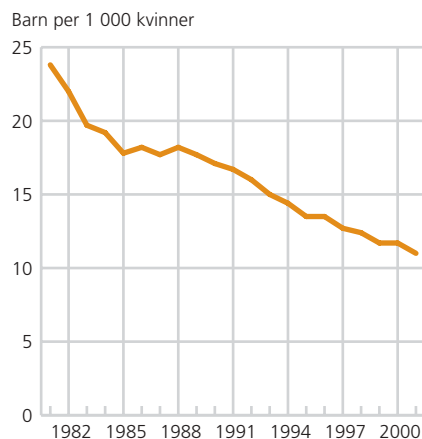
For ein generasjon sidan fekk tenåringsjenter i regelen barn innanfor rammene av det økonomisk trygge ekteskapet. I dag kan det verka som om tenåringsmødrene i større grad må klara seg økonomisk på eiga hand. Mange må ta hand om barnet åleine frå fødselen av, mens andre opplever samlivsbrot og av den grunn endar opp som åleinemor. For ei åleinemor kan det bli ei utfordring å kombinera omsorg for barn og inntektsgivande arbeid, og følgjelig blir risikoen større for å falla utanfor arbeidslivet. Offentlege støtteordningar har i seinare år auka i omfang og kan kompensera noko for bortfallet i yrkesinntekt, men fleire undersøkingar viser likevel at tilknytning til

Laila Kleven og
Oddbjørn Haugen

Laila Kleven er førstekonsulent i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for inntekts- og lønnsstatistikk (laila.kleven@ssb.no).

Oddbjørn Haugen er rådgjevar i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for inntekts- og lønnsstatistikk (oddbjorn.haugen@ssb.no).

Figur 1. Talet på levandefødde barn per 1 000 kvinner i alderen 15-19 år. Noreg. 1981-2001¹

¹ Inkluderer alle barn fødte av kvinner i alderen 15-19 år og ikkje berre det første barnet.
Kjelde: Befolkningsstatistikk.

arbeidslivet er den viktigaste forsikringa mot låg inntekt (Lyngstad og Epland 2003, Statistisk sentralbyrå 2004, sjå også Ugreninov 2004).

Tenåringsmødrer i EU har dobla risiko for låginntekt

Berthoud og Robson (2001) har med data frå 12 EU-land studert levekåra til kvinner som fekk sitt første barn i tenåra. Analysen viser at når ein samanliknar tenåringsmødrer med dei som vart mor for første gong i 20-årsalderen, er det dobbelt så mange med låginntekt i den førstnemnte gruppa. Den noko dårlegare økonomiske situasjonen til tenåringsmødrene heng saman med fleire forhold. Blant tenåringsmødrene er det fleire som har ansvaret åleine for å oppdra barnet/barna. Ein større del blant desse kvinnene er i hushald der ingen av dei vaksne medlemene er i lønna arbeid. Samanlikna med kvinner som fekk første barnet sitt i 20-årsalderen, er det dobbelt så mange av tenåringsmødrene som har låg utdanning. Tre gonger fleire av tenåringsmødrene er dessutan avhengige av økonomiske bidrag utanfrå familien enn kva andre mødrer er.

Fleire norske tenåringsmødrer med låginntekt

Norske tenåringsmødrer er klårt overrepresenterte i låginntektsgruppa. Etter OECD sin definisjon av låginntekt, tilhøyrrer 9 prosent av tenåringsmødrene hushald med låginntekt, mot 3 prosent av alle andre mødrer. Til samanlikning lever 4 prosent av alle personar i hushald med låginntekt i 2001 (Statistisk sentralbyrå 2003). Dersom me i staden ser på personane i lågaste inntektskvintil, viser tala at dobbelt så mange tenåringsmødrer har låginntekt samanlikna med dei andre mødrene. Heile 39 prosent av tenåringsmødrene

Datagrunnlag

Bakgrunnen for denne artikkelen er SSB si inntekts- og formuesundersøking for 2001. Ved hjelp av befolkningsstatistikken til SSB finn vi det eldste barnet til kvar kvinne i denne undersøkinga. Tenåringsmødrer blir definerte som kvinner som fekk første barnet sitt før dei fylte 20 år. Gruppa av andre mødrer er kvinner som fekk første barnet sitt når dei var 20-45 år. For å bli med i utvalet måtte mødrene bu saman med eldste barnet sitt på intervjuetidspunktet. Alderen til det eldste barnet er avgrensa til 0-15 år, slik at tenåringsmødrene i dette datamaterialet er i alderen 15-35 år. Utvalet er dermed avgrensa til å innehalda kvinner som vart mødrer for første gong i perioden 1986-2001. Totalt er det 5 985 mødrer i datagrunnlaget, av desse er 411 tenåringsmødrer.

Analysen av økonomiske levekår legg til grunn at det er i hushaldet inntektene blir omfordelte og forbrukte. I analysen ser me difor på den samla hushaldsinntekta for alle personar i hushald der det finst tenåringsmødrer, og ikkje berre mødrene sine personlege inntekter.

Definisjon av låginntekt

For å kunna samanlikna økonomisk velferd til hushald med ulik storleik og samansetjing, er det vanleg å justera hushaldsinntekta ved hjelp av såkalla ekvivalensskalaer eller forbruksvektar som skal ta omsyn til stordriftsfordelane ved å bu fleire saman. Ein rekner då ut ei ekvivalentinntekt som kan samanliknast på tvers av ulike hushald.

Ekvivalentinntekt (inntekt etter skatt per forbrukseining) er hushaldet sine samla inntekter etter skatt justert for storleiken og samansetjinga av hushaldet. Justeringa i denne analysen blir gjort med vektar etter den såkalla OECD-skalaen der det første vaksne hushaldsmedlemet får vekt lik 1,0, neste vaksne får vekt lik 0,7 og barn får vekt lik 0,5. Eit hushald på 2 vaksne og 2 barn vil med dette måtta ha ei inntekt som er 2,7 (1,0 + 0,7 + 0,5 + 0,5) gonger det ein einsleg har, for å ha same økonomiske levestandard.

Det finst fleire ekvivalensskalaer der stordriftsfordelene blir tillagt ulik vekt. OECD-skalaen gir ein relativ moderat stordriftsfordel. Me har valt å bruka OECD-skalaen for å kunna samanlikna dei norske tala med tilsvarende internasjonale tal.

Når me vurderer kven som har dårlege økonomiske levekår, bruker me to ulike mål som begge tek utgangspunkt i ekvivalentinntekta for alle personar i utvalet. Den første er låginntektsgruppa etter OECD sin definisjon. Ut frå denne vil personar med ei inntekt som er mindre enn 50 prosent av medianen for alle personar, tilhøyra låginntektsgruppa. Den andre definisjonen seier at personar som er blant dei 20 prosentane med lågast inntekt, er i lågaste inntektsklasse, også kalla den lågaste inntektskvintilen.

Tabell 1. Inntekt etter skatt og låginntekt. Tenåringsmødrer og andre mødrer i same aldersgrupper. 2001. Gjennomsnitt og prosent

	Tenåringsmødrer			Andre mødrer		
	20-24 år	25-29 år	30-34 år	20-24 år	25-29 år	30-34 år
Inntekt etter skatt per forbrukseining	125 700	130 200	135 400	144 100	157 100	167 800
Prosent i lågaste kvintil	40	47	34	23	22	18
Prosent i låginntektsgruppa	12	7	7	8	4	3
Talet på observasjonar	105	113	161	193	992	1 749

Kjelde: Inntekts- og formuesstatistikk for hushald, Statistisk sentralbyrå.

har låginntekt, mot 18 prosent blant andre mødrer. Til samanlikning tilhøy- rer (per definisjon) 20 prosent av alle personar hushald i den lågaste inntekts- kvintilen.

Det er velkjent at faktorar som yrkestilknytning, alder, utdanning og kor vidt ein lever i eit parforhold eller er einsleg forsørgjar påverkar inntekta i hushal- det. Yngre mødrer har lågare inntekter både på grunn av lågare utdanning og mindre ansiennitet i ein eventuell jobb enn dei eldre har (Lyngstad og Epland 2003, Statistisk sentralbyrå 2004, Ugreninov 2004). Eit anna forhold som det kan vera interessant å sjå nærare på, er kor vidt innvandrarbakgrunn har nokon relevans. Undersøkingar har vist at ikkje-vestlege innvandrarar har høgare risiko for låginntekt enn andre, sjølv når det blir kontrollert for utdan- ning, alder og yrkesaktivitet (Fløtten 2003).

Skilnadene aukar med åra

Medan tenåringsmødrer i gjennomsnitt har ei inntekt etter skatt per forbruks- eining på 132 300 kroner, er det tilsvarande talet for andre mødrer 167 800 kroner. Noko av dette kan nok forklarast med at tenåringsmødrene i datama- terialet gjennomgåande er yngre enn andre mødrer. Gjennomsnittsalderen for tenåringsmødrene er 27,9 år, medan den for dei andre mødrene er 34,4 år.

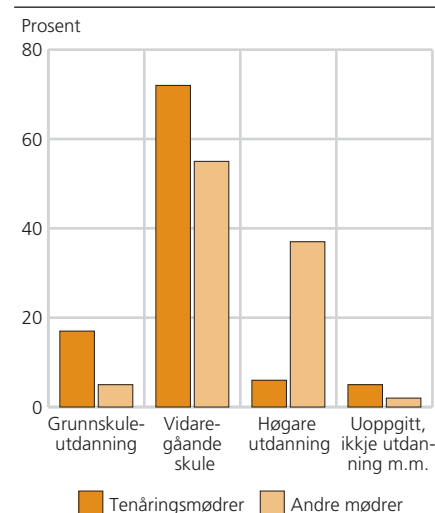
Tala viser at det er ein samanheng mellom inntekt og alder. Jo eldre mor er, jo høgare er inntekta. For tenåringsmødrer i alderen 20-24 år utgjer inntekt etter skatt per forbrukseining 87 prosent av tilsvarande tal for andre mødrer. I aldersgruppa 30-34 år har tenåringsmødrene berre 81 prosent av kva andre mødrer har i inntekt etter skatt per forbrukseining. Skilnaden mellom dei to gruppene blir med andre ord større jo eldre mødrene blir.

Blant tenåringsmødrene er det ein klårt større del som er i den lågaste inn- tektsklassen. I aldersgruppa 20-24 år er 40 prosent av tenåringsmødrene i lå- gaste kvintil. Blant dei andre mødrene er det tilsvarande talet 23 prosent. Størst skilnad ser me i aldersgruppa 25-29 år: Heile 47 prosent av tenårings- mødrene hamnar i lågaste inntektsklasse, mens berre 22 prosent av dei andre mødrene hamnar her. Tilsvarande ser me at låginntektsgruppa er omtrent dobbelt så stor blant tenåringsmødrer som for dei andre mødrene.

Tenåringsmødrer har lågare utdanning

Å få barn i tidleg alder kan gjera det vanskelegare å halda fram med utdan- ninga. Dersom me samanliknar utdanningsnivået blant tenåringsmødrer og andre mødrer, er det ikkje uventa stor skilnad på tala. Medan 17 prosent av

Figur 2. Utdanning for tenåringsmødrer og andre mødrer. 2001. Prosent

Kjelde: Inntekts- og formuesstatistikk for hushald.

Tabell 2. Låginntekt for tenåringsmødrer og andre mødrer i same type hushald. 2001. Prosent

	Tenåringsmødrer			Andre mødrer		
	Åleine- mor	Par- hushald	Fleir- familiar	Åleine- mor	Par- hushald	Fleir- familiar
Prosent i lågaste kvintil	51	34	35	32	16	15
Prosent i låginntektsgruppa	11	8	6	7	2	4
Talet på observasjonar	61	327	23	478	4 906	190

Kjelde: Inntekts- og formuesstatistikk for hushald, Statistisk sentralbyrå.

tenåringsmødrene har låg utdanning (utdanning under vidaregåande skule²) er det tilsvarande talet berre 5 prosent for dei andre mødrene.

Det er også verdt å merka seg at det er særst få av dei kvinnene som blir mor for første gong i tenåra, som tar høgare utdanning. Medan 37 prosent av andre mødrer held fram utdanninga på anten høgskule eller universitet, er det berre 6 prosent blant tenåringsmødrene som tar utdanning utover vidaregåande skule.

Fleire åleinemødrer blant tenåringsmødrene

Dobbelt så mange tenåringsmødrer lever i hushald der dei er einslege forsørgjarar (28 prosent) som blant andre mødrer (15 prosent). Dersom me samanliknar inntektene for åleine-mødrer og inntektene for par kvar for seg, har tenåringsmødrene dei lågaste inntektene. Medan inntekt etter skatt for hushald med einslege tenåringsmødrer i gjennomsnitt er 210 000 kroner, er gjennomsnittleg hushaldsinntekt 244 200 kroner for andre einslege mødrer. Tenåringsmødrer som bur åleine har med andre ord i gjennomsnitt 14 prosent mindre i inntekt etter skatt enn andre mødrer som bur åleine.

Det er også ein klår skilnad i hushaldsinntekta til tenåringsmødrer og andre mødrer som lever i parhushald. Dersom me ser på inntekt etter skatt i hushaldet, så utgjer inntekta til tenåringsmødrer i parhushald 85 prosent av det dei andre mødrene i tilsvarande hushald har. Målt i inntekt per forbrukseining er skilnaden noko større.

Åleinemødrene er overrepresenterte i lågaste inntektsklasse: heile 51 prosent av tenåringsmødrene som samstundes er åleinemødrer hamnar her. Også for dei to andre hushaldstypene ser me at det blant tenåringsmødrene er langt fleire som hamnar i låginntektsgruppa eller i lågaste inntektsklasse enn for andre mødrer.

Dobbelt så mange med ikkje-vestleg bakgrunn blant tenåringsmødrene

11 prosent av tenåringsmødrene og 6 prosent av dei andre mødrene har ikkje-vestleg bakgrunn. Mødrer med ikkje-vestleg bakgrunn er også overrepresenterte blant dei med låg inntekt samanlikna med heile befolkninga. Skilnaden mellom tenåringsmødrer og andre mødrer er derimot ikkje like stor som i heile befolkninga. Medan 57 prosent av tenåringsmødrene blant mødrer med ikkje-vestleg bakgrunn har ei hushaldsinntekt i lågaste kvintil, er det tilsvarande talet for dei andre mødrene 50 prosent. 24 prosent av tenåringsmødrene har ei hushaldsinntekt som gjer at dei hamnar i låginntektsgruppa. Blant dei andre mødrene hamnar 16 prosent i låginntektsgruppa.

Tenåringsmødrer er meir avhengige av overføringar

Hushald med tenåringsmødrer står fram som meir avhengige av overføringar enn hushald med andre mødrer. Blant hushald med tenåringsmødrer mottok 18 prosent sosialhjelp i 2001, blant andre mødrer utgjorde mottakarane av sosialhjelp vel 5 prosent. Fire gonger så mange hushald med ei tenåringsmødrer mottok bustøtte som andre mødrer. Også når det gjeld stønad til barnetilsyn er tenåringsmødrene overrepresenterte, dobbelt så mange mottok slik stønad i forhold til andre mødrer. Eitt av fem hushald med tenåringsmødrer mottok stønad til barnetilsyn.

På same måte som det for samanliknbare hushaldstypar er store skilnader i hushaldets inntekt etter skatt, er det også klare skilnader mellom tenåringsmødrer og andre mødrer i omfanget av offentlege stønader. Dette gjeld for fleire av dei ulike stønadstypene. Nær dobbelt så mange av dei einslege tenåringsmødrene mottok sosialhjelp samanlikna med andre åleinemødrer. Når det gjeld sosialhjelp er det er likevel mellom parhushald at me ser den klåraste skilnaden. Tenåringsmødrer som lever i parhushald mottok sosialhjelp seks gonger så ofte som andre par. For bustøtte er biletet mykje det same, men skilnaden i omfang av bustøtte er større mellom parhushalda og litt mindre mellom åleinemødrene. Like mange åleinemødrer mottok stønad til barnetilsyn uavhengig av om dei er tenåringsmødrer eller ikkje. For parhushalda er det slik at tre gonger fleire av tenåringsmødrene mottok slik stønad. Eit interessant trekk er at bildet for kontantstøtte er motsett av dei andre stønadene for åleinemødrene. Over dobbelt så mange av dei andre mødrene mottok kontantstøtte i forhold til tenåringsmødrene. Blant parhushald mottok dobbelt så mange grunn- og hjelpestønad blant tenåringsmødrene som dei andre mødrene.

Lågare yrkesaktivitet blant tenåringsmødrer i parhushald

Yrkestilknytninga³ til hushaldet har stor innverknad på dei økonomiske levekåra. At tenåringsmødrene er meir avhengige av overføringar, kan tyda på at tilknytninga til arbeidslivet er dårlegare for denne gruppa enn for dei andre mødrene. Tala viser også at så er tilfelle. Tre gonger så mange tenåringsmødrer bur i hushald utan yrkestilknytte (21 prosent).

Når me deler inn etter hushaldstype, er skilnaden størst for åleinemødrene. Medan 46 prosent av tenåringsmødrene som er åleinemødrer har yrkestilknytte i hushaldet, ligg talet for dei andre mødrene 20 prosentpoeng høgre. Også for parhushalda kan noko av den store skilnaden mellom tenåringsmødrer og andre mødrer forklarast av ulik tilknytning til arbeidslivet. Nær sagt alle andre mødrer i parhushald bur med yrkestilknytte, men også ni av ti tenåringsmødrer bur i parhushald med yrkestilknytte. Den store skilnaden her er om hushaldet har ein eller fleire yrkestilknytte. I parhushald med tenåringsmødrer er det halvparten som bur i hushald med to yrkestilknytte, blant dei andre mødrene bur tre av fire i slike hushald.

Tabell 3. Tenåringsmødrer og andre mødrer i same type hushald. 2001. Prosent som mottar ulike typer stønad

	Tenåringsmødrer			Andre mødrer		
	I alt ¹	Åleinemor	Parhushald	I alt ¹	Åleinemor	Parhushald
Sosialhjelp	18	27	13	5	15	2
Bustøtte	17	34	10	5	21	1
Stønad til barnetilsyn	19	48	7	10	50	2
Kontantstøtte	29	8	38	31	18	34
Grunn- og hjelpestønad	11	6	13	7	7	7
Talet på observasjonar	411	61	327	5 574	478	4 906

¹ I alt inkluderer også fleirfamiljar.

Kjelde: Inntekts- og formuesstatistikk for hushald, Statistisk sentralbyrå.

Ein firedel av inntekta kjem som overføringar

Dersom me ser kor mykje dei ulike inntektskomponentane i gjennomsnitt utgjer av samla inntekt, ser me at for tenåringsmødrene står overføringar for 26 prosent, for dei andre mødrene er det tilsvarende talet 12 prosent. For tenåringsmødrer som er åleinemødrer utgjer overføringar nær 60 prosent av den samla inntekta. Den største komponenten her er ytingar frå folketrygda som utgjer nær ein femdel av den samla hushaldsinntekta for denne gruppa. Ei viktig yting her er overgangsstønad. Ein annan stor overføringspost er barnetrygd. Andre åleinemødrer får ein større del av den samla hushaldsinntekta som yrkesinntekt, men også for desse åleinemødrene står ytingar frå folketrygda og barnetrygd kvar for ein tidel av den samla inntekta i hushaldet.

Skilnaden mellom parhushald med tenåringsmødrer og andre mødrer følgjer same mønster som for åleinemødrene. For desse utgjer yrkesinntekta ein langt større del av den samla inntekta. Likevel er det slik at for parhushald med tenåringsmødrer utgjer overføringar i gjennomsnitt dobbelt så mykje av den samla inntekta til hushaldet. Ein femdel av hushaldets inntekt kjem for denne gruppa frå overføringar, igjen med ytingar frå folketrygda og barnetrygd som dei største komponentane.

Tabell 4. Inntektsrekneskap. Tenåringsmødrer og andre mødrer i same type hushald. Gjennomsnitt og del av samla hushaldsinntekt. 2001

	Tenåringsmødrer			Andre mødrer		
	I alt ¹	Åleine- mor	Par- hushald	I alt ¹	Åleine- mor	Par- hushald
Yrkesinntekt	72	41	78	85	58	88
Kapitalinntekt	2	1	2	3	1	3
Overføringar	26	58	20	12	41	9
Skattepliktige overføringar	12	32	8	5	22	3
Av dette:						
Ytingar frå folketrygda	7	19	4	3	12	2
Arbeidsløysetrygd	1	2	1	1	1	1
Skattefrie overføringar	14	26	12	7	19	6
Av dette:						
Barnetrygd	7	13	6	4	10	4
Bustøtte	1	3	0	0	1	0
Sosialhjelp	2	2	2	0	2	0
Grunn- og hjelpstønad	1	1	1	0	1	0
Kontantstøtte	2	1	2	1	1	1
Stønad til barnetilsyn	1	3	0	0	3	0
Samla inntekt	100	100	100	100	100	100
Inntekt etter skatt	80	90	79	74	85	73
Samla inntekt	425 100	233 700	496 600	577 400	288 700	629 000
Inntekt etter skatt (IES)	341 600	210 000	390 000	427 600	244 200	459 800
IES per forbrukseining (OECD-skala)	132 300	117 300	137 700	167 800	140 800	172 700
Talet på observasjonar	411	61	327	5 574	478	4 906

¹ I alt inkluderer også fleirfamiljar.
Kjelde: Inntekts- og formuesstatistikk for hushald, Statistisk sentralbyrå.

Yrkesdeltaking er viktigast for å unngå låginntekt

Gjennomgangen viser at forklaringa på at tenåringsmødrene kjem dårlegare ut økonomisk enn andre mødrer er samansett. Dels kan det forklarast med at tenåringsmødrene i utvalet har lågare alder, dei har lågare utdanning, fleire er åleinemødrer og at dei har dårlegare yrkestilknytning enn mødrer som får barn seinare. Men er det framleis slik at mødrer som får barn i tenåra kjem dårlegare ut seinare i livet når dei står likt med andre mødrer kva gjeld alder, utdanning, hushaldstype og tilknytning til arbeidslivet?

For å svara på dette samanliknar me styrkeforholdet mellom dei ulike forklaringsvariablane for låginntekt ved hjelp av logistisk regresjon. Tabellen frå denne analysen er tilgjengeleg på <http://www.ssb.no/samfunnsspeilet>.

Det er talet på yrkestilknytte i hushaldet som viser den sterkaste forklaringa på låginntekt. Mødrer heilt utan yrkestilknytte i hushaldet har langt større sannsyn for låginntekt enn andre, og sannsynet for låginntekt min-

kar raskt når talet på yrkestilknytte i hushaldet stig. Også ikkje-vestlege innvandrere har større sannsyn for låginntekt. Delvis kan dette forklarast med at dei har lågare yrkesdeltaking enn andre grupper. Men også når me tek omsyn til talet på yrkestilknytte i hushaldet, er det eit klårt høgare sannsyn for låginntekt blant mødrer som er ikkje-vestlege innvandrere.

Talet på yrkestilknytte i hushaldet påverkar også sannsynet for at åleinemødrer har låginntekt. Eit interessant trekk er at ei yrkesaktiv åleinemor har mindre sannsyn for låginntekt enn eit par der berre den eine vaksne er yrkestilknytt. Åleinemora kan med andre ord lettare forsørgja heile hushaldet enn par med berre ei yrkesinntekt.

Det viser seg at det å vera tenåringsmor har ein innverknad på seinare låginntekt – også når det vert kontrollert for dei andre forklaringsvariablane i modellen. Men mykje av skilnadene mellom tenåringsmødrer og andre mødrer let seg forklara av at dei har lågare utdanning, at fleire av dei er åleine-
mødrer og at dei har svakare yrkestilknytting.

Oppsummering

Blant norske kvinner som har blitt mødrer i perioden 1986-2001 er tenåringsmødrene overrepresenterte blant dei med låginntekt. Forklaringa på dette er samansett. Me har i denne artikkelen vist at tenåringsmødrene skil seg ut frå andre mødrer på fleire område. Tenåringsmødrene er langt meir avhengige av offentlege overføringar. 3 av 10 tenåringsmødrer er åleinemødrer, nær dobbelt så mange som blant dei andre mødrene. Tenåringsmødrer med ikkje-vestleg bakgrunn er overrepresenterte blant dei med låginntekt, over halvparten av dei har ei hushaldsinntekt som er blant den femdelen som har lågast inntekt i landet. Berre 6 prosent av tenåringsmødrene har utdanning på høgskule- eller universitetsnivå, mot 37 prosent blant andre mødrer. Den store skilnaden i utdanning heng saman med at fleire kvinner tek høgare utdanning, og at alderen for førstegongsfødande har auka dei siste åra. Om denne trenden held fram, er det såleis grunn til å tru at skilnaden i utdanningsnivå mellom tenåringsmødrer og andre mødrer vil bli endå større så lenge dei andre mødrene utsett å få barn på grunn av at dei vil fullføra utdanninga si først.

Når me ser på fleire forklaringar i samanheng, er det yrkestilknytting som gir den sterkaste forklaringa på låginntekt. Som nemnt i innleiinga, så har fleire analyser vist at nettopp tilknytting til arbeidslivet er avgjerande for om ein har dårlege økonomiske levekår eller ikkje (sjå til dømes Lyngstad og Epland 2003).

Trass i at dei blir færre, er norske tenåringsmødrer ei økonomisk utsett gruppe. Dei økonomiske ulempene ved å bli tenåringsmor ser ut til å vara ved også seinare i livet, sjølv om det naturlegvis er avgrensa kva inntektsdata for eitt enkelt år kan seia oss om dette. Analyser der dei økonomiske levekåra til tenåringsmødrer kan studerast over tid (paneldata) vil kunna gje betre svar på korleis det går med tenåringsmødrene seinare i livet.

¹ Dette gjeld levandefødde barn blant tenåringsjenter (13-19 år) basert på tal frå befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

² Kodeliste utdanningsnivå (NUS2000)
0 = Uoppgitt, inga utdanning og førskuleutdanning
1 = Barneskuleutdanning
2 = Ungdomsskuleutdanning
3 = Vidaregåande, grunnutdanning
4 = Vidaregåande, avsluttande utdanning
5 = Påbygging til vidaregåande utdanning
6 = Universitets- og høgskuleutdanning, lågare nivå
7 = Universitets- og høgskuleutdanning, høgare nivå
8 = Forskarutdanning

³ Som yrkestilknytte reknar me personar som har lønn og/eller netto næringsinntekt større enn folke-trygda si minsteyting (minstepensjon) til einslege.

Referansar

Berthoud, Richard og Karen Robson (2001): *The Outcomes of Teenage Motherhood in Europe*, Innocenti Working Paper no. 86, UNICEF Innocenti Research Centre.

Fløtten, Tone (2003): Fattigdom i en velferdsstat, *Tidsskrift for velferdsforskning*, 2/2003.

Lyngstad, Jan og Jon Epland (2003): *Barn av enslige forsørgere i lavinntektsusholdninger. En analyse basert på registerdata*, Rapport 2003/12, Statistisk sentralbyrå.

Myklestad, Ingri (2003): *Forebygging av uønskede tenåringssvangerskap*

Implementering og evaluering av en skoleintervensjon i Oslo, Rapport 2003/2, Nasjonalt folkehelseinstitutt.

Statistisk sentralbyrå (2003): *Inntektsindikatorer for ulike grupper*, Dagens statistikk 08.10.2003.

Statistisk sentralbyrå (2004): *Økonomi og levekår for ulike grupper, 2003mø.*, Rapport 2004/2.

Ugreninov, Elisabeth (2004): *Hvorfor jobber så få alenemødre?*, *Samfunnspeilet* 6/2003, Statistisk sentralbyrå.

UNICEF (2001): *A league table of Teenage Births in Rich Nations*, Innocenti Report Card Issue no. 3 July 2001, UNICEF Innocenti Research Centre.

Verdikommisjonæren

Det er betryggende. At Verdikommisjonens forsøk på å finne veien til det gode samfunn er restituert og blir servert av et skjeggete B-menneske med umake sokker og drømmetydning som hobby.

Solveig Haavik

Byråprofilen

Samfunnsspeilet ønsker i denne serien å portrettere interessante personer som arbeider i Statistisk sentralbyrå. Personer som vi tror våre lesere vil vite mer om, og som de i noen tilfeller kjenner fra andre sammenhenger. Vi vil lage en slik profil i annethvert nummer og startet i nr. 1/98.

I disse dager blir boka "På vei mot det gode samfunn?" lagt fram, ført i penen av hovedbidragsyterne Anders Barstad, levekårsforsker i SSB, og MMI-professor Ottar Hellevik. En publikasjon som viser verdilandskapet i Norge, en gjennomgang av negative og positive utviklingstrekk på ulike områder i det norske samfunnet. Den handler om våre verdier og idealer for samfunnsutviklingen, om trendene, om Norge i forhold til resten av verden og om folks vurdering av forholdet mellom idealer og realiteter. I tillegg har Hellevik to kapitler om våre holdninger. Til slutt har de samlet trådene, trukket noen konklusjoner og stilt spørsmål som skal hjelpe oss til å se framover. Får forfatterne viljen sin, vil innholdet egge til offentlig debatt om grunnleggende spørsmål som må besvares før vi kan nå det samfunnet vi vil ha.

Prosjektet ble opprinnelig satt i gang av Verdikommisjonen, men etter hvert som sistnevnte sakte men sikkert avgikk ved døden uten antydning til landesorg, ble det slutt på pengene. Forprosjekt og nye kunnskaper er nå samlet i ett opus og utgitt i bok, med andre sponsorer.

Det er altså store og viktige spørsmål Barstad nå legger på bordet. Han skal vise oss veien til det gode liv. Intet mindre. Bra da – for mangfoldets skyld – at han har et litt annet utgangspunkt enn hva Verdikommisjonen er kjent for. Jan Erik Langangen for eksempel, ville neppe ha åpnet sitt manifest med allegorier til Kardemomme by. Eller holdt foredrag om globale fattigdomsproblemer på en bar i Tyrkia, med et laken og lånt overhead som eneste hjelpemidler.

Det glitrer hemningsløst i blikket når Barstad forklarer:

– Jeg var studieleder i den lokale fagforeningen. Vi skulle ha et kurs om fattigdomsproblemene i verden, og baren var lokalet vi fant. Men det var et veldig seriøst og alvorlig kurs, du må ikke skrive noe annet!

Jeg skulle holde innledningen, vise sammenhengen mellom fattigdomsproblemer, overbefolkning og rustningskappløp. Og foredraget, som skulle vare et kvarter, hadde følgende tittel:

"Verdensproblemene: Helhet og sammenheng."

Han smiler skjevt og legger til:

– Jeg så ikke ironien før det var for seint. Det er nok litt meg – det der, at jeg liker å snakke om de store tingene. Og kanskje er litt for lite flink til å gå i dybden på temaene. Har så lett for å la meg avspore...

Saftige sidestepp

Ja. Han er kjent for å være analytisk, kunnskapsrik og konsentrert når det gjelder fag. Men også for å ta noen saftige sidestepp iblant. Særlig om morgenen. B-mennesket Barstad skal ha en lei tendens til å komme heseblesende på alle morgenmøter – i og utenfor Byrådet – vanligvis litt for seint. Alltid påført en sokk av hver sort, fortrinnsvis så ulike som mulig. Et rykte vil dessuten ha det til at man ved minst én anledning skal ha skimtet pyjamasen under buksa.

Synd at ikke Erlend Loe og Vetle Lid Larsen var til stede under den seansen. De to skribentene fikk nemlig et durabelig svar på tiltale etter at de, hver på sin kant, framstilte folk i SSB som fantasiløse og firkantete.

Foto: Hege Kristin Fossler Pedersen

Anders Barstad er kjent for å være analytisk, kunnskapsrik og konsentrert når det gjelder fag. Men også for å ta noen saftige sidestepp iblant.

"Noen grunner til hvorfor du kanskje likevel ikke skal hate Statistisk sentralbyrå", het Barstads motinnlegg. Som fyller 11 A4-sider i utskrift, inneholder en lang liste med kildehenvisninger, og ellers ble dandert på eksemplarisk akademisk vis på i Samfunnsspeilet for noen år siden <http://www.ssb.no/samfunnsspeilet>. (Samfunnsspeilet nr. 5, 2000).

Artikkelen handlet om statistikk og kjærlighet. Om at kjærligheten, ifølge SSB, fremdeles er levende. Inklusiv vitenskapelige bevis for at folk som jobber i SSB aldeles ikke verken er dumme, humørløse eller dårlige kamerater.

– Flere digresjoner på gang?

– Jaaa, det kommer nok en om humor, som jo er en særdeles viktig side ved det gode liv. Det er gjort en del morsomme undersøkelser på humor. For eksempel en der folk ble bedt om å ta med seg et skjema, og hver gang man ler skal man da fylle ut – "hvordan er du nå", "hva lo du av" og "hvem var du sammen med da du lo?" Noen har også funnet ut hvor ofte vi ler i løpet av en dag. Ifølge disse undersøkelsene lo vi gjennomsnittlig 17 ganger per dag, og vanligvis mindre om morgenen enn om kvelden.

I tillegg er det mange eksempler på humor i forskning generelt. Det utdeles faktisk en alternativ Nobel-pris til forskning som "verken kan eller bør reproduseres". Tidsskriftet "Journal of Improbable Research" deler ut prisen, og flere nordmenn har fått den. Medisinere er flinke der. En allmennpraktiker på Vestlandet laget en undersøkelse på alle de tingene folk kunne finne på å bruke som emballasje når de kom til legen sin med urinprøve. Han fikk prisen.

Verdikommisjonen

– Og Verdikommisjonen, hvordan havnet du borti den?

– Det var Lars Østby som var hjemme med vondt i ryggen og hørte på da Bondevik la fram planene om opprettelse av kommisjonen. Han tenkte – aha

– den kommisjonen kommer til å trenge fakta. De må vite noe om hvordan samfunnet faktisk ser ut, og om verdiene vi har bestemt oss for oppfylles eller ikke. Han sørget for at Byrådet fikk kontakt. Og jeg var en av de første som holdt foredrag for Verdikommisjonen, om samfunnsutviklingen sett i 100-års-perspektiv.

Det var starten. Dessverre fikk de aldri penger til gjennomføringen. Men siden ble deler tatt ut, vi utførte et forprosjekt og fikk penger av Finansdepartementet som ville ha et grunnlagsmateriale for Langtidsprogrammet. Det er grunnlaget for resten.

– Koker dere suppe på spiker? Verdikommisjonen var vel et supperåd?

– Jeg syns ikke det. Den ble jo latterliggjort, særlig media var lite åpne for hva de hadde å bidra med. Men det ble satt i gang en del gode prosesser som fikk liten oppmerksomhet.

Bakgrunnen var en oppfatning om at det er for ensidig vektlegging på økonomiske indikatorer innenfor den offentlige debatten. Ønsket var å få fram et mer helhetlig beslutningsgrunnlag, og legge fram en beskrivelse av hvordan det går med samfunnet vårt som går utover det økonomiske.

– Blir dette den endelige konklusjonen på Verdikommisjonens arbeid?

– Nei. VK leverte sin egen sluttrapport. Dette er bare en konklusjon på en av problemstillingene som ble reist. Egentlig er det tragisk hvor liten oppmerksomhet VK-rapporten fikk.

– Hvorfor det?

– Jeg syns jo at sluttmanifestet – om betydningen av frihet som verdi – var viktig. Jeg syns også at når man først har lagt ned så mye arbeid, da bør det ha større utbredelse. Om det skyldes mangel på penger eller andre årsaker, vet jeg ikke.

– Hva er hovedpunktene i det dere skriver?

– Vi spør – hvordan er det samfunnet vårt egentlig utvikler seg? Og istedenfor å gi et generelt elendighetsbilde om hva som er galt, spør vi – Hvor er de viktige problemene som vi må gjøre noe med? Hva går bra og hva går dårlig?

– Ja – hva går dårlig?

– Jeg har jo prøvd å peke på noen problemer da. Økende rusproblemer – narkotikaproblemer som åpenbart er et problem i forhold til vold, kriminalitet og overdosedødsfall, ikke minst. Vi har også problemer i forhold til psykisk lidende, som det er viktig å gjøre noe med hvis vi skal ha et medmenneskelig samfunn. Og så har vi det økende presset i arbeidslivet, der det ser ut til at personer med helseproblemer i større grad forsvinner ut av arbeidslivet.

Så har vi miljøproblemene, selvsagt. Og ikke minst at samfunnet går mot større ulikhet i forhold til hva folk flest ønsker. De rikeste blir rikere, mens for eksempel de langtidsledige har sakkert akterut i forhold til folk flest de siste årene.

Foto: Hege Kristin Fossler Pedersen

Pessimisme i verdens beste land

– Du har også advart mot pessimismen.

– Ja. Det er all grunn til å være oppmerksom når samfunnsengasjementet synker. Men ukritisk optimisme er heller ikke hva samfunnet trenger mest. Det samfunnet trenger er engasjement. Fra MMI-undersøkelsene Norsk Monitor vet vi at det på slutten av 1980-tallet var sterk bekymring for miljøet. Da hadde vi blant annet hatt Tsjernobyl-ulykken og algeinvasjon langs norskekysten, og bekymringen ga seg utslag i sterkere støtte til å gjøre noe. Øke energipri-sene, for eksempel. I dag er bekymringen lavere. Miljøengasjementet er også lavere.

Det ser altså ut til at engasjementet blir styrt av synlige enkelthendelser som får store oppslag i media. I dag er de lokale, synlige miljøproblemene mindre, de globale problemene øker mest. De er vel så viktige å engasjere seg i, selv om de ikke har samme synligheten.

Det er vanskelig å trekke sikre konklusjoner om hva pessimismen innebærer, men det er iallfall viktig å diskutere den. Få fram hva vi faktisk tror om samfunnsutviklingen, finne ut mer om hva som er myter og hva som er de virkelige utviklingstrekkene.

Jeg har sagt noe lignende tidligere. Da påstår man at Barstad sier at alt går så det suser. Det er definitivt ikke det jeg sier eller har skrevet, det har mer å gjøre med bildene vi får gjennom mediene. Det er viktig å få fram kontrasten og utviklingstrekkene slik vi kan lese dem ut fra statistikken. For et av trekkene som ikke er så synlige, er at mye faktisk går bra.

– Hva med Norge i forhold til resten av verden?

– Det generelle bildet er jo at vi skårer bra på det meste. Norge er åpenbart et av verdens beste land å bo i, uansett hvilke indikatorer du bruker.

Det internasjonale fora bemerket, er at vi ikke har vært veldig flinke til å sørge for gode handelsbetingelser med fattige land. I 2001 ble det laget en indeks som skulle måle rike lands utviklingsvennlige politikk. Der havnet Norge omtrent midt på treet, men skåret veldig høyt på u-hjelp og på hjelp til fredsbevarende operasjoner. Det vi skåret aller dårligst på, faktisk dårligst av samtlige rike land i undersøkelsen, var dette med handel og handelsbetingelser.

– Så her må landbruket skjerpe seg?

– Ja, iallfall bør man diskutere det. I FN-rapporten hvor Norge ble kåret til verdens beste land å bo i, ble det også bemerket at Norge kunne gjøre mer for å øke importen fra fattige land.

Ellers blir det påpekt at den norske skolen ikke er bedre til å utjevne sosiale forskjeller enn skoler i andre OECD-land. Vi har store forskjeller når det gjelder valg av utdanning. Og vi har vel så store sosiale ulikheter i forhold til helse som en del andre land. I forhold til hvor høyt vi hever likhetsfanen vår, har vi en del påfallende forskjeller.

Forbrukersamfunnets fordeler

– Men handle til eget forbruk, det kan vi.

– Ja. Men det er også fordeler med forbrukersamfunnet. Mange av tingene vi kjøper gir muligheter for kontakt mellom mennesker. Det negative er dels dette med miljøet. Det andre er en tendens i retning av at selv om vi har mange flere goder enn før, ser det ut til at vi er mindre tilfredse med de godene vi har. Og det er jo et paradoks.

Det er ikke nødvendigvis noe galt i materielle goder i seg selv, men når det å skaffe goder blir både mål og verdi, ser det ut til å virke negativt i forhold til å være tilfreds med livet.

Vi har en utrolig bredde i vareutvalget, som bare øker på. Det kan også ha fordeler. Hellevik sier i sin analyse at man ikke blir ulykkelig av å ha mye. Kanskje tvert imot. Men hvis den sentrale målsettingen blir å anskaffe stadig mer, da setter du deg mål som ikke bidrar særlig mye til at du får det bedre. For da må du stadig ha noe nytt.

– Mangfoldet og tabloidiseringen i mediene er vel også del av dette. Er det ikke skremmende når ungdom heller vil se Idol og reality-fjernsyn enn viktige politiske begivenheter?

– Jo. Men for noen år siden var det også en tendens at ungdom ikke leste bøker. Nå har den snudd. Klart at manglende samfunnsengasjement kan være et problem. Partipolitikk har ikke klart å fenge dagens ungdom. Men det fins jo organisasjoner som klarer å fenge – Attac er en av dem. Selv om det har vært nedgang i valgdeltakelsen, øker andre former for politisk aktivitet, som å delta i demonstrasjoner, skrive i aviser og så videre. Problemet for partiene er at de skal utforme et valgprogram som skal gjelde hele samfunnet. De må veie interesser mot hverandre.

Generelt ser det ut til at interessen for enkeltstående tema er mer attraktive for alle. Da er vi inne på et annet tema i forbrukersamfunnet, dette med borger kontra kunde. Altså – hvis jeg er småbarnsfar kan jeg gå i demonstrasjonstog for å få bedre barnehagedekningen i bydelen. Men er jeg samtidig deltaker i lokalpartiet, må jeg kanskje prioritere bedre eldreomsorg i stedet, og ta ansvaret for en sånn avveining på grunn av begrensede ressurser.

Den forskjellen er interessant. Spørsmålet er om vi er på vei mot et samfunn hvor borgerrollen blir uthult. Det er i så fall et alvorlig tankekors for demokratiet.

Hjemmeværende far

Anders Barstad er 48 år. Han er født og oppvokst på Gjøvik, men har bodd i Oslo siden han begynte å studere i 1976, bortsett fra et års opphold på Lillehammer for å studere historie.

Han er enebarn. Moren var sykepleier, faren treskjærer, tegner, skulptør og en glimrende fiolinist. Som barn spilte Anders også fiolin og var opptatt av klassisk musikk. Mens tenåringskamerater hørte Beatles og Rolling Stones, var Beethoven det store idolet til unge Barstad.

– Og jeg er en av de få på femtitallet som er vokst opp med hjemmeværende far. Han hadde atelier og var hjemme mens moren min var på jobb. Første gang jeg var i offentlighetens søkelys var jeg tre år gammel. Da var det bilde av meg i Dagbladet. Jeg holdt et fat som faren min hadde skjært ut. En gave til kongen under NM på ski i 1959.

Foto: Hege Kristin Fosser Pedersen

Året etter var jeg i lokalavisa. Da hadde faren min laget noen flotte snøskulpturer med motiver fra eventyrene: Kvitebjørn Kong Valemon med prinsessen på ryggen, og noen troll. Fantastiske ting som dessverre ikke er bevart for ettertiden annet enn på fotografier. Så han var jo en spesiell far på den måten da.

– Sykepleier og kunstner – og du i SSB, hvordan er det gått til?

– Tja, si det. Årsaken ligger jo i interessen for samfunnet da, og ønsker om å påvirke. For å kunne forandre samfunnet må vi jo også forstå det.

Han jobber med levekår, demografi og velferd. Er også i gang med en doktorgrad. Målet er å bli ferdig i løpet av året.

– Det har jeg vel sagt de siste årene, men det er iallfall mitt mål.

– Er dette prosjektet del av avhandlingen?

– Nei, det er noe helt annet. Tittelen er – "Levekårsending, velferd og sosial integrasjon". Jeg ser på hvordan sosial deltaking og sosialt fellesskap har utviklet seg i Norge de siste 20-30 årene. Og så ser jeg på konsekvenser av manglende sosial deltaking i forhold til selvmord og psykiske lidelser. Jeg har blant annet publisert artikkelen "Hvem er de ensomme og isolerte?" tidligere.

At det er lite isolasjon og ensomhet er jo en generell indikator på et godt samfunn, blant annet i forhold til å forebygge psykiske sykdommer. Folk med psykiske problemer har ofte lav livskvalitet. I 1999 kom en opptrappingsplan for psykiatrien. Siden har det skjedd noen åpenbare forbedringer, men det kan også være at behovet for hjelp øker. Antall selvmord har gått ned. Derimot har det vært økning i noen former for lettere psy-

kiske plager de siste årene. Særlig hos unge.

– Hva skyldes det? Større krav til vellykkethet og tøffere arbeidsliv?

– Kanskje. Jobben tillater nok større utfoldelse enn tidligere, men for noen kan det være et problem. Man mister alle hemninger og blir helt oppslukt av jobben. Fenomenet er også omtalt som "honningfellen".

Generelt er det et problem når arbeidet blir en livsstil. Og hvis du har investert mye i utdanning, blir det også viktigere for din identitet å gjøre det bra i jobben. Sånn sett blir skillet mellom faglig og personlig utvikling mindre. Det kan ha negative sider. Stadig flere sier at de ikke har tid til å tenke på annet enn arbeid.

Platon, Aristoteles og Barstad

Anders Barstad jobber også mye. Dagbladet skrev at han hadde minst to ting felles med Aristoteles og Platon. Det ene var at jobben ble en livsstil. Det andre at alle hadde skjegg.

Skjegget har han også forsvart – vitenskapelig.

– Det var fordi jeg kom over en undersøkelse fra 1965 hvor en tredjedel av befolkningen mente at hvis det kom en jobbsøknad fra en med skjegg, så kunne den gå rett i søppelkassa. Og halvparten mente det var helt greit at de med langt hår heller ikke burde telle med i søknadsbunken.

– Men det var i 1965!

– Ja, men jeg synes det var så underlig at jeg måtte finne ut hva det kunne komme av. Det handler jo om fordommer, en side ved samfunnet som er viktig å forstå.

– Er skjegget et forsøk på protest?

Pause.

– Årsaken til at jeg anskaffet skjegg var vel heller følelsen av at det er noe naturlig med det.

– Et tilbake til naturen-symbol?

– Ja. von Linné, den svenske botanikeren jeg siterer i artikkelen, mente at hvis man ville finne en naturlig måte å leve på, da hørte skjegget med. Han levde på en tid da man ikke skulle ha skjegg, iallfall ikke de øvre klasser.

Motene har jo skiftet med årene. Det jeg ser fram til nå, er at vi får en statsminister med skjegg. Det har vi ikke hatt siden 20-årene. Og det vil virkelig fullføre den livsstilrevolusjonen sekstiåttergenerasjonen satte i gang. Da ville vi ha erobret siste skanse. Nå har vi fått en kronprins med skjegg, da gjenstår bare statsministerstolen...

Han stopper:

Kvalitative undersøkelser viser at Anders Barstad er en lojal, åpen og vennlig sjel bak skjegget.

Foto: Hege Kristin Fosser Pedersen

– I så fall får nok ikke skjegget den samme symbolske opprørsfunksjonen som det hadde før. Da må man nok gå atskillig mer oppsiktsvekkende til verks for å markere avstand til det etablerte, sukker den bolde opprører.

– Er det det du gjør? Markerer avstand til det etablerte?

– Nei da, flirer han.

– Det er jo ikke det. Var det kanskje en gang, da jeg anla det. Nå tør jeg jo ikke ta det bort. Aner ikke hvordan jeg ser ut under.

Kvalitative undersøkelser viser at Anders Barstad er en lojal, åpen og vennlig sjel bak skjegget. Han er ekstremt sosial, går nødig glipp av en eneste fest og skal være rimelig rabiatt på dansegolvet. Han har krystallklare meninger. Og best av alt liker han verbale fighter, gjerne med islett av sprø innfall. For ham er en debatt ingen maktkamp, men en frisk meningsutveksling.

Han er like mye mot rasisme og amerikansk imperialisme, som han er for likestilling og kvinners rettigheter. Og damer generelt.

For tiden er han single – eller rettere – semi-single.

– Hva betyr det? At du er særbo eller no' sånt?

– Nei da, bare tuller. Når noen sier det, er det for å markere at de er mellom forhold for å understreke at de ikke er single for evig tid.

– Jaha, så egentlig er du en seriemonogamist?

– Jeg kan godt tenke meg å bli helt monogam også, jeg.

– Har du barn?

– Nei.

– Er det et savn?

– Barn eller....?

– Du har jo visse arvelige forpliktelser som har hatt hjemneværende far.

Kunne du ha vært det, forresten?

– Ja. Det kunne jeg for så vidt tenke meg å være, hvis det hadde vært muligheter for det, sier Anders Barstad.

Foto: Hege Kristin Fossler Pedersen

Noen få veier tungt i kriminalitetsbildet

At personer begår et og annet lovbrudd i løpet av ungdomstiden er ikke så uvanlig. To av ti personer født 1977 ble siktet for minst ett lovbrudd i løpet av tiden mellom fylte 14 og 24 år. En av ti ble siktet for forbrytelser. Men det er guttene som er de mest aktive, og blant disse ble mer enn tre av ti siktet. Noen personer blir hyppig registrert for kriminalitet, og en liten gruppe på under en halv prosent av kohorten ble siktet for 34 prosent av forbrytelsene med kjent gjerningsperson født 1977.

Lovbrudd er mest utbredt i de relativt unge aldersgruppene. Det er vanlig å anta at de som har en tidlig lovbruddsdebut, også i større grad utvikler en lengre og mer alvorlig lovbruddskarriere enn de som debutterer i mer voksen alder. Her har imidlertid nyere studier nyansert bildet noe, og det er også svært mange av de som debutterer tidlig som slutter med lovbrudd etter kort tid (Bushway mfl. 2003). Det er likevel i liten grad tvil om at lovbrudd er mer utbredt i yngre alder enn i voksen alder, selv om det kan være stor individuell variasjon. Det er derfor av særlig interesse å se nærmere på lovbrudd blant unge.

Ved å følge et enkelt årskull av unge over tid kan vi si noe mer om hvordan lovbrudd henger sammen med alder, og hvor normalt eller avvikende det er å begå lovbrudd. Lovbrudd er mer aktuelt i visse aldersgrupper enn i andre, og dette henger igjen sammen med hvilken type lovbrudd det er snakk om, og risiko for en videre lovbruddskarriere. Når vi kun har tilgjengelige data for perioden 1992-2001 er det av stor betydning hvilken gruppe vi velger å se nærmere på. Dette fordi de enkelte kohorter naturligvis vil være i forskjellige aldre i den aktuelle perioden. Å bli siktet for lovbrudd er mest vanlig fra midten av tenårene og frem til midten av tyveårene med en topp ved omtrent 18-19 årsalderen (Stene 2003a). Et lignende mønster finner vi i internasjonale undersøkelser (Kyvsgård 1998, Thornberry 1997). På den annen side vet vi fra den offisielle kriminalstatistikken at det også er siktede personer helt ned i femårsalderen.¹ Ved å følge årskullet født 1977 har vi tilgjengelige data om disse personene fra og med det året de fyller 15 år og frem til det året de fyller 24 år. Vi kan da ikke være sikre på å få med oss debutlovbruddet eller lovbrudd begått i mer voksen alder. Men vi kan være desto mer sikre på å dekke de viktigste aldersperiodene for registrert lovbruddsaktivitet for denne kohorten. Det er også naturlig å følge kohorten fra og med det året de fyller 15 år, siden de da kommer over den kriminelle lavalderen.

Tilbakefall og lovbruddskarrierer

Tilbakefall og gjentatt kriminalitet hos lovbrøyttere er et viktig politisk tema og sentralt moment i forhold til å vurdere ulike kriminalitetsreducerende tiltak. Det er bred enighet om at tilbakefallet jevnt over er ganske høyt, men empirien på dette er sparsom. Dessuten er tilbakefall en vanskelig størrelse å måle. Eller rettere sagt: Det er vanskelig å finne et mål på tilbakefall som gjenspeiler virkeligheten på en god måte. Den enkleste tilnærmingen, og som vel er mest vanlig å benytte, er å bestemme en observasjonstid etter et lovbrudd, for deretter å se om personen blir siktet igjen eller ikke i løpet av denne perioden, og hva slags lovbrudd dette eventuelt er. Slik gjøres det i

Torbjørn Skarøhamar

Om prosjektet Lovbruddskarrierer

På oppdrag fra Justisdepartementet utvikler SSB statistikk om individuelle lovbruddskarrierer. Enkeltpersoner kan følges fra og med 1992 til og med 2001, med informasjon om alle lovbrudd disse personene er siktet for i denne perioden. Her presenteres de første foreløpige hovedresultater. Neste trinn i prosjektet innebærer å se lovbrudd i sammenheng med andre sosiale forhold ved å inkludere variabler utenfor kriminalstatistikken, deriblant personenes utdanningsnivå, eventuelt mottak av økonomisk sosialhjelp, og sysselsetting.

Torbjørn Skarøhamar er førstekonsulent i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for demografi og levekårsforskning (torbjorn.skardhamar@ssb.no).

Datagrunnlaget

Grunnlagsmaterialet for statistikken over etterforskede lovbrudd gir mulighet for å følge siktede enkeltpersoner fra 1992 og foreløpig frem til og med 2001. De tilgjengelige dataene inneholder dermed opplysninger om alle siktede personer og alle de lovbrudd disse har blitt siktet for i hele tiårsperioden fra og med 1992 til og med 2001.

Det er kun mulig å følge de personene som har blitt registrert av politiet med fullt personnummer. Det er en del lovbrudd som blir begått av turister, sesongarbeidere, folk som venter på oppholdstillatelse og andre som ikke har oppgitt norsk personnummer i politiets registre. For hele materialet er det 3,6 prosent av lovbruddene med siktelse mot person der det ikke er oppgitt gyldig norsk personnummer. Disse er det ikke mulig å følge gjennom flere årganger fordi de ikke kan identifiseres sikkert. Materialet omhandler derfor kun personer med norsk fødselsnummer i perioden 1992-2001.

At en person er siktet, betyr i denne sammenheng at personen har fått en rettskraftig avgjørelse mot seg ved avsluttet etterforskning. Hvis en person har vært siktet, men siktelsen er frafalt før avsluttet etterforskning, vil personen altså ikke være med i statistikken. SSBs bruk av begrepet *siktet* er derfor ikke synonymt med tilsvarende begrep i straffeprosessloven §82.³

Når vi benytter kriminalstatistikken, er det også andre momenter enn den enkelte persons "lovbruddstilbøyelighet" som spiller inn. Kontrollapparatets innsats påvirker tallene slik at en økning både kan gjenspeile økt lovbruddsaktivitet så vel som økt kontrollinnsats. Dette kan for eksempel skyldes at politiet har ulike satsningsområder over tid (Høigård 1997, Stene 2003c). I tillegg kan det også være endringer i registreringssystemer og registreringspraksis (Olaussen 1996). Dette gjør at vi ikke uten videre kan anta at det er et konstant forhold mellom registrert og uregistrert kriminalitet (mørketall), og utviklingen i den registrerte kriminaliteten er dermed ikke nødvendigvis lik utviklingen i den virkelige mengden lovbrudd. Et eksempel på dette er hvordan registrert voldskriminalitet har økt, mens offerundersøkelser over en lengre periode viser et stabilt nivå (Stene 2003b, Estrada 2001).

Det er et forhold som her må nevnes spesielt, og det er knyttet til politiets registreringspraksis når en person har begått flere lovbrudd ved samme anledning. Før 1994 var det vanlig at politiet registrerte kun ett lovbrudd, blant annet når flere handlinger ble begått mot samme offer, og det ene lovbruddet ble begått for å bane vei for det andre.⁴ Fra og med midten av 1990-tallet ble denne praksisen endret, slik at hvert lovbrudd som kunne utgjøre et selvstendig punkt i siktelsen, ble registrert. Dette har konsekvenser for denne analysen ved at de som ble siktet mot slutten av 1990-tallet, har en tendens til å bli siktet for et høyere *antall lovbrudd* enn de som ble siktet på begynnelsen av 1990-tallet. Det vil imidlertid ikke påvirke *antall personer* som ble siktet.

kriminalstatistikken tabeller over tilbakefall i løpet av en femårsperiode² og er også vanlig i mange studier.

Det er et noe annet spørsmål i hvilken grad de samme personer blir siktet flere ganger i løpet av et lengre tidsrom. Det er grunn til å tro at det er en stor grad av individuell variasjon både med hensyn til lovbruddsfrekvens, alder ved siktelse og i hvilken grad lovbruddsaktiviteten strekker seg over tid. For å gjøre et skille mot den enklere innfallsvinkelen på tilbakefall kan vi da snakke om forskjellige typer *lovbruddskarrierer*. Når begrepet karriere benyttes i denne sammenheng må det ikke forveksles med en utvikling med en fremgang fra amatør til profesjonell lovbryster, på en tilsvarende måte som karrierebegrepet benyttes i det vanlige arbeidslivet. Lovbruddskarriere benyttes her kun for å betegne en sekvens av lovbrudd over tid. I denne artikkelen er fokuset på antall lovbrudd per gjerningsperson. Slik sett vil også engangsløvbrysterne som aldri blir siktet på nytt, kunne sies å ha en lovbruddskarriere, men denne er da kort.

Hvor utbredt er lovbrudd i ungdomstiden?

Det har blitt antatt at det er en relativt liten gruppe personer som står for en uforholdsmessig stor andel av lovbruddene. Det ble for eksempel hevdet i Dagsavisen 14.09.2003 at det er en liten gruppe "notoriske kriminelle" som står for en svært stor andel av

alle lovbruddene i Norge. At det er noen personer som er mer aktive lovbryster enn andre, finnes det også empirisk dekning for i internasjonale studier (Kyvsgård 1998, Bushway mfl. 2003, Svensson 2002).

På den annen side blir det hevdet at det ikke er så stor forskjell på de registrerte lovbrysterne og folk flest. Det er snarere "nyanser i grått", da vi alle har større eller mindre synder på samvittigheten (Christie 1982). Ved å følge en kohort kan vi se nærmere på disse forskjellene og si noe om hvor utbredt lovbrudd er, men det er bare nyansene blant de registrerte lovbrysterne det er mulig å si noe om. Det er ikke dermed sagt at de personene som ikke har blitt siktet for lovbrudd er uskyldsrene, eller at de registrerte lovbrysterne kun har begått de lovbruddene de er siktet for.

Et første viktig poeng er at for størsteparten av forbrytelsene er gjerningspersonen ukjent. Oppklaringsprosenten varierer litt fra år til år i perioden, men ligger stort sett rundt 30 prosent. Vi vet ikke i hvilken grad de uoppklarte lovbrudd blir begått av personer som også er siktet for andre forhold, eller om det er helt andre personer som står for disse lovbruddene. Vurderinger av utbredelse av *den virkelige kriminaliteten* blir derfor svært usikkert. På den ene siden kan man tenke seg at de som har blitt siktet en gang, lettere blir siktet på nytt fordi de er kjent av politiet og dermed lettere blir kontrollert på nytt. På den annen side kan det også være slik at man er så lite erfaren ved første lovbrudd, at engangsløvbyterne dermed har større sannsynlighet for å bli tatt. Det er lite data til å underbygge slike antagelser, men en dansk studie peker i retning av at oppdagelsesrisikoen er høyest for engangsløvbyteren, og at det er en meget liten gruppe som står for det aller meste av den totale mengden begåtte lovbrudd (Balvig 1981).

En av fem tatt for lovbrudd

I 1992 var det 52 000 bosatte personer i Norge som fylte 15 år dette året. Disse ble altså født i 1977. Antallet personer i denne kohorten endrer seg noe i tiårsperioden, blant annet grunnet inn- og utvandring, slik at i 2001 er antallet økt til 54 000 personer. Andelen av kohorten som ble siktet i løpet av perioden, avhenger derfor av hvilket tall man benytter, og beregningene er slik sett noe omtrentlige. For å unngå å komme med for høye anslag, benyttes det høyeste tallet for størrelsen på kohorten i de følgende beregningene. Av denne kohorten ble 11 000 siktet for minst ett lovbrudd i løpet av perioden 1992-2001. Dette utgjør omtrent 21 prosent av dette årskullet. Lovbrudd er imidlertid mest utbredt blant menn. Blant mennene er det 33 prosent som blir siktet for minst ett lovbrudd, mens tilsvarende andel for kvinner er 8 prosent.

Omtrent halvparten av de siktede er kun siktet for forseelser. Forseelser utgjør de minst alvorlige forholdene, og å påpeke at forseelser er utbredt, kan derfor kanskje virke noe mindre interessant. Forseelsene er i stor grad trafikklovbrudd, nasking og brudd på diverse bestemmelser utenfor straffeloven. Hvis man avgrenser seg til å se kun på forbrytelsene, innebærer det at vi kun er interessert i de noe mer alvorlige forhold. Det kan innvendes at også forseelser er alvorlig. Blant forseelsene er det særlig trafikkriminalitet som forekommer oftest, og slike ting som promillekjøring og ulovlig bilkjøring i høy hastighet med påfølgende personskade kan være svært alvorlig for dem det gjelder. En avgrensning til forbrytelser gjør likevel at det er snakk om handlinger som folk flest i større grad forbinder med "kriminalitet".

En av ti siktet for forbrytelser

Det var omtrent 5 000 personer i kohorten født 1977 som ble siktet for minst én forbrytelse i løpet av perioden. Det er med andre ord 10 prosent som ble siktet for alvorligere forhold i løpet av den aktuelle tiårsperioden.

Det er allment kjent at det er forskjell på i hvilken grad menn og kvinner blir registrert for lovbrudd (Høigård 1993, Stene 2003a). Forskjellen mellom kjønnene er stor også i dette materialet. Det var 16 prosent av

Tabell 1. Andel av kohorten født 1977 siktet for lovbrudd og antall forbrytelser i perioden 1992-2001, etter kjønn

	I alt		Menn		Kvinner	
	Antall	Andel av kohort	Antall	Andel av kohort	Antall	Andel av kohort
Personer fylte 24 år i 2001	54 300	100	27 547	100	26 753	100
Siktede i alt	11 356	20,9	9 121	33,1	2 234	8,4
Siktede for forbrytelser	5 321	9,8	4 471	16,2	850	3,2
1 forbrytelse	2 336	4,3	1 846	6,7	490	1,8
2-3 forbrytelser	1 311	2,4	1 119	4,1	192	0,7
4-10 forbrytelser	1 089	2	962	3,5	127	0,5
11-30 forbrytelser	419	0,8	388	1,4	31	0,1
>30 forbrytelser	166	0,3	156	0,6	10	0

Kilde: Befolkningsstatistikk og kriminalstatistikk. Bearbeidet av forfatteren.

mennene og 3 prosent av kvinnene som ble siktet for forbrytelser. Å bli siktet for et lovbrudd må derfor sies å være langt mer utbredt blant gutter enn blant jenter, og forskjellen blir særlig stor når vi kun ser på forbrytelser. Andelen gutter som blir siktet for minst én forbrytelse er så høy at vi i hvert fall kan slå fast at lovbrudd ikke er uvanlig, heller ikke når det gjelder forbrytelser.

En av ti gutter er tatt for mer enn én forbrytelse

I løpet av tiårsperioden er det en del personer i kohorten som blir siktet for mer enn ett lovbrudd. De aller fleste blir imidlertid siktet kun én gang. Blant dem som blir siktet for forbrytelser, er det i underkant av halvparten som ikke blir siktet for mer enn ett lovbrudd.

Selv om snaut halvparten av de siktede guttene blir siktet for kun én forbrytelse, blir det likevel nesten 10 prosent av alle guttene i kohorten som blir siktet for flere forbrytelser. De fleste av disse ble siktet for forholdsvis få forbrytelser, og en veldig liten andel på knappe en halv prosent som ble siktet for mer enn 30 forbrytelser. For jentene utgjør andelen av kohorten som blir siktet mer enn én gang drøye 1 prosent. Kjønnsforskjellene blir altså enda tydeligere når lovbruddsfrekvensen øker.

Forbrytelser kan dermed sees som en ikke helt uvanlig hendelse blant gutter i denne alderen. Jenter er derimot i liten grad involvert i forbrytelser. Blant jenter som begår slike lovbrudd er det også langt mindre vanlig med gjentatte lovbrudd. Det er derfor først når det er snakk om gjentatte lovbrudd at man kan snakke om avvikende eller unormal atferd, i hvert fall når det gjelder gutter. Her kan man også si at det er en glidende overgang fra de lite aktive lovbyrterne til de mest aktive. Det er dermed lite rimelig å sette en klar grense for når lovbruddsaktiviteten representerer en sterkt avvikende atferd.

Noen få er svært aktive

Ut fra det foregående, er det opplagt at det er stor forskjell på i hvilken grad ungdom blir siktet for lovbrudd. Det gjenstår å si noe om hvor stor andel av forbrytelsene disse personene er siktet for. Siden vi følger en bestemt kohort, er det mest rimelig å se personenes andel av den samme kohortens registrerte kriminalitet. Utgangspunkt blir derfor totalt antall forbrytelser der antatt gjerningsperson er fra 1977-kohorten, og hvor stor andel av disse som kan tilbakeføres til de enkelte personer. Vi snakker altså om andelen av lovbrudd med kjent gjerningsperson. I tabell 2 er disse andelene regnet ut.

De 5 321 siktede personene i denne kohorten er siktet for til sammen 28 969

forbrytelser. Vi kan også si at de siktede personene i gjennomsnitt er siktet for 5,4 forbrytelser hver. Men guttene er siktet for flere forbrytelser enn jentene både totalt sett og per person. Å regne gjennomsnittlig antall forbrytelser er imidlertid av begrenset verdi da disse forbrytelsene er svært ujevnt fordelt.

Det er mest vanlig både for gutter og jenter å bli siktet for kun én forbrytelse. Likevel er disse engangsløvbyrterne siktet for en forholdsvis liten andel

Tabell 2. Personer siktet for forbrytelser og andel av registrerte forbrytelser begått av 1977-kohorten, etter kjønn og antall forbrytelser begått av gjerningspersonene

	I alt		Menn		Kvinner	
	Prosent av personer N=5 321	Prosent av forbrytelser N=28 969	Prosent av personer N=4 471	Prosent av forbrytelser N=26 222	Prosent av personer N=850	Prosent av forbrytelser N=2 747
1 forbrytelse	43,9	8,1	41,3	7	57,6	17,8
2-3 forbrytelser	24,6	10,7	25	10,1	22,6	16,3
4-10 forbrytelser ...	20,5	22,6	21,5	22,2	14,9	26,6
11-30 forbrytelser .	7,9	24,4	8,7	24,9	3,6	19,5
>30 forbrytelser	3,1	34,2	3,5	35,7	1,2	19,8
I alt	100	100	100	100	100	100

Kilde: Kriminalstatistikk. Bearbeidet av forfatteren.

av alle forbrytelsene. Litt under halvparten av personene står for kun 8 prosent av lovbruddene. Engangslovbryterne er dermed, på tross av sitt relativt store antall personer, siktet for kun et lite mindretall av de oppklarte lovbruddene. Disse personene kan i utgangspunktet antas å være vanlig ungdom med ellers ikke spesielt avvikende atferd (Balvig 1981). Denne kriminaliteten er typiske engangshendelser, og personenes lovbruddskarriere slutter etter denne ene gangen.

Det stiller seg derimot noe annerledes for flergangsforbryterne. Over halvparten av forbrytelsene blir begått av 10 prosent av de registrerte forbryterne. Den lille og mest aktive lovbryttergruppen, som er siktet for mer enn 30 forbrytelser, står alene for 34 prosent av forbrytelsene med kjent gjerningsperson. Disse utgjør en svært liten gruppe på bare 166 gutter og 10 jenter.

Vinnings- og narkotikakriminalitet vanligst

Det er imidlertid forskjell på forbrytelser. Noen er mer alvorlige enn andre, og de har ulike konsekvenser og oppklaringsprosent. Dessuten er de forskjellige lovbrudd mer eller mindre aktuelle avhengig av livssituasjon. Store deler av den registrerte kriminaliteten er knyttet til de yngre aldersgrupper, men det kan være vesentlige forskjeller i løpet av en tiårsperiode som her.

Tabell 3 viser forekomst av siktelse for forbrytelser for 1977-kohorten fordelt etter kjønn og individuell lovbruddsfrekvens. Dette innebærer at hver enkelt siktelse teller med i tabellen, og hver person kan være representert med flere forbrytelser som fordeler seg på flere ulike lovbruddsgrupper.

For mennenes del er det vinningskriminalitet som jevnt over er det lovbruddet som forekommer hyppigst, med unntak for de som er siktet for to til ti forbrytelser, der narkotikalovbrudd er like utbredt. For kvinner er det motsatt. Her er narkotikaforbrytelser mest vanlig, unntatt for engangslovbryterne og de med over 30 siktelse, der det er vinningskriminalitet som forekommer hyppigst. Det er tydelig at vinningskriminalitet og narkotikakriminalitet til sammen utgjør det meste av forbrytelsene i denne kohorten. De andre lovbruddsgruppene er forholdsvis små. Hos kvinnene er det imidlertid en langt lavere andel personer siktet for voldskriminalitet, og seksualforbrytelser er helt fraværende. Vinningskriminalitet og narkotikakriminalitet er da også de to største lovbruddsgruppene i kriminalstatistikken for forbrytelser, og da spesielt i de aldersgruppene vi her snakker om (Stene 2003a).

Det er jevnest fordeling over ulike lovbruddsgrupper hos engangslovbryterne. Jo flere lovbrudd de er siktet for, desto større er konsentrasjonen rundt vinningskriminalitet og narkotikakriminalitet. Disse to lovbruddstypene utgjør til

Tabell 3. Siktelse for forbrytelser. Etter kjønn, lovbruddsgruppe og antall forbrytelser begått av gjerningsperson. Kohort født 1977. Prosent

	I alt	1 for- brytelse	2-3 for- brytelser	4-10 for- brytelser	11-30 for- brytelser	> 30 for- brytelser
Menn						
Antall forbrytelser	26 222	1 846	2 646	5 821	6 535	9 374
Økonomisk kriminalitet	0,9	1,5	1,4	1	0,9	0,5
Annen vinningskriminalitet	47,9	34	30,3	35,5	48	63,2
Voldskriminalitet	11,1	21,8	19,2	13,5	9,8	6,2
Seksualkriminalitet	0,6	1,9	1,8	0,7	0,3	0,1
Narkotikakriminalitet	28,4	19,7	33,4	36,1	31,3	21,8
Skadeverk	8,6	13,3	10	10,7	7,1	6,9
Annen kriminalitet	2,6	7,7	3,9	2,5	2,6	1,3
I alt	100	100	100	100	100	100
Kvinner						
Antall forbrytelser	2 747	490	447	730	536	544
Økonomisk kriminalitet	1,5	3,7	2,5	1	0,2	0,7
Annen vinningskriminalitet	37,9	31	27,1	29,7	41,8	60,1
Voldskriminalitet	7,1	13,5	13,9	3,6	4,3	3,1
Narkotikakriminalitet	44,7	30	45,6	60,1	48,7	32,4
Skadeverk	3,5	5,9	4,7	3,3	3,9	0,4
Annen kriminalitet	5,4	15,9	6,3	2,3	1,1	3,3
I alt	100	100	100	100	100	100

Kilde: Kriminalstatistikk. Bearbeidet av forfatteren.

sammen godt over halvparten av alle forbrytelsene for alle grupper, men i større grad for kvinner enn for menn. Blant engangslovbryterne utgjør vinning og narkotika 54 prosent av siktelsene blant menn, og for kvinner er tilsvarende andel 61 prosent. For de som har blitt siktet for mer enn 30 forbrytelser, utgjør denne andelen 85 prosent for menn og 93 prosent for kvinner. Denne gruppen består imidlertid av svært få personer. Det er 166 menn og 10 kvinner, hvilket tilsier gjennomsnittlig omtrent 60 siktelser per person. Disse lovbruddene kan være fordelt over svært mange forskjellige typer lovbrudd. De foregående tallene sier ikke noe om denne individuelle variasjonen over lovbruddstyper, men sier noe om konsentrasjoner. Selv om lovbyterne muligens begår en rekke forskjellige lovbrudd, ligger hovedvekten på vinningslovbrudd og narkotika.

En grunn til at vinningslovbrudd og narkotikakriminalitet henger så nøye sammen, kan være at vinningskriminalitet er en viktig måte å finansiere et slikt forbruk. Det er imidlertid ikke den eneste måten å finansiere stoffbruk på. Både legale og illegale inntektskilder forekommer (Bretteville-Jensen og Sutton 1996). Særlig for kvinner er prostitusjon en mulig finansieringskilde, og dette kan være en av årsakene til at vinningskriminalitet er mindre utbredt hos kvinnene enn hos mennene.

Er mørketallene annerledes fordelt?

Det er klart at en stor andel av de oppklarte forbrytelsene har blitt begått av et nokså lite antall personer. Sett fra motsatt synsvinkel, er det et stort antall lovbytere som står for en tilsvarende liten andel av alle de oppklarte lovbruddene. Det er likevel slik at en svært stor andel av lovbruddene blir begått av ukjente gjerningsmenn, og det er vanskelig å si med sikkerhet hvorvidt fordelingen mellom de kjente gjerningsmenn også gjelder de lovbruddene som ikke blir oppdaget eller oppklart.

Ovenfor har det blitt påpekt at det er en oppklaringsprosent på rundt regnet 30. Dette har betydning for hvordan vi betrakter de foregående tallene. Vi har blant annet sett at en liten gruppe personer står for de aller fleste lovbruddene. Er det da slik at disse står for en like stor andel av all den politiregistrerte

¹ URL: http://www.ssb.no/emner/03/05/a_krim_tab/

² NOS Kriminalstatistikk tabell 22-24.

³ For nærmere informasjon se <http://www.ssb.no/emner/03/05/lovbrudde/om.html>.

⁴ For nærmere informasjon se <http://www.ssb.no/emner/03/05/lovbrudda/om.html> og Olausen (1996).

te kriminaliteten der man ikke kjenner gjerningspersonen? Vi kan bare regne ut oppklaringsprosent for samtlige lovbrudd eller innen visse lovbruddsgrupper. Vi kan ikke på en tilsvarende måte regne ut oppklaringsprosent blant gutters lovbrudd eller for en kohort, siden vi ikke vet hvor mange lovbrudd en kohort virkelig står for. De foregående beregninger gjelder kun fordelingen av lovbrudd med kjent gjerningsperson.

Lovbruddskarrierer og kriminalpolitikk

Det er klart at det er noen som blir siktet for flere lovbrudd enn andre. Dette har betydning for kriminalpolitikken, fordi det er noen få som begår svært mange av lovbruddene. Engangslovbryterne er riktignok et stort antall personer, men deres andel av lovbruddene er mer beskjeden. Kriminalitetsforebyggende tiltak rettet mot engangslovbryterne kan derfor ikke forventes å ha særlig stor direkte effekt. De fleste som allerede har begått et lovbrudd vil ikke begå et nytt likevel, og disse engangslovbryterne bidrar såpass lite til mengden av registrerte lovbrudd at en tilsvarende reduksjon vil ha liten betydning. Derimot blir en stor andel av den registrerte kriminaliteten begått av noen ganske få personer, og en reduksjon i hva vi kan kalle gjengangerkriminalitet vil kunne forventes å ha større betydning i forhold til antall registrerte lovbrudd. Den kriminalitetsforebyggende effekten vil derfor være størst hvis man kan redusere lovbruddsaktiviteten til de mest aktive lovbyrterne (se også Balvig 1981). Det er likevel mulig at generelle tiltak rettet mot de større grupper, derav engangslovbryterne, også kan ha en *indirekte* effekt på flerangangslovbryterne.

I denne sammenheng er det et problem at vi ikke vet hvem gjengangerne er før de allerede har begått et ytterligere lovbrudd. Det er forholdsvis lett å påvise tilbakefall i *etterkant* av handlingen, men langt vanskeligere å predikere *fremtidige* lovbrudd. Man kan derfor ønske seg kriminalitetsforebyggende tiltak som setter fokus på de mest aktive lovbyrterne, men individuelt rettede tiltak kan i så fall lett bli i etterpåklokskapens navn. Kriminalitetsforebyggende tiltak forutsetter en bestemt forståelse av kriminalitetens årsaker, og prøver å gjøre noe med disse. Beskrivelse av lovbruddskarrierer sier derimot ingenting om disse årsakene, men angir bare symptomene.

De registrerte lovbyrterne utgjør en heterogen gruppe, i det deres lovbruddskarrierer er til dels svært forskjellige både med hensyn til lovbruddsfrekvens, alder og kjønn. Den foregående beskrivelsen har først og fremst tatt utgangspunkt i den individuelle lovbruddsfrekvensen, og dette gir selvsagt et sterkt forenklet bilde av virkeligheten. Det er viktig å huske på at disse personene ikke *bare* er lovbyrtere. Lovbrudd skjer i en sosial kontekst og i livssituasjoner som ikke er beskrevet her. Studier av levekår blant straffede og fengslede viser at problematikken bør sees i en bredere sosial sammenheng. Lovbyrtere har blant annet ofte lav utdanning, boligproblemer, og liten tilknytning til arbeidsmarkedet. I tillegg er helseproblemer og rusmisbruk utbredt (Kyvsgård 1989, Skarðhamar 2003, Friestad og Hansen 2004, Thorsen 2004). For innsatte i fengsel har det også blitt påvist at slike problemer henger sammen med høyere sannsynlighet for tilbakefall (Nilsson 2003).

En persons livssituasjon vil endre seg gjennom en tiårsperiode, og lovbrudd kan tenkes å være mer eller mindre aktuelle handlingsvalg i noen livssituasjoner enn i andre. En videreføring av denne studien vil sette fokus på i hvilken grad personene blir siktet for lovbrudd i perioder preget av ressursknapphet, og om slike perioder eventuelt er av kortere eller lengre varighet.

Referanser

- Balvig, Flemming (1981): Ungdomskriminalitet - med særlig henblik på rettssystemets utvælgelsesmekanismer, i: *Årsberetning for Kriminalistisk institutt*, Københavns Universitet.
- Bushway, Shawn D, Terence P. Thornberry og Marvin Krohn (2003): Desistance as a Developmental Process: A Comparison of Static and Dynamic Approaches, *Journal of Quantitative Criminology*, vol. 19 no. 2.
- Bretteville-Jensen, Anne Line og Matthew Sutton (1996): The Income-generating behaviour of injecting drug-users in Oslo, i: *Addiction* vol. 91, nr 1.
- Christie, Nils (1982): *Hvor tett et samfunn?*, Oslo:Universitetsforlaget.
- Estrada, Felipe (2001): Juvenile Violence as a Social Problem, i: *British Journal of Criminology*, vol. 41.
- Friestad, Christine og Inger Lise Skog Hansen (2004): *Levekår blant innsatte*, Fafo-rapport nr. 429.
- Høigård, Cecilie (1993): Kvinnelige lovbyrtere, i: *Kvinnens skyld*, Høigård og Snare (red.), Pax forlag, Oslo.
- Høigård, Cecilie (1997): Kriminalitetsbilder og kriminalstatistikk, i: *Kriminalologi*, Finstad og Høigård (red.), Pax forlag, Oslo.
- Kyvsgård, Britta (1989): *...og fængslet tar de sidste. Om kriminalitet, straf og levevilkår*, Jurist- og Økonomforbundet, København.
- Kyvsgård, Britta (1998): *Den kriminelle karriere*, Jurist- og Økonomforbundet, København.
- Olaussen, Leif Petter (1996): *Kriminalstatistikk og virkelighet*, PHS Småskrifter nr. 1/1996.
- Nilsson, Anders (2003): Living Conditions, Social Exclusion and Recidivism Among Prison Inmates, i: *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention* vol. 4 nr. 1.
- Skarðhamar, Torbjørn (2003): Inmate's Social Background and Living Conditions, i: *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention* vol. 4 nr. 1.
- Stene, Reid J. (2003a): Barn og unge inn i retts-systemet. Del I, Notater 2003/13, Statistisk sentralbyrå.
- Stene, Reid J. (2003b): Vold og trusler i 20 år, *Samfunnsspeilet* 1, 2003, Statistisk sentralbyrå.
- Stene, Reid J. (2003c): Narkotika, kontroll og bruk, *Samfunnsspeilet* 1, 2003, Statistisk sentralbyrå.
- Svensson, Robert (2002): Strategic offences in the Criminal Career Context, *British Journal of Criminology*, vol. 42.
- Thornberry, Terence P. (1997): *Developmental Theories of Crime and Delinquency*, Transaction Publishers, New Brunswick and London.
- Thorsen, Lotte (2004): For mye av ingenting... - straffedes levekår og sosiale bakgrunn, hovedoppgave i kriminologi, Universitetet i Oslo.

Mange – men færre – ofre

Hver syvende person blir årlig utsatt for lovbrudd. Ungdom er mest utsatt, og risikoen blir mindre med økende alder for de fleste typer lovbrudd. Det utøves flere voldshandlinger enn tyverier mot privatpersoner. Hvert sjettede tilfelle av vold, og to tredjedeler av alle tyverier, blir anmeldt til politiet.

Reid Jone Stene

Dette er noen av de mange resultatene fra de seks Levekårsundersøkelsene (LKU) om folks utsatthet for lovbrudd som Statistisk sentralbyrå (SSB) har gjennomført i perioden 1983-2001. SSB publiserer nå for første gang resultatene fra alle de ulike spørsmålene som er stilt i disse undersøkelsene.

LKU 2001 viser at 14 prosent, omtrent hver syvende person, av den voksne befolkningen ble utsatt for ett eller flere tilfeller av vold, trusler, tyveri eller skadeverk i løpet av ett år. Både i 1991 og 1997 var det hele 17 prosent, eller hver sjettede person, som ble utsatt for minst ett tilfelle av disse lovbruddene. Fra 1987 og frem til i dag har det vært et stabilt omfang på drøyt 5 prosent som årlig utsettes for vold og trusler om vold (Stene 2003a). Andelen av befolkningen som er utsatt for tyveri og skadeverk er imidlertid blitt mindre i løpet av de siste årene. Fra å være rundt 13 prosent som ble utsatt for tyveri og skadeverk i 1991 og 1997, var det 10 prosent av den voksne befolkningen som ble utsatt for dette i 2001. Den siste undersøkelsen viser en nedgang i andelen personer som er utsatt for både rene tyve-

LKU om utsatthet for lovbrudd

Levekårsundersøkelsene (LKU) i 1983, 1987, 1991, 1995, 1997 og 2001 inneholdt spørsmål om befolkningens utsatthet for lovbrudd i løpet av ett år. Hver av disse seks undersøkelsene har inneholdt et representativt bruttoutvalg på 5 000 personer i befolkningen 16 år og over. Av disse til sammen 30 000 er det hele 22 000 som har svart på spørsmål om deres utsatthet for lovbrudd.

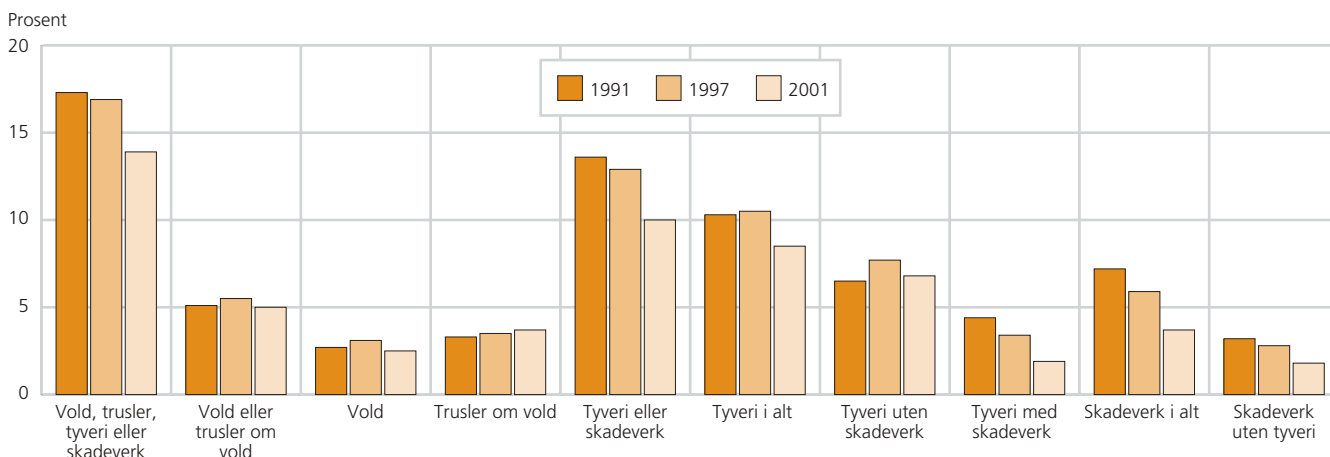
I de seks undersøkelsene er det stilt en noe ulik mengde spørsmål om ulike typer og omstendigheter rundt lovbrudd: I alle undersøkelsene er befolkningen spurt om deres utsatthet og uro for vold og trusler. I tre av undersøkelsene (1983, 1997 og 2001) har alle ofre for vold og trusler fått tilleggsspørsmål om ulike forhold knyttet til inntil seks tilfeller av vold og trusler. I tre av undersøkelsene (1991, 1997 og 2001) er alle spurt om deres utsatthet for tyveri og skadeverk. I disse undersøkelsene er ofrene for tyveri og skadeverk også fulgt opp med flere spørsmål knyttet til inntil seks tilfeller av tyveri og skadeverk som de hadde opplevd i løpet av det foregående året.

SSB har nå gjennomgått resultatene fra disse undersøkelsene på nytt for å gjøre hovedresultatene fra denne omfattende kartleggingen mer tilgjengelig for offentligheten.

Mer om den generelle metoden for gjennomføringen av LKU i Andersen mfl. (2001), om metode og innhold i siste LKU om lovbrudd i Vågane (2002) og annen dokumentasjon fra tidligere undersøkelser (SSB 2004a).

SSB vil i løpet av høsten 2004, blant annet på oppdrag fra Justisdepartementet, gjennomføre den samme undersøkelsen som i 2001. De to siste undersøkelsene vil da inneholde alle de sidene ved befolkningens utsatthet for lovbrudd som presenteres i denne artikkelen og i de statistikkene som nå er tilgjengelige i Statistikkbanken.

Reid Jone Stene er kriminolog og rådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for levekårsstatistikk (reid.jone.stene@ssb.no).

Figur 1. Utsatthet for lovbrudd i løpet av ett år, etter type lovbrudd. 1991, 1997 og 2001. Prosent av befolkningen 16 år og over

Kilde: Levekårsundersøkelsene.

rier, rene skadeverk og tilfeller hvor det har skjedd tyveri og skadeverk samtidig.

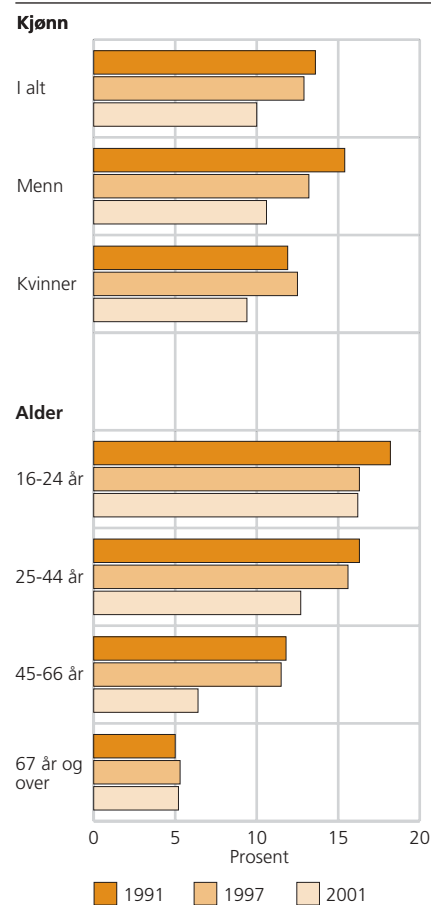
Selv om en mindre andel av befolkningen blir utsatt, trenger ikke dette å bety at det er mindre av denne type lovbrudd i Norge i dag enn for få år siden. Det kunne for eksempel vært slik at en stadig mindre andel av befolkningen ble mer belastet med flere lovbrudd. Ut fra LKU er det imidlertid få tegn som tyder på en slik utvikling. Gjennomsnittlig ble ofrene for vold og trusler i LKU 2001 utsatt for 2,3 tilfeller i løpet av ett år. Ofrene i LKU 1997 ble tilsvarende utsatt for gjennomsnittlig 3 tilfeller av vold og trusler. Nedgangen i belastningen av antall tilfeller er ikke like tydelig for ofrene for tyveri og skadeverk, hvor ofrene i 1997 gjennomsnittlig ble utsatt for 1,3 tilfeller, og i 2001 for 1,2 tilfeller. Når det i tillegg er blitt færre ofre, tilsier dette en betydelig nedgang i tyverier og skadeverk mot privatpersoner. Samlet sett for vold, trusler, tyveri og skadeverk var med andre ord den voksne befolkningen i Norge mindre belastet med lovbrudd i 2001, enn fire år tidligere.

Mer vold og trusler enn tyveri

Når vi ser på utviklingen i alle hendelser rapportert i LKU, viser det seg at det totale antallet tilfeller av vold og trusler nærmer seg det totale antallet tilfeller av tyveri og skadeverk. I den siste undersøkelsen er det for første gang kartlagt noe flere tilfeller av vold og trusler om vold – enn tyverier. At noen i den voksne befolkningen blir offer for voldslovbrudd forekom med andre ord oftere enn at noen ble offer for tyverier.

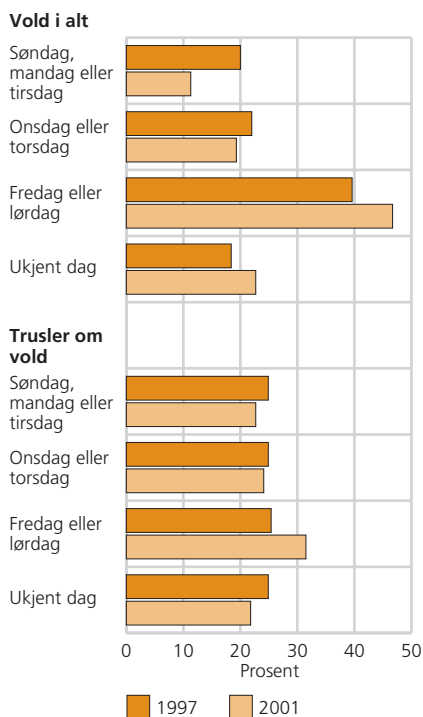
Omfanget av kriminalitet kan måles på ulike måter, blant annet ut fra andelen av ofre i befolkningen og hvor hyppig noen blir ofre i vårt samfunn – som vist ovenfor. En annen mer vanlig metode er å måle omfanget av ulovlige handlinger begått av lovbrøyttere. Denne, i større grad strafferettslige, metoden er sentral i Norges offisielle kriminalstatistikk – for eksempel over anmeldte lovbrudd. Men hva sier LKU da om omfanget av lovbrudd?

Tyveri og skadeverk er, i større grad enn vold og trusler, handlinger som kan ramme flere personer samtidig. Når det har vært et innbrudd i et hus eller i en bil, er det ofte flere, for eksempel i en familie, som blir rammet av

Figur 2. Utsatthet for tyveri eller skadeverk i løpet av ett år, etter kjønn og alder. 1991, 1997 og 2001. Prosent av befolkningen 16 år og over

Kilde: Levekårsundersøkelsene.

Figur 3. Tilfeller av vold og trusler om vold, etter ukedag, 1997 og 2001. Prosent

Kilde: Levekårsundersøkelsene.

det ene lovbruddet som har skjedd. LKU har da også henvendt seg til den intervjuede ved å spørre om "dere" har blitt utsatt for tyveri og skadeverk når informanten bor sammen med andre. I og med at det enkelte lovbruddet kan skape flere ofre, og at spørreundersøkelsen fremhever dette, vil omfanget av tyveri og skadeverk bli relativt høyere enn omfanget av lovbrudd begått av lovbrudtere. Dette kan ikke sies i like stor grad om vold og trusler, som i større grad rammer den enkelte hver gang et slikt lovbrudd skjer. I undersøkelsen spørres det da heller ikke om flere enn den intervjuede har vært utsatt for vold og trusler. Det er ut fra dette grunn til å tro at omfanget av voldslovbrudd i LKU 2001 kan være like stort eller større enn det totale omfanget av vinningslovbrudd og skadeverk. Vi har sett at det er noe flere tilfeller av tyveri enn vold og trusler i 2001. Hvis tyverier rammer flere personer enn den voldelige atferden, tilsier dette at voldslovbrudd ble utøvd betydelig oftere mot den voksne befolkningen enn tyveri: At noen bruker fysisk vold – eller truer med å gjøre det – ser ut til å skje langt oftere enn at noen stjeler av våre private eiendeler.

Ungdom mest utsatt for de fleste typer lovbrudd

Det er i LKU en helt klar sammenheng mellom utsatthet for lovbrudd og alder. I alle de tre undersøkelsene hvor vold, trusler, tyveri og skadeverk er kartlagt, er det med noen få unntak slik at man er mer utsatt jo yngre man er. Resultatene fra LKU 1991, 1997 og 2001 viser at minst hver fjerde person mellom 16 og 24 år blir utsatt for ett eller flere av disse lovbruddene i løpet av ett år. Blant de i alderen 25-44 år er det noe mindre vanlig, og i den siste undersøkelsen i 2001 var mer enn hver sjettede person i denne aldersgruppen utsatt for minst ett lovbrudd. De noe eldre blir langt sjeldnere utsatt. Samlet sett for alle undersøkelsene er det omtrent hver tiende person mellom 45 og 66 år, og rundt 6 prosent av de som er 67 år eller eldre som blir utsatt for minst ett lovbrudd. Ut fra andelen ofre er de yngste mest utsatt for alle typer lovbrudd i alle undersøkelsene – bortsett fra at aldersgruppen 25-44 år var like mye eller noe mer utsatt for trusler i 2001 og skadeverk med og uten tyveri i 1991 og 1997. Sammenhengen mellom alder og utsatthet er sterkest for vold, men tydelig også for tyveri.

Andelen av menn og kvinner som er utsatt for vold og trusler er omtrent like stor – med en viss overvekt av andel menn som utsettes for vold med fysiske skader, og en viss overvekt av andel kvinner som utsettes for trusler (Stene 2003a). Det er også slik at andelen menn og kvinner som blir utsatt for tyveri og skadeverk er omtrent like store i de to siste undersøkelsene. I LKU 2001 er det små forskjeller mellom kjønnenes utsatthet for de ulike typene tyveri og skadeverk. Dette til forskjell fra situasjonen i 1991, hvor det gjennomgående var en noe større andel menn enn kvinner som ble utsatt for både tyveri og skadeverk.

Helgevold og hverdagsvold

Gjennom tre levekårsundersøkelser har SSB kartlagt mer enn 1 100 tilfeller av vold og trusler, hvor omtrent halvparten er tilfeller av vold og halvparten er tilfeller av trusler om vold.

Selv om vold og trusler om vold skjer på alle dager og til alle tider på døgnet, er det klart fredeligere i begynnelsen av uka fra søndag og frem til og med tirsdag. Fra onsdag bygger det seg opp mot helgen, og relativt mange tilfeller skjer i løpet av de siste hverdagene av uka. Det er likevel slik at mer enn hvert tredje av alle tilfellene av vold og trusler om vold skjer på freda-

ger og lørdager. Trusler er imidlertid i langt større grad et hverdagsfenomen enn vold, og ser vi kun på de rapporterte voldsepisodene, er det i LKU 2001 nesten halvparten som skjedde på en fredag eller en lørdag.

Tidligere studier av overgrep anmeldt til politiet, tilsier at konsentrasjonen av helgevold er betydelig større blant mannlige enn kvinnelige voldsofre – selv om risikoen også er økende opp mot og i helgen for kvinner (Gundersen 2000). Det fremgår klart av de to siste LKU at det meste av volden som rammer de yngste skjer i helgene, og dette gjelder i nesten like stor grad for ungdom av begge kjønn. Den siste undersøkelsen viser også en klarere opphopning av helgevold mot de noe mer voksne kvinnene. LKU 1997 og LKU 2001 gir ellers et svært variert og usammenhengende bilde, blant annet fordi mer enn hvert femte tilfelle av vold og trusler har ukjent gjerningsdag. Det er derfor vanskelig å fastslå om aldersgruppene over 25 år, både blant kvinner og menn, utsettes for mer vold i helgedagene enn på hverdage.

Om det er relativt vanskelig å huske eller oppgi den eksakte ukedagen, ser det ut til å være noe mer klart for ofrene når på døgnet overgrepene skjer. Selv om vold og trusler forekommer hele døgnet, skjer en mindre andel av alle tilfellene om morgenen. Utover dagen og ettermiddagen, mot sen kveld, øker andelen tilfeller av vold og trusler betydelig. Det kan, spesielt i 2001, se ut til at trusler i større grad forekommer tidligere på kvelden enn voldsepisodene. Det er en spesielt stor andel av ofrene blant de yngste som blir utsatt nattetid. I aldersgruppen 16-24 år skjer 80 prosent av alle volds-tilfellene etter klokken seks om kvelden. Blant de mellom 45 og 66 år er det kun hvert tredje.

Som det fremgår av figur 4 er det i 1997 og 2001 markante forskjeller i andelen av vold som skjer i løpet av kvelden og natten. De signifikante forskjvningene av en større andel av volden til et senere tidspunkt på døgnet, tilsier at voldsproblemet i dag er størst etter midnatt. Som det fremgår av figur 1 er det imidlertid færre som ble utsatt for vold i 2001 enn i 1997. At vi i dag har mest vold om natten kan da like gjerne skyldes en nedgang i volden på kveldstid som en økning av volden på nattetid.

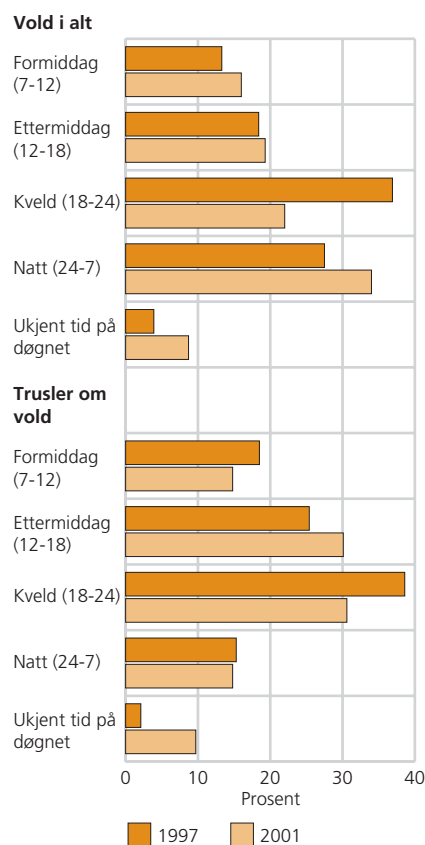
Rus og vold

En rekke undersøkelser viser en sammenheng mellom voldelig og truende atferd og bruk av alkohol og andre rusmidler (jf. Skjørten, Bjørgo og Olausen 1999). Andre undersøkelser tilsier at flertallet av også ofrene er beruset når de blir skadet av vold (Engeland og Koppjar 2000).

I LKU 2001 oppgir ofrene at gjerningspersonen virket påvirket av rusmidler i 60 prosent av alle volds-tilfeller. Trusler utøves i større grad enn vold av personer som ikke er ruspåvirket. I 60 prosent av alle tilfeller hvor offeret var blitt truet med vold, var ikke den som truet påvirket av alkohol eller andre rusmidler. Kvinner blir i noe større grad enn menn truet uten at rus er involvert.

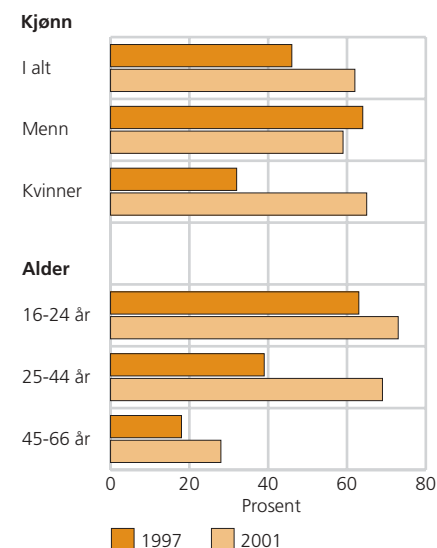
Sammenheng mellom alder og utsatthet for vold fra berusede personer er tydelig. De to siste LKU viser at risikoen for å bli utsatt for vold fra en beruset person er større jo yngre man er. Denne sammenhengen var imidlertid langt sterkere i LKU 1997. Det var da også store forskjeller mellom kvinner og menn – hvor en ruspåvirket gjerningsperson sto bak hvert tredje tilfelle av vold mot kvinner, og hele to tredjedeler av volden mot menn. I LKU

Figur 4. Tilfeller av vold og trusler om vold, etter tid på døgnet. 1997 og 2001. Prosent

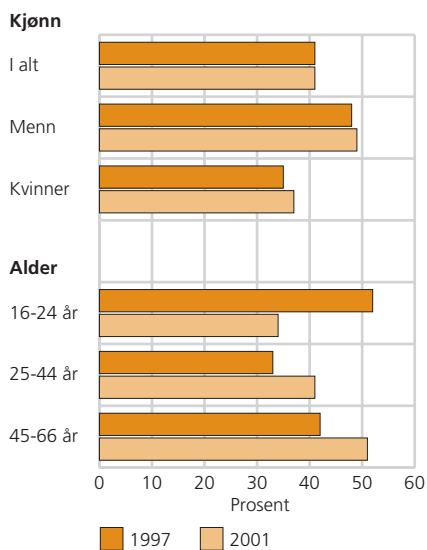
Kilde: Levekårsundersøkelsene.

Figur 5. Tilfeller av vold hvor gjerningspersonen virket ruspåvirket, etter kjønn og alder til offer. 1997 og 2001. Prosent

Kilde: Levekårsundersøkelsene.

Figur 6. Tilfeller av trusler om vold hvor gjerningspersonen virket ruspåvirket, etter kjønn og alder til offer. 1997 og 2001. Prosent

Kilde: Levekårsundersøkelsene.

2001 var det derimot en noe større andel av volden mot kvinner enn mot menn, henholdsvis 65 og 59 prosent, hvor gjerningspersonen var påvirket. I den siste undersøkelsen er også rus en nesten like stor del av volden mot de mellom 25 og 44 som av volden mot de yngste, og utgjør omtrent 70 prosent av all vold i begge aldersgruppene. Selv om forskjellene ikke er store, er det nå kvinner i disse aldersgruppene som er mest utsatt for vold av påvirkede gjerningspersoner.

Vi har sett flere endringer fra 1997 til 2001 – med mer helge- og nattvold, et økt innslag av rus, en utjevning i utsattheten mellom kjønnene, og en mer lik utsatthet blant ungdom og de unge voksne. Disse forskyvningene har alle sammenheng med en endring i arena for hvor den rapporterte volden har skjedd.

Hvor skjer vold?

Samlet sett skjer en større andel av volden utenfor enn i de private hjem. I LKU 2001 hadde imidlertid en større andel av den rapporterte volden skjedd i tilknytning til bolig, sammenliknet med de to tidligere undersøkelsene. Dette gjelder både blant kvinner og menn. Det er en langt større andel av både vold og trusler om vold mot kvinner enn mot menn som skjer i nærmiljøet. I 2001 skjedde over halvparten av både all vold og trusler mot kvinner i eller ved egen eller andres bolig. Menn er i større grad enn kvinner rammet av vold når de er ute på offentlige steder. Det ser imidlertid ut til at menn rapporterer om mer vold både i det private og på arbeidsplassen i 1997 og 2001 enn i 1983. Hvert sjettede tilfelle av vold mot menn skjer nå i tilknytning til private boliger. I 2001 var det også slik at menn opplevde nesten like mye vold på arbeidsplassen eller studiestedet – fortrinnsvis fra kunder, pasienter eller klienter – som på andre offentlige arenaer. Når det gjelder trusler om vold, var menn i 2001 like utsatt både på den private arena og arbeidsplassen – som på offentlige utsteder.

Ut fra andre studier, blant annet de LKU som omhandler arbeidsmiljø, vet vi at mange sysselsatte – relativt ofte – opplever vold og trusler om vold på

Publisering av LKU om lovbrudd

Noen av hovedresultatene fra de enkelte undersøkelsene er publisert i NOS Levekårsundersøkelsen (SSB 1985, 1988, 1992, 1996 og 2001a) og i den senere tid i forbindelse med offentliggjøringen via Internett av de siste undersøkelsene (Statistisk sentralbyrå 1998, 1999 og 2002). Det er også publisert noen flere resultater i forbindelse med andre publiseringer (Olaussen 1995a og 1995b, Ellingsen 2001, Hjemdal 2002, Barstad og Kirkeberg 2003, SSB 2003 og Pape og Stefansen 2004). En gjennomgang av hovedresultatene om personers utsatthet for vold og trusler i perioden 1983-2001, er presentert i tidligere artikkel i Samfunnsspeilet (Stene 2003a). SSB har imidlertid ikke tidligere publisert en samlet statistikk som gir en fullstendig oversikt over alle de forhold som er kartlagt gjennom alle disse undersøkelsene. De oppfølgende spørsmål som ble stilt i 1983, 1991, 1997 og 2001 – og som gir oss en mer utdypende beskrivelse av hva befolkningen opplever av lovbrudd – er kun i begrenset omfang blitt publisert tidligere. Dette er med andre ord den første publiseringen av en fulldekkende statistikk over hovedresultatene fra alle LKU om befolkningens utsatthet for lovbrudd.

Nå også i Statistikkbanken!

Statistikkene er tilrettelagt i Statistikkbanken ([Statbank.ssb.no/statistikkbanken/](http://statbank.ssb.no/statistikkbanken/)) – hvor brukere, ut fra de gitte muligheter, kan hente ut statistikkene etter egne ønsker.

arbeidsplassen (SSB 2001b, SSB 2003). Det er klare tegn til at denne type vold ikke i like stor grad blir fanget opp i LKU som omhandler lovbrudd. Det ser da ut til å være spesielt kvinner som ser bort fra en del fysiske konfrontasjoner i arbeidet. I LKU 1997 rapporterte imidlertid kvinnene om langt flere tilfeller av vold generelt, og vold på arbeidsplassen spesielt. Det var da hvert tredje tilfelle av vold mot kvinner som hadde skjedd på arbeidsplassen. Dette er en like stor andel som for menn i 1997 og 2001. I 1983 og 2001 rapporterer kvinner om svært få slike tilfeller. Bildet av vold mot kvinner i 1997 blir på grunn av dette noe ulikt det bildet vi får fra LKU i 1983 og 2001.

I 1983 økte andelen vold i det private sterkt med alderen. Det aller meste av volden blant de yngste – spesielt menn, skjedde i forbindelse med det offentlige utelivet. I de to siste undersøkelsene, og spesielt i 2001, finner vi også disse sammenhengene – men langt mindre tydelig enn før. Det er fremdeles slik at de aller fleste voldshendelser mot unge menn, nærmere 70 prosent i 2001, skjer i forbindelse med uteliv. Også blant unge kvinner er det flest tilfeller av vold som skjer på offentlige steder. Det er imidlertid slik at de yngste er mer utsatt for vold enn de eldre, og i omfang opplever de vel så mye vold på private arenaer som andre aldersgrupper. Når 40 prosent av alle voldstilfeller mot kvinner i alderen mellom 16 og 24 år skjer i tilknytning til boliger, kan vi derfor si at denne type vold er et like stort eller større problem for de yngste som for de noe eldre kvinnene. Dette til tross for at en enda større andel av den volden som de noe eldre kvinnene blir utsatt for, skjer i hjemmet eller andres private boliger.

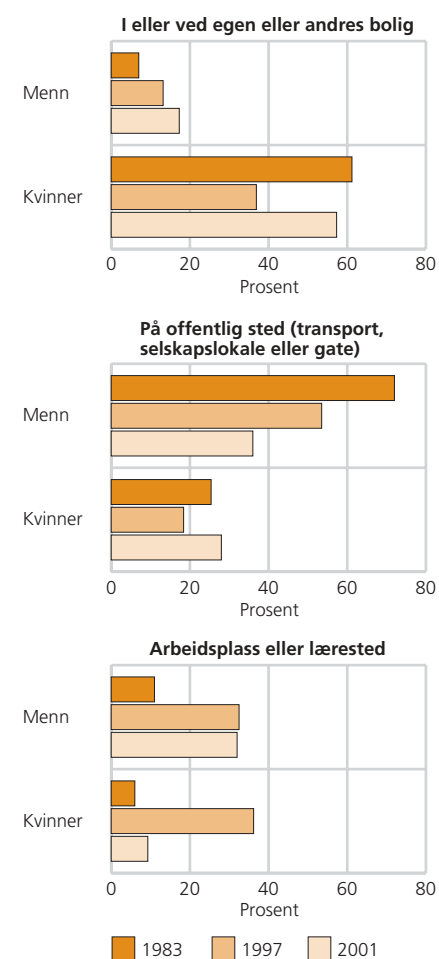
Voldsutøverer

En del av de overgrepene som skjer i private hjem, er familie- eller partnervold. Vold i familie eller parforhold kan imidlertid også skje andre steder, og vold i private hjem kan skje mellom personer som ellers har liten kjennskap til hverandre.

Den økte andelen av vold mot menn i og ved boliger har ikke sammenheng med at menn i økende grad blir utsatt for vold fra familie, inkludert ektefelle, eller slektning. Det er kun i 1997 at vi finner noen svært få tilfeller av familievold mot menn. Selv om Levekårsundersøkelsene ikke spør konkret om samlivsrelasjoner mellom offer og utøver, ser det heller ikke ut til at menn er særlig utsatt for vold fra ugifte partnere. Andre undersøkelser har funnet at en ikke ubetydelig andel menn opplever å bli utsatt for partnervold (Pape og Stefansen 2004). Enkelte studier tilsier at minst like mange menn som kvinner blant de unge voksne utsettes for partnervold (Pape 2003).

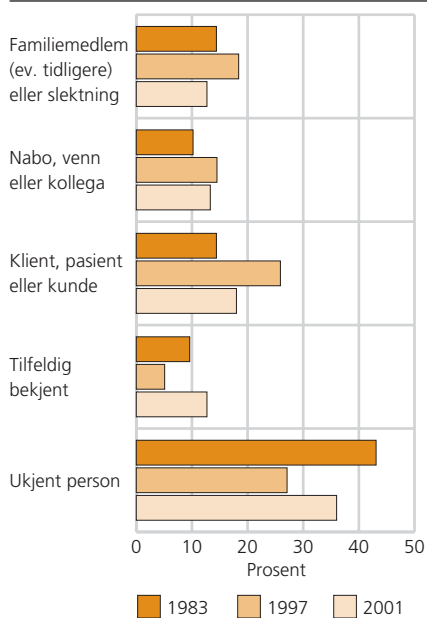
Om LKU i liten grad fanger opp familie- og partnervold mot menn, ser den i større grad ut til å gjøre det for kvinner. Hvert fjerde voldstilfelle mot kvinner i 2001 ble begått av nåværende eller tidligere familiemedlem eller slektning. Dette er en noe mindre andel enn i 1983, hvor dette hadde skjedd i mer enn hvert tredje tilfelle. Det totale omfanget av familievold var imidlertid størst i LKU 1997, da antall tilfeller av vold – spesielt mot kvinner – var langt høyere enn i de to andre undersøkelsene. De kvinnelige ofrene er i noe større grad enn menn også utsatt for vold fra andre i sine nærmeste relasjoner. Vi har sett at over halvparten av all vold mot kvinner skjer i tilknytning til private boliger. I 2001 ser det ut til at minst halvparten av denne volden er begått av andre enn familie og slekt – enten det er venn,

Figur 7. Tilfeller av vold, etter gjerningssted og kjønn. 1983, 1997 og 2001. Prosent

Kilde: Levekårsundersøkelsene.

Figur 8. Tilfeller av vold, etter relasjon til gjerningspersonen. 1983, 1997 og 2001. Prosent

Kilde: Levekårsundersøkelsene.

nabo, kollega eller helt eller delvis ukjente personer. Det er med andre ord en god del vold i hjemmene som ikke er familievold.

Vold i nære relasjoner og vold blant fremmede kan oppleves som svært ulike overgrep – både for offer og utøver. Helt ukjente personer står bak mer enn en tredjedel av alle tilfeller av vold og trusler om vold som beskrives i de tre LKU hvor dette er kartlagt. I 2001 var halvparten av volden begått av en tilfeldig bekjent eller helt ukjent person. I motsetning til tidligere LKU og andre undersøkelser, var andelen av vold begått av helt eller delvis fremmede i 2001 like stor for kvinner som for menn. Det er først og fremst de yngste mellom 16 og 24 år som opplever fysisk vold fra personer de ikke kjenner, henholdsvis 90 prosent av volden mot menn og 75 prosent av volden mot kvinner.

Politiet vet mye, men mange anmelder ikke

Det meste av volden og truslene om vold som rapporteres i LKU blir ikke kjent for politiet. Ifølge LKU 2001 ble drøyt 15 prosent av alle disse tilfellene anmeldt. Politiet hadde imidlertid fått kjennskap til hele 30 prosent av alle tilfeller av vold og trusler.

Av alle tilfeller av vold blir drøyt 12 prosent anmeldt. Anmeldelsestilbøyeligheten etter å ha blitt utsatt for vold ser ut til å ha vært svært stabil over lang tid, da det relativt sett ble anmeldt temmelig nøyaktig like mye av volden i 1983 som i 1997 og 2001. I 1983 var det omtrent like stor tilbøyelighet til å anmelde trusler om vold som å anmelde vold. I de siste årene, og da spesielt i 2001, ble imidlertid en større andel av truslene anmeldt. LKU styrker dermed antakelsen om at økningen i antallet anmeldte trusler de siste årene skyldes en økt tilbøyelighet til å anmelde, snarere enn en reell økning i omfanget trusler i Norge (SSB 2003). Det samme kan ikke sies i like stor grad om vold, hvor omfanget og anmeldelsestilbøyelighetene i LKU 1997 og LKU 2001 tilsier en viss nedgang i den politiregistrerte volden. Kriminalstatistikken viser snarere en klar økning i antall anmeldte voldslovbrudd i løpet av denne fireårsperioden (SSB 2004b). Det har tidligere vært lansert flere ulike årsaker til at disse to kildene viser en ulik utvikling (Stene 2003a). Denne gjennomgangen har imidlertid svekket to av de tidligere hypotesene: At det manglende samsvaret skyldes økt anmeldelsestilbøyelighet – eller at voldsofrene i LKU blir utsatt for flere voldslovbrudd enn før.

I tillegg til episodene som er anmeldt, kjenner politiet til like mange andre tilfeller av vold og trusler. Dette kan være situasjoner med såkalt "husbråk" eller episoder politiet kommer i kontakt med gjennom patruljering på offentlige steder. I 2001-undersøkelsen ble ofrene for første gang spurt om hva som var årsaken til at overgrepene ikke ble anmeldt eller kjent for politiet.

Ofrene for vold og trusler om vold har svært ulike grunner for ikke å ta kontakt med politiet når de blir utsatt. I nesten 30 prosent av alle tilfellene finner offeret det meningsløst – fordi de tenker at politiet likevel ikke kunne gjøre noe. I nesten hvert femte tilfelle er hendelsen, etter offerets oppfatning, en bagatell det ikke er bryet verdt å ta kontakt med politiet for. For en like stor andel oppgir ofrene at de rett og slett ikke vil blande politiet inn i hendelsen. I tillegg oppgir drøyt 8 prosent at de lot være å ta kontakt med politiet fordi de kjente gjerningspersonen.

Et av de mest bekymringsfulle resultat fra denne kartleggingen, er at en del ofre sier at de ikke tør å ta kontakt med politiet. Det finnes både voldsepisoder og trusler som forblir ukjent for politiet fordi offeret ikke våger å ta kontakt – av frykt for represalier fra overgriperen. Tilfellene er statistisk sett ikke mange, og kan være et tilfeldig utslag i LKU 2001. Det er likevel ikke til å komme bort fra at en frykt for represalier er oppgitt som årsak i mer enn hvert tiende tilfelle av vold som ikke blir kjent for politiet.

Mer skade for noen, men ikke grovere vold

Ofrene oppsøker relativt sjeldent helsepersonell etter en voldsepisode, og i 2001 gikk offeret for å få behandling i kun 16 prosent av alle tilfellene. Noen flere tilfeller medførte at offeret ble sykemeldt eller på annen måte hindret fra å gjøre sine daglige gjøremål. 10 prosent av alle tilfeller av vold endte med at offeret ble sykemeldt eller på annen måte hindret i sine daglige gjøremål i mer enn 8 dager. Selv om en relativt liten del av alle voldstilfellene i 2001 resulterte i at offeret oppsøkte helsepersonell eller fikk en lengre sykemelding, er andelen betydelig større enn i 1997. Det er imidlertid ikke grunn til å tro at vold i 2001 generelt er av en grovere karakter enn i 1997. Dette fordi det i 2001 også var rapportert lang færre tilfeller av vold som endte med fysiske kroppsskader eller merker.

Tyveri på offentlig sted og skadeverk på bil

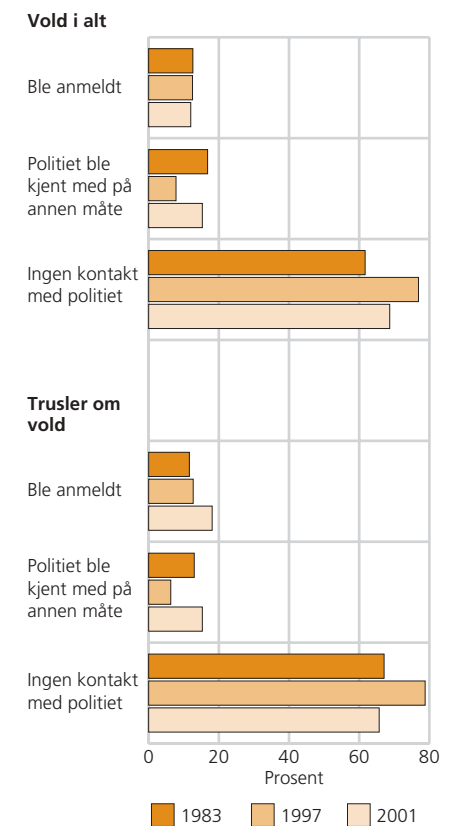
I de tre undersøkelsene i 1991, 1997 og 2001 er det kartlagt i alt 1 600 tilfeller av tyveri og skadeverk, hvor over halvparten er rene tyverier uten skadeverk, drøyt en fjerdedel er tyverier hvor det også har forekommet skader, og i overkant av 300 tilfeller er rene skadeverk.

Vi har sett at det er blitt færre ofre og mindre omfang av tyveri og skadeverk de siste årene. Det er en nedgang i antall tilfeller av rene tyverier og rene skadeverk – men den klart største nedgang ser vi i omfanget av tyverier som også omfatter skadeverk. Hendelser hvor andre ting blir ødelagt i forbindelse med tyverier utgjorde 40 prosent av alle tyveriene og hele 60 prosent av alle skadeverkene som folk opplevde i 1991. I 2001 utgjorde denne typen hendelser kun 20 prosent av alle tyverier og i underkant av halvparten av alle skadeverk.

Tyverier som også omfatter skadeverk, kan for eksempel skje i forbindelse med innbrudd i biler og boliger. I løpet av de siste årene er en mindre andel både av tyverier og av skadeverk begått overfor både biler og fritidshus. Men det er en noe større andel av alle tyveriene og skadeverkene som skjer i tilknytning til folks boliger. Det er imidlertid fremdeles slik at dette er langt fra den vanligste formen for tyveri og skadeverk som folk blir utsatt for. Omtrent hvert femte tilfelle av tyveri og nesten like stor andel av skadeverkene berører bostedet. De fleste skadeverk av denne type sammenfaller med tyveri, og denne type skader skjer oftere enn rene hærverk mot hus og leiligheter.

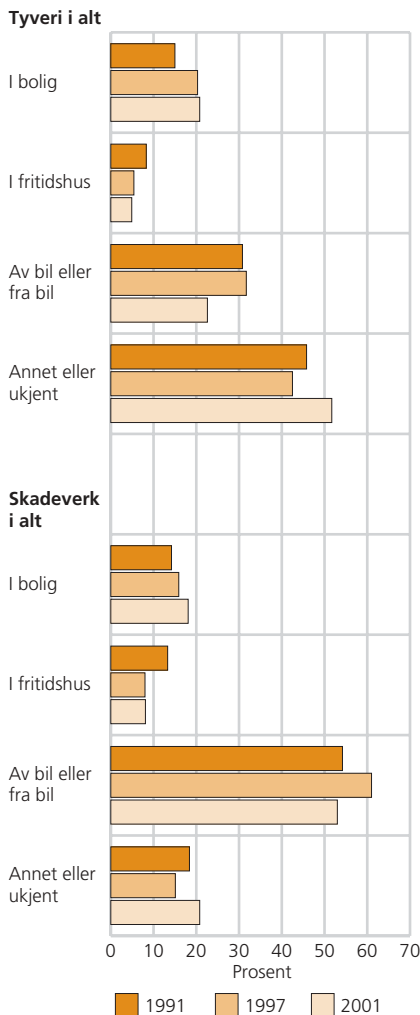
Tyveri skjer oftest andre steder enn i tilknytning til boliger, fritidshus eller biler. Resultatene fra LKU sier i liten grad noe om hvilke ting folk blir fra-stjålet eller hvor ofrene opplever å bli utsatt – utover de private hjem, fritidsboliger og biler. Det vi imidlertid kan si ut fra LKU, er at tyverier skjer oftere utenfor disse private arenaene – enten det er på arbeidsplass, fritidsaktivitet, offentlige transportmidler, restauranter eller andre offentlige steder. Denne type tyverier utgjorde en større andel av de tyveriene som folk ble utsatt for i 2001. Ut fra nedgangen i det totale antallet tyverier i LKU

Figur 9. Tilfeller av vold og trusler om vold, etter politiets kjennskap til hendelsen. 2001. Prosent

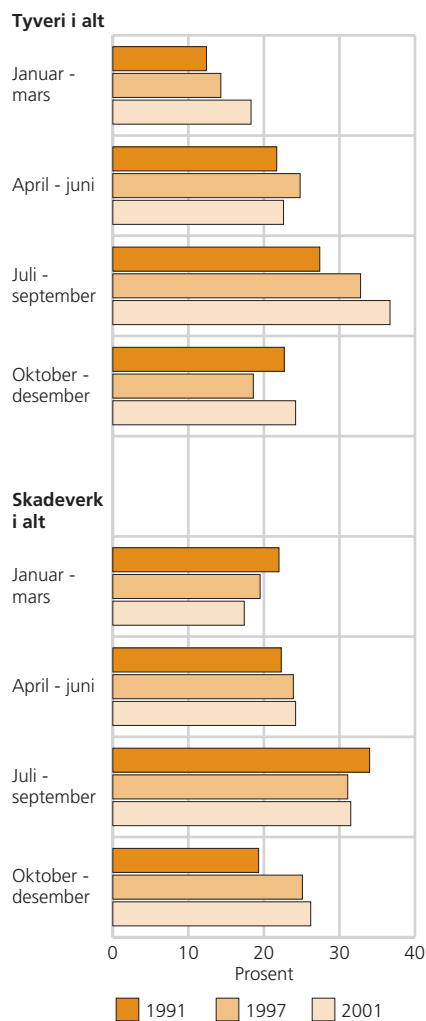
Kilde: Levekårsundersøkelsene.

Figur 10. Tilfeller av tyveri og skadeverk, etter gjerningssted. 1991, 1997 og 2001. Prosent

Kilde: Levekårsundersøkelsene.

Figur 11. Tilfeller av tyveri og skadeverk, etter tid på året. 1991, 1997 og 2001. Prosent

Kilde: Levekårsundersøkelsene.

1997 og 2001, er det imidlertid ikke grunn til å tro at det er blitt betydelig flere tilfeller av tyveri på offentlig sted i Norge.

Skade på bil er den mest vanlige formen for skadeverk som folk opplever. Omtrent halvparten av disse skadeverkene skjer i forbindelse med biltyveri eller tyveriinnbrudd i biler. Det er imidlertid like vanlig at biler blir skadet uten at det samtidig har forekommet tyveri, og i alle tre undersøkelsene er 60 prosent av alle rene skadeverk påført biler.

Sesongavhengig utsatthet

Ut fra LKU er det i desember vi blir minst utsatt for tyveri og skadeverk. Det er langt vanligere å bli både frastjålet ting og utsatt for skadeverk på midt- og sensommeren enn i løpet av vinteren og våren. At tyverier mot private skjer oftere om sommeren enn om vinteren, og at tyverier i tilknytning til biler er mer utbredt enn tyverier fra boliger, er forhold som vi også ser i det politiregistrerte kriminalitetsbildet. At kriminalstatistikken og resultatene

fra LKU viser noen av de samme bildene av tyverier i Norge, har sammenheng med folks høye anmeldelsestilbøyelighet.

Tyveri anmeldes, men noe mindre enn før

Som det fremgår av figur 12, blir flertallet av tyverier anmeldt, og i 2001 hadde dette skjedd for 67 prosent av alle tilfeller av tyverier. Det er en noe mindre andel av de rene tyveriene som anmeldes, men anmeldelsestilbøyeligheten har vært stabil rundt 60 prosent i alle tre undersøkelsene siden 1991. Tyverier som også omfatter skadeverk, anmeldes i hele åtte av ti tilfeller, og er den type lovbrudd i LKU som anmeldes mest. I 1991 ble imidlertid nesten 90 prosent anmeldt, og vi ser en klar nedgang i anmeldelsestilbøyeligheten i 1997 og 2001.

I kriminalstatistikken over anmeldte lovbrudd har antallet grove tyverier fra boliger, det vil ofte si innbrudd med tyveri og skadeverk, vist en klar nedgang i løpet av 1990-tallet. Det har tidligere vært antatt at denne nedgangen har sammenheng med en nedgang i det reelle omfanget av denne type lovbrudd (SSB 2003 og 2004b). LKU viser en nedgang i antallet tyverier generelt, og tyveri med skadeverk spesielt. Det ser samtidig ut til å ha vært en nedgang i tilbøyeligheten til å anmelde tyveri med skadeverk. Ut fra disse forhold er det et stort samsvar mellom nedgangen av grove tyverier i kriminalstatistikken og resultatene i LKU.

Vi har imidlertid også sett at tyveri fra bolig utgjør en større andel av alle tyveriene i 1997 og 2001 enn i 1991. Dette har sammenheng med en viss økning i andelen tyverier fra boliger som ikke omfatter skadeverk. I kriminalstatistikken finner vi en parallell økning i antallet simple tyverier, hovedsakelig tyverier uten innbrudd og skadeverk, fra bolig. Det er med andre ord også her et relativt stort samsvar mellom LKU og statistikkene over anmeldte lovbrudd: Begge kildene peker i retning av en reell nedgang i omfanget av grove tyverier fra bolig, og at andelen av boligtyveriene som ikke omfatter innbrudd er blitt noe høyere. Rene tyverier blir imidlertid anmeldt i mindre grad enn innbrudd med skadeverk. Når kriminalstatistikken viser en nedgang i det samlede omfang av anmeldte simple og grove tyverier fra bolig, får vi dermed et noe skjevt bilde av den reelle utviklingen. Ut fra LKU er den reelle nedgangen med andre ord noe mindre enn det som fremgår av statistikkene over anmeldte lovbrudd – og samlet sett ser det ut til at folk opplever å bli frastjålet ting fra sine private hjem i nesten like stort omfang som for 10 år siden.

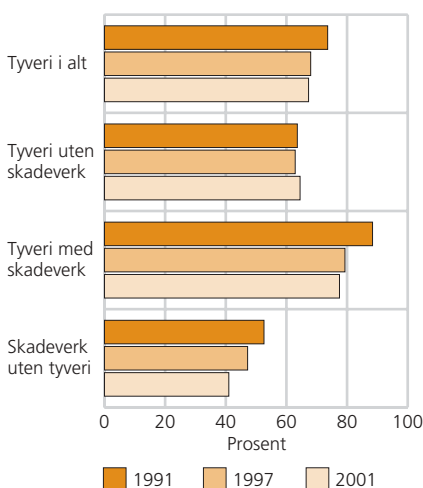
Rene skadeverk anmeldes i betydelig mindre grad enn tyveri, og vi ser en klar nedgang i både omfang og tilbøyelighet til å anmelde de rene skadeverkene. Dette ser ved første øyekast ut til å stå i sterk kontrast til den store økningen i antallet anmeldte skadeverk vi har hatt i løpet av den samme perioden. Men det er ikke privatpersoner som står bak den kraftige økningen i anmeldte skadeverk, hovedsakelig tagging og graffiti, i løpet av 1990-tallet (Høigård 2002, Gundersen 2000, Stene 2003b). Ut fra LKU kan det snarere se ut til at folk, i noe større grad enn tidligere, løser sine problemer med skadeverk på en annen måte enn å anmelde til politiet.

Hvorfor ikke anmelde tyveri?

Selv om vi går til politiet i noe mindre grad enn tidligere, er anmeldelsestilbøyeligheten for tyveri og skadeverk fremdeles veldig høy. Oppklaringsprosenten for tyverier har i mange år vært stabil rundt 11-12 prosent. Det vir-

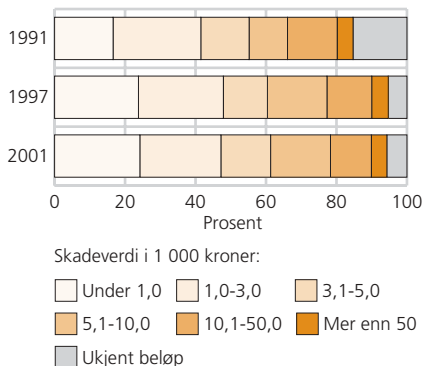

Figur 12. Tilfeller av tyveri og skadeverk som ble anmeldt, etter type lovbrudd. 1991, 1997 og 2001. Prosent

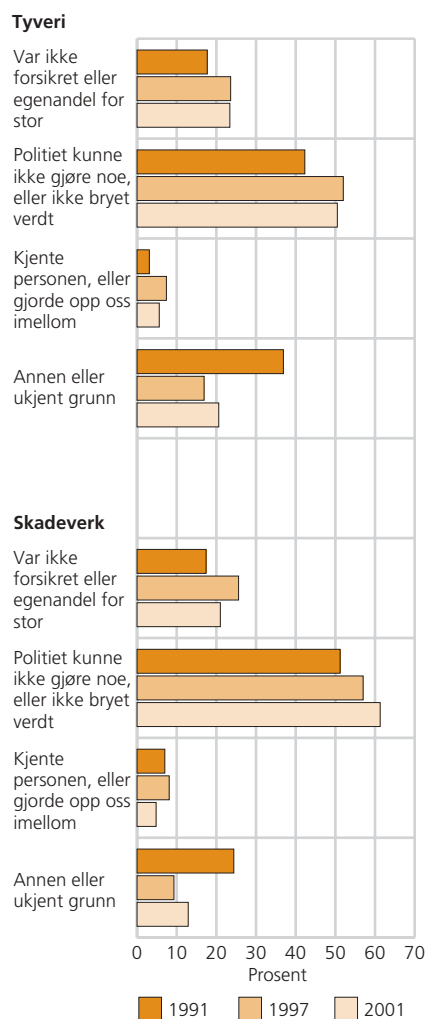
Kilde: Levekårsundersøkelsene.

Figur 13. Tilfeller av tyveri eller skadeverk, etter skadeverdi i 1 000 kroner. 1991, 1997 og 2001. Prosent

Kilde: Levekårsundersøkelsene.

Figur 14. Tilfeller av tyveri og skadeverk som ikke er anmeldt, etter grunn for ikke å anmelde. 1991, 1997 og 2001. Prosent

Kilde: Levekårsundersøkelsene.

ker derfor lite sannsynlig at ofrenes motivasjon for å anmelde er bygget på en forventning om at politiet da vil finne de stjålne tingene – eller sørge for at lovbrøyteren blir straffet. Selv om vi i LKU ikke spør om hvorfor folk anmelder, er det grunn til å anta at kravene fra forsikringsselskapene er en viktig årsak for mange. Dette ser imidlertid ikke ut til å være den eneste årsaken til at mange anmelder: En svært stor andel av alle anmeldte tilfeller, spesielt blant de rene skadeverkene og tyveriene, utgjør en relativt lav verdi. I de to siste undersøkelsene var offeret frastjålet verdier for 3 000 kroner eller mindre i mer enn halvparten av alle de rene tyveriene. Omtrent hvert fjerde omfattet en verdi på inntil 1 000 kroner. Tilsvarende var verdier for 3 000 kroner eller mindre ødelagt i over 60 prosent av alle tilfeller av rene skadeverk.

Det er grunn til å tro at det er de tyveri og skadeverk som utgjør små verdier som i minst grad blir anmeldt, og at det er en manglende forsikring eller en for stor egenandel som er årsaken til at de ikke går til politiet. Sammenliknet med 1991, er det da også noe flere de siste årene som oppgir dette

som årsak til ikke å anmelde tyverier. En manglende forsikring eller for høy egenandel var imidlertid kun oppgitt som årsak for i underkant av hvert fjerde ikke-anmeldte tyveri både i 1997 og 2001. Samme grunn er brukt for en like stor andel av de ikke-anmeldte skadeverkene. At offeret mener at politiet likevel ikke kunne gjøre noe, eller at de ikke synes at en anmeldelse var bryet verdt, er den vanligste årsaken til at både tyverier og skadeverk ikke blir anmeldt. I LKU 1997 og 2001 var dette oppgitt som årsak i mer enn halvparten av alle ikke-anmeldte tyverier og hele 60 prosent av alle ikke-anmeldte skadeverk. Det er svært få tilfeller av både tyveri og skadeverk hvor politiet holdes utenfor fordi offeret og gjerningspersonen har ordnet opp seg imellom.

LKU om utsatthet for lovbrudd fra 1983 til 2001

En kartlegging av hvor mange i befolkningen som blir ofre, gir oss en beskrivelse av den totale kriminaliteten. Omfanget av hendelser kan vise oss en noe annen side av kriminalitetsbildet. I tillegg til disse ulike metodene, har vi også sett at det finnes forskjellige kilder til å beskrive kriminalitetsbildet i Norge. De ulike kildene tilfører oss en bredere forståelse av hva som skjer i vårt samfunn. I enkelte sammenhenger kan de også gi oss helt forskjellige, og noen ganger motstridende, virkelighetsbeskrivelser. I vår streben etter å forstå hvordan det går med relasjonene oss imellom, er LKU en sentral kilde. Vi har her sett at disse offerundersøkelsene blant befolkningen 16 år og over, blant annet tilsier at:

- Hver syvende person blir årlig utsatt for lovbrudd.
- Befolkningen er mindre utsatt enn tidligere, spesielt for tyveri og skadeverk.
- Utøvelse av voldelig eller truende atferd skjer oftere enn at noen stjeler fra privatpersoner.
- De yngste er mest utsatt, og risikoen for å bli offer er synkende med stigende alder for nesten alle typer lovbrudd.
- Vold utøves oftest av helt eller delvis fremmede, og skjer oftere i det offentlige rom enn i tilknytning til boliger.
- Kvinner i større grad enn menn er utsatt for vold i nærmiljøet og fra utøvere i de nærmeste relasjoner.
- Rus er en del av mange voldsepisoder, men langt fra alle.
- Hvert sjette tilfelle av vold blir anmeldt, men politiet har fått kjennskap til hvert tredje.
- Vi er mest utsatt for tyveri når vi beveger oss ute på offentlige steder.
- Det er like mye tyveri fra boliger, men mindre skader ved innbrudd.
- Rene skadeverk skjer oftest mot bil, og langt sjeldnere mot private boliger.
- Tyveri og skadeverk i betydelig grad er sesongavhengig.
- Mer enn to tredjedeler av alle tyverier blir anmeldt.
- Tilbøyelighet til å anmelde både tyveri og skadeverk er blitt noe mindre.

Referanser

Andersen, Arne mfl. (2001): Dokumentasjon av levekårsundersøkelsene, Notater 2001/57, Statistisk sentralbyrå.

Barstad, Anders og Mads Ivar Kirkeberg (2003): Levekår og ulikhet i storby. Utredninger til Storbymeldingen, del 2, Notater 2003/34, Statistisk sentralbyrå.

Ellingsen, Dag (2001): *Kriminalitet og rettsvesen*, 4. utgave, Statistiske analyser nr. 48, Statistisk sentralbyrå.

Engeland, Anders og Branko Kopjar (2000): Voldsskader i Norge – en analyse av data fra personskade-registeret. i: *Tidsskrift for den Norske Lægeforening* nr. 6, 2000.

Gundersen, Frants (2000): Innvandrere som ofre., i: *Innvandrere og nordmenn som offer og gjerningsmenn*, Rapport 2000/18, Statistisk sentralbyrå.

Hjemdal, Ole Kristian (2002): Faktadel, kapittel 3 i: *Håndbok – Politiets behandling av familievoldssaker*, Politidirektoratet, Oslo.

Høigård, Cecilie (2002): *Gategallerier*, Pax forlag, Oslo.

Olaussen, Leif-Petter (1995a): Voldskriminalitetens utvikling de to siste tiårene, i: *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskap*, s. 97-116, nr. 4 1995, De nordiske kriminalistforeninger, København.

Olaussen, Leif Petter (1995b): Angst for volds-kriminalitet i Norge, i: *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskap*, s. 249-272, De nordiske kriminalistforeninger, København.

Pape, Hilde og Kari Stefansen (red.) (2004): *Den skjulte volden? En undersøkelse av Oslobefolkningens utsatthet for tusler, vold og seksuelle overgrep*, Rapport nr. 1/2004, Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.

Pape, Hilde (2003): Vold og krenkelser i unge menneskers parforhold, i: *Tidsskrift for den Norske Lægeforening* nr. 15, 2003.

Skjørtén, Kristin, Tore Bjørge og Leif Petter Olaussen (1999): *Forskning om vold*, Norges forskningsråd.

Statistisk sentralbyrå (2004a): Levekårsundersøkelsen, oversiktside 1997-2004, <http://www.ssb.no/emner/00/02/levekkaar/>.

Statistisk sentralbyrå (2004b): Kriminalstatistikk. Lovbrudd anmeldt. <http://www.ssb.no/emner/03/05/lovbrudda/>

Statistisk sentralbyrå (2003): Sosiale indikatorer 1980-2003: Kriminalitet, og vedlegg om Sosial deltaking, *Samfunnsspeilet*, 4, 2003.

Statistisk sentralbyrå (2002): Levekårsundersøkelsen 2001. Utsatthet og uro for lovbrudd: Antall ofre for vold og trusler er uendret, Dagens statistikk 16.12.2002. <http://www.ssb.no/emner/03/05/vold/>

Statistisk sentralbyrå (2001a): *Levekårsundersøkelsen 1996-1998*. Norges offisielle statistikk C 704.

Statistisk sentralbyrå (2001b): Levekårsundersøkelsen 2000. Arbeidsmiljø, <http://www.ssb.no/emner/06/02/arbmiljo/>

Statistisk sentralbyrå (1999): Levekårsundersøkelsen 1997. Boforhold, fritid og vold: Ett av fem voldstilfeller skjer i hjemmet. Ukens statistikk nr. 7, 1999, http://www.ssb.no/ukens_statistikk/utg/9907/1.shtml

Statistisk sentralbyrå (1998): Levekårsundersøkelsen. 1997. Boforhold, organisasjonsliv, fritid og vold: Unge kvinner mer utsatt for vold, Ukens statistikk nr. 23, 1998, http://www.ssb.no/ukens_statistikk/utg/9823/1.shtml

Statistisk sentralbyrå (1996): *Levekårsundersøkelsen 1995*, Norges offisielle statistikk C 301.

Statistisk sentralbyrå (1992): *Levekårsundersøkelsen 1991*, Norges offisielle statistikk C 43.

Statistisk sentralbyrå (1988): *Levekårsundersøkelsen 1987*, Norges offisielle statistikk B 772.

Statistisk sentralbyrå (1985): *Levekårsundersøkelsen 1983*, Norges offisielle statistikk B 511.

Stene, Reid J. (2003a): Vold og trusler i 20 år. Levekårsundersøkelsene 1983-2001, Samfunnsspeilet 1, 2003, Statistisk sentralbyrå.

Stene, Reid J. (2003b): Barn og unge inn i retts-systemet. Kriminalitet blant barn og unge, Del 1, Notat 2003/13, Statistisk sentralbyrå.

Vågane, Liva (2002): Samordnet levekårsundersøkelse 2001 – tverrsnittsundersøkelsen. Dokumentasjonsrapport, Notater 2002/56, Statistisk sentralbyrå.

Har du en utenlandsfødt bestemor eller bestefar?

Innvandrerbefolkningen i Norge består av 330 000 personer med to utenlandsfødte foreldre, og utgjør 7,3 prosent av befolkningen. Denne gruppen er svært sammensatt og består av personer med bakgrunn fra 206 land. Men i tillegg er det mange med innslag av utenlandsk bakgrunn i den norske befolkningen, når en ser på foreldrenes og besteforeldrenes fødeland. Samlet er det minst 666 000 personer i Norge som selv er født i utlandet eller har minst en forelder eller besteforelder som er det.

Statistisk sentralbyrå (SSB) blir noen ganger kritisert for å ha en for vid definisjon av innvandrerbefolkningen, andre ganger for å legge en for snever definisjon til grunn. Definisjonen og grupperingene en bruker bør velges ut fra hvilke forhold en ønsker å belyse.

*Benedicte Lie og
Lars Østby*

SSB definerer vanligvis "innvandrerbefolkningen" som personer med to utenlandsfødte foreldre, det vil si førstegenerasjonsinnvandrere (277 300 personer) og de som er født i Norge med to utenlandsfødte foreldre (55 500 personer). Disse to gruppene utgjorde per 1.1.2003 7,3 prosent av folkemengden. Grupperingen er basert på personenes eget og foreldrenes fødeland. I befolkningsstatistikken opererer SSB i tillegg med noen grupperinger av annen innvandrerbakgrunn; Født i utlandet med én norskfødt og én utenlandsfødt forelder (25 000 personer), født i Norge med én norskfødt og én utenlandsfødt forelder (162 000 personer) og født i utlandet med to norskfødte foreldre (31 700 personer). I denne siste gruppen er også inkludert adopterte fra utlandet. Selv om deres biologiske foreldre trolig er utenlandsfødte, er deres sosiale foreldre norske.

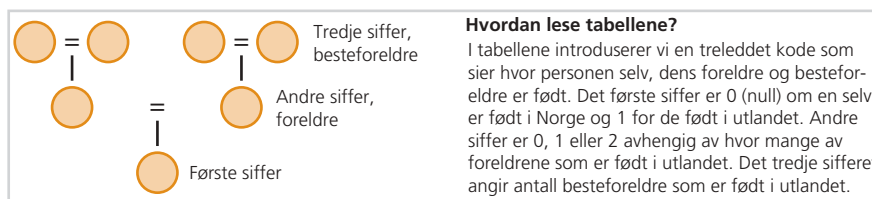
Det er flere grunner til at vi nå beskriver befolkningen (i forhold til eget, foreldres og besteforeldres fødeland) på en mer nyansert måte. Vi tror det vil representere ny og nyttig kunnskap for mange å se hvor heterogen den befolkningen som bor i Norge er. Det er behov for å beskrive sammensetningen i den gruppen som har én norskfødt og én utenlandsfødt forelder nærmere. Disse kommer ikke med i innvandrerbefolkningen slik SSB definerer den. Dette innebærer *ikke* at vi gjør endringer i de definisjonene vi vanligvis bruker. Et grunnleggende hensyn ved innvandringsstatistikken er å vise hvor nyansert gruppen av innvandrere er. Derfor er det sjelden meningsfylt å gi tallet på innvandrere under ett alene, uten samtidig å si noe om hvor innvandrerne kommer fra etc. Det er neppe noen annen enkeltgruppe i personstatistikken som har større heterogenitet enn gruppen "innvandrere". Det eneste de har til felles er at deres foreldre har bakgrunn fra et annet land enn Norge, og omfatter personer fra verdens rikeste land og fra verdens fattigste land. Innvandrerbefolkningen i Norge har bakgrunn fra 206 land. Men også i befolkningen ellers finnes det ulike innslag av utenlandsk bakgrunn.

3,89 millioner norskfødte med norskfødte foreldre og besteforeldre

Den største gruppen er selvfølgelig de som er født i Norge av bare norskfødte foreldre og besteforeldre (kode 000), i alt ca. 3,89 millioner. Den nest største gruppen er de som er født i utlandet av to utenlandsfødte foreldre og fire

Benedicte Lie er rådgiver og koordinator for innvandrrelatert statistikk i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for leveårsstatistikk (benedicte.lie@ssb.no).

Lars Østby er forsker i Statistisk sentralbyrå, Avdeling for personstatistikk (lars.ostby@ssb.no).

utenlandsfødte besteforeldre (kode 124, det som SSB ellers betegner som førstegenerasjonsinnvandrere), med 277 000. Resten, nesten 390 000 tilhører ingen av disse to yttergruppene, og fordeling er gitt i tabell 1.

Størst blant de øvrige gruppene er dem født i Norge med én forelder og to besteforeldre født i utlandet (012), 135 000. 90 000 har én utenlandsfødt besteforelder som sitt utenlandske innslag (001). 55 000 er født i Norge med to foreldre og fire besteforeldre som er født i utlandet (024). Denne gruppen er mye omtalt i mange sammenhenger, og kalles av noen andregenerasjonsinnvandrere. Den utgjør en egen gruppe i SSBs standard for innvandrergruppering. Det er nesten 30 000 som er født i utlandet og har begge foreldrene og alle besteforeldrene født i Norge (100). Vel 20 000 er født i utlandet med en norskfødt og en utenlandsfødt forelder, og med to utenlandsfødte besteforeldre (112).

To andre grupper utgjør også et stort antall. Det er vel 18 000 i hver av de to gruppene som er født i Norge med én utenlandsfødt og én norskfødt forelder og som har ingen (010) eller bare én (011) besteforelder født i utlandet. Dette er grupper som trolig ingen vil oppfatte som innvandrere i Norge.

Data

Datakvaliteten er ikke helt perfekt. Tallene vil ikke være korrekte på individnivå, men så lenge det er gruppers størrelse som står i fokus, er de gode nok. Vi har ikke gode nok foreldreopplysninger for de født før 1954. I tillegg kommer problemet med ukjente fedre. Barnebarn av innvandrere som kom før 1954 får vi dessverre i liten grad med oss, og kategoriseringen tenderer til å undervurdere tallet på utenlandsfødte besteforeldre. Ved manglende opplysninger blir foreldres og besteforeldres fødeland anslått (imputert). Hvis det for de respektive forfedre er få ting som tyder på at fødelandet er utenlandsk, blir verdien satt til "norsk". På den måten blir nok noen flere utenlandsfødte forfedre feilaktig klassifisert som norskfødt enn omvendt.

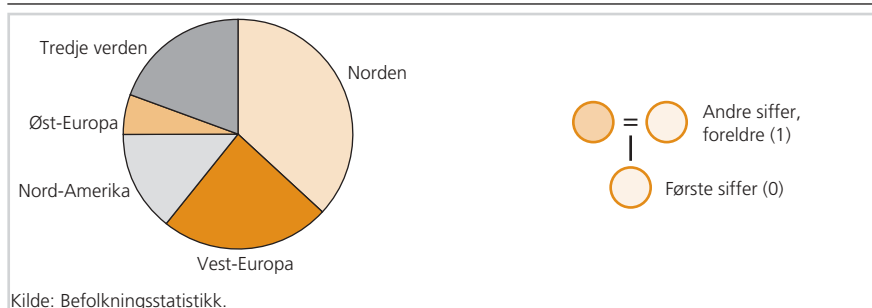
Feilkilden er størst for dem som har for eksempel en utenlandsfødt forelder eller besteforelder fra et annet land i Norden eller Europa. I forhold til innvandringen fra ikke-vestlige land, som i stor grad har funnet sted fra siste halvdel av forrige århundre, er datagrunnlaget bedre.

Deretter blir gruppene ganske små i demografisk sammenheng, det er om lag 5 000 født i Norge med ingen utenlandsfødte foreldre og to utenlandsfødte besteforeldre (002). Dette vil typisk være par som den ene av foreldrene er født i Norge med to innvandrede foreldre, mens den andre forelder er født i Norge og ikke har noen innvandringsbakgrunn. Det er omtrent like mange som er født i Norge med en utenlandsfødt og en norskfødt forelder, og hvor den norskfødte forelder selv har en av foreldrene født i utlandet (013), og den utenlandsfødte forelder har begge sine foreldre født i utlandet.

Hvor kommer den utenlandsfødte forelder fra?

I alt er det 178 000 personer som er født i Norge og som har én utenlandsfødt forelder (tabell 1 og 2). Det vanligste er at den utenlandsfødte forelder er født i Danmark (30 200), Sverige (26 600), USA (21 200), Storbritannia (15 900) og Tyskland (11 600). Legger vi sammen tallene for disse fem

Figur 1. Personer med en utenlandsfødt forelder, etter den utenlandsfødte forelderens landbakgrunn. 1.1.2003

landene, passerer vi 100 000, 60 prosent av alle med en norskfødt og en utenlandsfødt forelder. Dette er en klar illustrasjon på at om personer fra vestlige land slår seg ned i Norge og danner familie her, skjer det oftest med en norsk partner.

I alt er det 44 000 som har en forelder fra et ikke-vestlig land, vel 17 000 fra Asia, 10 000 fra Øst-Europa, 7 500 fra Afrika og knapt 5 000 fra Sør-Amerika. De tre største ikke-vestlige enkeltlandene er Filippinene, Polen og Thailand, altså de landene hvor mange norske menn finner ektefeller (Lie 2004). Det er også en del norskfødte foreldre som får barn med en partner fra

Tabell 1. Befolkningen i Norge, etter eget, foreldres og besteforeldres fødeland. 1.1.2003

Kode	Utenlandsk bakgrunn ¹						
	I alt	Norden	Vest-Europa	Nord-Amerika	Øst-Europa	Tredje verden	
Født i Norge							
	Ingen foreldre født i utlandet	95 866	44 279	23 544	17 833	5 057	5 153
001	En besteforelder født i utlandet	90 401	41 948	22 132	17 301	4 245	4 775
002	To besteforeldre født i utlandet	5 202	2 246	1 334	520	766	336
003	Tre besteforeldre født i utlandet	221	82	72	12	34	21
004	Fire besteforeldre født i utlandet	42	3	6	0	12	21
	En forelder født i utlandet	178 199	65 650	42 580	25 297	10 039	34 633
010	Ingen besteforeldre født i utlandet	18 848	6 119	2 374	6 325	24	4 006
011	En besteforelder født i utlandet	18 163	8 036	5 055	3 365	163	1 544
012	To besteforeldre født i utlandet	135 032	49 771	33 685	15 201	9 309	27 066
013	Tre besteforeldre født i utlandet	4 932	1 610	1 377	389	417	1 139
014	Fire besteforeldre født i utlandet	1 224	114	89	17	126	878
	Begge foreldre født i utlandet	58 317	4 062	2 983	836	6 719	43 717
020	Ingen besteforeldre født i utlandet	156	28	26	56	0	46
021	En besteforelder født i utlandet	197	55	33	74	0	35
022	To besteforeldre født i utlandet	1 120	359	201	251	28	281
023	Tre besteforeldre født i utlandet	1 313	478	376	137	74	248
024	Fire besteforeldre født i utlandet	55 531	3 142	2 347	318	6 617	43 107
Født i utlandet							
	Ingen foreldre født i utlandet	30 851	6 072	3 035	5 146	520	16 078
100	Ingen besteforeldre født i utlandet	28 624	5 696	2 832	4 361	479	15 256
101	En besteforelder født i utlandet	1 896	337	181	567	38	773
102	To besteforeldre født i utlandet	328	39	20	218	3	48
103	Tre besteforeldre født i utlandet	3	0	2	0	0	1
104	Fire besteforeldre født i utlandet	0	0	0	0	0	0
	En forelder født i utlandet	25 109	9 572	7 180	3 860	424	4 073
110	Ingen besteforeldre født i utlandet	459	57	44	88	9	261
111	En besteforelder født i utlandet	356	89	44	68	5	150
112	To besteforeldre født i utlandet	22 287	8 752	6 556	3 146	371	3 462
113	Tre besteforeldre født i utlandet	1 896	632	512	549	28	175
114	Fire besteforeldre født i utlandet	111	42	24	9	11	25
	Begge foreldre født i utlandet	277 895	51 330	33 069	9 226	46 643	137 627
120	Ingen besteforeldre født i utlandet	9	1	0	1	0	7
121	En besteforelder født i utlandet	8	1	1	4	0	2
122	To besteforeldre født i utlandet	242	61	57	75	7	42
123	Tre besteforeldre født i utlandet	374	132	115	51	4	72
124	Fire besteforeldre født i utlandet	277 262	51 135	32 896	9 095	46 632	137 504

000: Alle som er født i Norge med to norskfødte foreldre og fire norskfødte besteforeldre.

024: Født i Norge med to utenlandsfødte foreldre og fire utenlandsfødte besteforeldre, 55 531 personer.

124: Født i utlandet med to utenlandsfødte foreldre (førstegenerasjonsinnvandrere), 277 262 personer.

¹ Mors fødeland om det er ulike land for foreldre og/eller besteforeldre.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2. Befolkningen med bakgrunn i en del land, etter eget, foreldres og besteforeldres fødeland. 1.1.2003

Landbakgrunn	Inn- vandrer- befolk- ningen	Født i Norge med norskfødt forelder ²	Eget, foreldres og besteforeldres fødeland ¹								
			001	002	010	011	012	013	014	100	112
Alle i Norge	332 793	178 139	90 401	5 202	18 848	18 163	135 032	4 932	1 224	28 624	22 287
Danmark	19 401	26 614	20 698	1 351	867	2 886	22 161	638	62	898	2 920
Sverige	22 870	30 208	15 952	619	5 103	4 564	19 761	744	36	4 667	5 169
Storbritannia	11 087	15 865	8 449	424	802	2 305	12 285	447	26	920	2 560
Tyskland	10 670	11 636	7 266	391	715	1 479	9 083	341	18	700	1 777
USA	7 237	21 190	14 987	464	5 434	2 794	12 645	305	12	3 602	2 464
Bosnia-Hercegovina	15 498	524	62	21	0	0	488	27	9	1	3
Polen	7 303	3 210	1 424	123	8	79	2 985	126	12	35	157
Serbia og Montenegro	9 941	721	178	47	0	7	650	44	20	3	11
Marokko	6 328	1 464	123	5	7	10	1 353	71	23	10	28
Somalia	13 689	313	13	0	0	0	301	12	0	1	0
Filippinene	6 838	3 785	137	14	36	106	3 544	91	8	518	391
India	6 712	1 221	235	22	188	59	888	37	49	1 081	74
Irak	16 437	338	13	0	2	13	309	12	2	3	8
Iran	12 733	1 325	51	1	25	10	1 199	77	14	35	32
Pakistan	25 546	1 620	100	57	10	3	964	55	588	13	13
Sri Lanka	11 475	595	12	10	23	7	534	27	4	147	39
Thailand	5 145	2 254	22	2	54	30	2 105	63	2	236	223
Tyrkia	12 343	1 509	95	19	4	12	1 319	50	124	10	30
Vietnam	16 944	934	2	7	121	20	756	29	8	191	34
Chile	6 806	2 137	194	14	25	40	1 972	93	7	168	73

¹ Kodene i tabellhodet betyr:

1. siffer: 0 født i Norge og 1 født i utlandet, 2. siffer: Antall utenlandsfødte foreldre, 3. siffer: Antall utenlandsfødte besteforeldre.

² Landbakgrunn gjelder den forelderen som ikke er født i Norge.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

ett av de tradisjonelle innvandringslandene. Det er vel 2 000 som har den ene forelderen født i Chile, og om lag 1 500 med én forelder født i enten Pakistan, Tyrkia, Marokko eller Iran. Det er bare 500 eller færre som har en forelder fra store og nye innvandringsland som Irak, Somalia og Bosnia-Hercegovina.

For 1 200 har den norskfødte forelderen også innvandringsbakgrunn

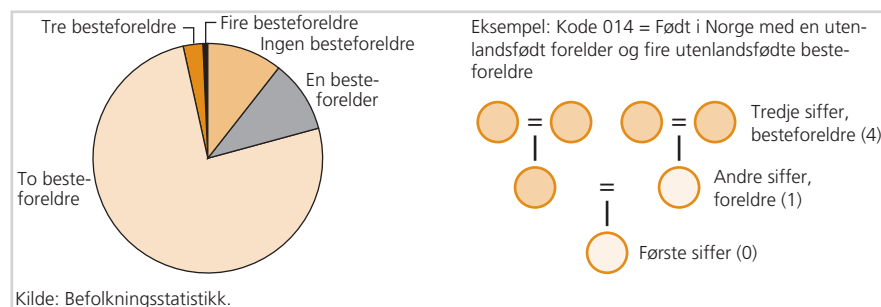
Det har vært rettet en særlig oppmerksomhet mot den gruppen som er født i Norge med en norskfødt og en utenlandsfødt forelder, og fire utenlandsfødte besteforeldre (014). Den norskfødte forelderen vil ofte være barn av to innvandrere, og som finner en ektefelle i utlandet som flytter til Norge, og de slår seg ned og får barn her. Det er denne gruppen noen mener burde vært gruppert inn i innvandrerbefolkningen. I alt utgjør dette 1 200 personer, en meget beskjeden andel av den samlede befolkningen med innvandrede foreldre eller besteforeldre, for eksempel under 1 prosent av alle med én norskfødt og én utenlandsfødt forelder. Denne gruppen vil antakelig øke etter hvert som de som er født i Norge med to utenlandsfødte foreldre blir eldre, og flere får barn.

Den ene utenlandsfødte forelderen har oftest vestlig bakgrunn

Noen av foreldrekombinasjonene er typisk for grupper med bakgrunn fra bestemte regioner, se tabell 1. Blant førstegenerasjonsinnvandrerne (124) har halvparten bakgrunn i land i den tredje verden, og ytterligere vel 15 prosent kommer fra Øst-Europa. I den nest største gruppen, de som er født i Norge med én forelder og to besteforeldre født i utlandet (012), har de fleste én forelder født i Norden eller i Vest-Europa ellers, i alt mer enn 60 prosent. Ande-

len med én forelder fra Vest-Europa er den samme også om det bare er én eller ingen utenlandsfødte besteforeldre. Blant dem som er født i utlandet med bare norskfødte foreldre og besteforeldre (100) er et flertall født i tredje verden (denne gruppen inkluderer adopterte, men også "misjonærbarn" og barn av bistandsarbeidere), men det er også mange som er født i nordiske land eller i USA.

Figur 2. Norskfødte personer med en utenlandsfødt forelder, etter antall utenlandsfødte besteforeldre. 1.1.2003

Det er bare en liten håndfull (42 personer) som er født i Norge med to norskfødte foreldre og fire utenlandsfødte besteforeldre (004). Dette er en gruppe som noen vil kalle tredjegerasjonsinnvandrere. De er barn av to foreldre som begge er født i Norge av to utenlandsfødte foreldre. Det at de er så få, er selvfølgelig et resultat av at svært få som er født i Norge av to utenlandsfødte foreldre er blitt så gamle at de har begynt å få barn.

Av de vel 5 000 født i Norge med to norskfødte foreldre og to norskfødte og to utenlandsfødte besteforeldre (002) er det 70 prosent som har en bakgrunn i Vest-Europa, og omtrent det samme forholdet er det blant de utenlandsfødte med en utenlandsfødt forelder og to utenlandsfødte besteforeldre (112).

Det er to relativt store grupper med klart flertall som har sin utenlandske bakgrunn fra ikke-vestlige land. Mange (nesten 80 prosent) av dem som er født i Norge med bare utenlandsfødte foreldre og besteforeldre (024, av noen kalt andregenerasjonsinnvandrere) har bakgrunn i tredje verden, og 10 prosent har foreldre født i Øst-Europa¹. Dessuten, av de 1 200 født i Norge med en utenlandsfødt forelder og fire utenlandsfødte besteforeldre (014) har vel 70 prosent en av foreldrene født i et land i den tredje verden. Til sammenlikning er denne gruppen (014) med 1 200 personer 2 prosent av det antallet som er født i Norge med to utenlandsfødte foreldre og fire utenlandsfødte besteforeldre (024).

De andre kombinasjonene er jevnere fordelt i forhold til regional bakgrunn, og de fleste i gruppene født i Norge med bare én utenlandsfødt besteforelder (001) og i gruppene med en utenlandsfødt forelder og én til tre utenlandsfødte besteforeldre, har sin bakgrunn i et annet nordisk land. Disse trekkene understreker det vi sa tidligere om at nordiske og vest-europeiske innvandrere danner familie med en norskfødt om de slår seg ned i Norge, mens innvandrere fra ikke-vestlige land i hovedsak danner familie med en fra sin egen region, enten født i Norge eller i "gamlelandet". Unntaket er som vi skal se, kvinner fra land som Thailand, Filippinene og Russland hvor mange kommer i forbindelse med ekteskap med norske menn.

Stadig flere barn med én forelder fra Filippinene, Thailand og Russland

Bakgrunnen for denne detaljerte statistikken er å illustrere hvor sammensatt både grupper som defineres innenfor og som faller utenfor innvandrerbefolkningen, er. Derfor skal vi også se litt på interessante og viktige enkeltland. Vi har i tabell 2 tatt med de 20 landene med den største innvandrerbefolkningen i Norge. Det ville bli for mye å ta med alle de ulike grupperingene som tabell

1 har, så vi har valgt ut 9 av de største kombinasjonene av eget, foreldres og besteforeldres fødeland. I tillegg har vi oppgitt innvandrerbefolkningen fra disse landene, og antallet født i Norge med én forelder født i utlandet og én forelder født i Norge. Noen av de største innvandrergruppene har en befolkning som er relativt ny i Norge. Mange har derfor ikke rukket å danne familie og føde barn i Norge, og har nesten ingen i mange av kategoriene i tabell 2. Dette gjelder for eksempel personer med bakgrunn fra Bosnia-Hercegovina, Irak og Somalia.

De fem første gruppene i tabell 2 er dem med bakgrunn fra vestlige land (Danmark, Sverige, Storbritannia, Tyskland og USA). Det er mange som er født i Norge (første siffer i koden er 0) med én av foreldrene fra ett av disse landene (kode 010, 011, 012, 013), mellom 50 og 75 prosent av alle med slike kombinasjoner. Det er også to av tre født i utlandet med én utenlandsfødt forelder og to utenlandsfødte besteforeldre (112) som er født i ett av disse fem landene.

Blant personer født i Norge med én utenlandsfødt forelder og to utenlandsfødte besteforeldre (012) er det utenom de fem nevnte landene også relativt mange med foreldre fra Filippinene, Polen og Thailand, land hvor det i flere år har vært vanlig for norske menn å finne sin ektefelle. Tallene er riktignok langt mindre enn for de vestlige landene. De barna som disse foreldreparene får, kommer i denne gruppen (012), mens barn som kommer til Norge sammen med moren (eller faren) vil regnes som førstegenerasjonsinnvandrere (124).

Det er også en del som er født i Norge med én forelder fra de tradisjonelle ikke-vestlige innvandrerlandene og én forelder født i Norge av norskfødte foreldre (012). Med unntak for det litt spesielle forholdet at så mange er født i India med norskfødte foreldre og besteforeldre (barn av bistandsarbeidere?) er antallet i kategorien 012 større enn noen annen kategori for alle ikke-vestlige land i tabellen. For alle disse landene er det altså til dels svært mye vanligere at en innvandrer har fått barn med en norskfødt med norske foreldre, enn med en norskfødt med utenlandsfødte foreldre.

For de 12 ikke-vestlige landene i tabell 2 som gjenstår når Polen, Filippinene og Thailand holdes utenfor, er det til sammen vel 10 000 personer født i Norge som har en forelder og to besteforeldre fra ett av disse landene (012). Dette er altså barn født i det vi kan kalle transnasjonale forhold hvor den ene forelderen er fra Norge og har norskfødte foreldre, den andre forelderen er fra utlandet med utenlandsfødte foreldre.

Få barn av pakistansk- og norskfødte foreldre

I kategorien 014 (født i Norge med én utenlandsfødt forelder, og begge foreldrene har selv bare utenlandsfødte foreldre) er det fra disse ikke-vestlige landene i alt færre enn 1 000. Det er bare der det er en pakistanskfødt forelder og fire pakistanskfødte besteforeldre at antallet blir av noen betydning, i alt nesten 600. Den neste gruppen er de med bakgrunn i Tyrkia, hvor det er vel 100 født i Norge med en forelder født i Tyrkia, en i Norge og med fire utenlandsfødte besteforeldre. I denne gruppen er det ti ganger så mange (1 300) som er født av en norskfødt forelder uten innvandrerbakgrunn og en tyrkiskfødt forelder.

Det er dobbelt så mange innvandrere med bakgrunn i Pakistan som fra Tyrkia. Grunnlaget for innvandringen fra begge land er i store trekk arbeidsinnvandring og familiegjenforening, men også noen som har fått asyl her. Det er relativt sett flere født i Norge av to pakistanskfødte enn to tyrkiskfødte foreldre. I tabell 2 ser vi at det er klart flere født av en tyrkiskfødt og en norsk forelder (012) enn det er i slike norsk-pakistanske forhold, og det er mye sjeldnere at barn fødes i Norge av en innvandrer fra Tyrkia og en norskfødt med tyrkiske foreldre (014) enn det er blant pakistanere. Blant dem som bor i Norge med bakgrunn fra Tyrkia, synes det altså å være mye vanligere å få barn med en norsk partner enn det er blant dem med bakgrunn i Pakistan. Vi har sett noe tilsvarende i analyser av ekteskapsinngåelser (Lie 2004).

Vi ser i tabell 2 at de nyankomne nasjonalitetene, som fra Somalia, Irak og Bosnia, har svært små tall i alle grupper. Det kan være verdt å merke seg at det er 1 200 som er født med en iranskfødt og en norskfødt forelder, og to besteforeldre født i Norge. Dette er flere enn med én forelder fra Pakistan og én fra Norge. Iranere er altså en gruppe som i større utstrekning enn mange andre fra ikke-vestlige land, danner par med norskfødte. Dette kan ha sammenheng med at det fra Iran er kommet mange menn som flyktninger for noen år siden, og at det ikke er så mange kvinner fra Iran å gifte seg med i Norge, og at kontaktene tilbake til "gamlelandet" ikke er som for arbeidsinnvandrerne. Det er like mange fra Sri Lanka som fra Iran i Norge, og fordelingen etter botid er noenlunde lik. Likevel er det dobbelt så mange født i Norge av norsk-iranske foreldrepar som av norsk-srilankesiske foreldrepar.

En viktig grunnen til at det er så små tall i disse gruppene med bakgrunn i ikke-vestlige land, er at innvandrere fra disse landene først de aller siste årene er kommet i den alder da de selv stifter familie. Vi skal senere se at de aller fleste født i Norge med en norskfødt forelder og en forelder født i et ikke-vestlig land er svært unge, og at det nok kommer til å bli vanligere etter hvert.

De med utenlandsfødte foreldre er unge

De aller fleste barn født av foreldre (en eller to) som selv har utenlandsfødte foreldre, er fortsatt svært unge. Vi skal se litt på aldersfordelingen i noen av de mest relevante gruppene fra tabell 1. Antallet personer i hver gruppe går i hovedsak fram av tabell 2. Tabell 3 viser andelen under ti år i noen grupper

Tabell 3. Andel under 10 år blant befolkningen gruppert etter eget, foreldres og besteforeldres fødeland. Noen utvalgte land. 1.1.2003

Landbakgrunn	Eget, foreldres og besteforeldres fødeland ¹						
	001	002	012	014	024	112	124
Danmark	38,5	42,8	15,8	58,1	23,4	10,6	2,1
Sverige	34,0	39,7	28,1	77,8	55,0	14,3	2,0
Serbia og Montenegro	52,3	44,7	46,9	90,0	80,1	(9,1)	11,5
Tyrkia	75,8	(82,4)	52,9	96,0	58,5	30,0	2,2
Bosnia	75,8	(33,3)	69,5	(66,7)	93,7	.	2,4
Marokko	71,5	.	46,2	(91,3)	56,8	21,4	2,0
Filippinene	73,7	(85,7)	54,1	.	50,5	21,0	2,4
India	50,6	(50,0)	31,5	85,7	46,7	13,5	1,5
Pakistan	91,0	98,2	33,6	98,7	44,0	(15,4)	2,8

¹ Kodene i tabellhodet betyr: 1. siffer: 0 født i Norge og 1 født i utlandet, 2. siffer: Antall utenlandsfødte foreldre, 3. siffer: Antall utenlandsfødte besteforeldre.

Tegnforklaring:

() Baserer seg på 10-24 personer i gruppen.

· Færre enn 10 personer i gruppen.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 4. Andel 50 år og eldre blant befolkningen gruppert etter eget, foreldres og besteforeldres fødeland. Noen utvalgte land. 1.1.2003

	Eget, foreldres og besteforeldres fødeland ¹						
	001	002	012	014	024	112	124
Danmark	0,2	0	7,7	0	2,9	10,3	49,3
Sverige	1,9	3,2	19,4	0	6,5	16,8	30,7
Serbia og Montenegro..	0	0	1,9	0	0,1	(9,1)	8,9
Tyrkia	0	0	0,3	0	0	3,3	12,3
Bosnia	0	0	1	0	0	.	22,3
Marokko	0	.	0,1	0	0	3,6	14,3
Filippinene	0	0	0,1	.	0	0,8	15,3
India	0	0	4,1	0	0,1	12,2	25,4
Pakistan	0	0	0,2	0	0	0	21,2

¹ Kodene i tabellhodet betyr:

1. siffer: 0 født i Norge og 1 født i utlandet, 2. siffer: Antall utenlandsfødte foreldre, 3. siffer: Antall utenlandsfødte besteforeldre.

Tegnforklaring:

() Baserer seg på 10-24 personer i gruppen.

.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

for de største landene. Av dem som er født i Norge med to norskfødte foreldre og en utenlandsfødt besteforelder (001) fra Sverige eller Danmark, er vel en av tre under ti år. Er den ene besteforelderen fra et ikke-vestlig land, ligger andelen som er under ti år mellom 50 og 75 prosent, men blant de 100 personene med en besteforelder fra Pakistan er andelen 90 prosent.

De som er født i Norge med en utenlandsfødt forelder og fire utenlandsfødte besteforeldre (014) er gjennomgående svært unge. Blant de få med én utenlandsk forelder fra Vesten er andelen under ti år 60-70

prosent, mens andelen for ikke-vestlige land er rundt eller over 90 prosent. Av de 588 med bakgrunn fra Pakistan er 250 under to år, ytterligere 250 er under fem, og 580 er under ti år. Blant de andre gruppene er alderen ikke så skjev. Vi må vente at dette er en gruppe som kommer til å vokse raskt i det minste i noen år framover, etter hvert som slike par blir vanligere, og flere rekker å få barn etter sitt første.

Blant norskfødte med en utenlandsfødt forelder og to utenlandsfødte besteforeldre (012) er mellom en og to tredeler under ti år, noe flere yngre blant dem med ikke-vestlig enn blant dem med vestlig bakgrunn. Blant dem som er født i utlandet med en utenlandsfødt forelder og to utenlandsfødte besteforeldre (112), er andelen unge lavere, bare på 10-20 prosent.

Det er bare blant førstegenerasjonsinnvandrere (124) at andelen over 50 år er av noen betydning (se tabell 4). Blant innvandrere fra Danmark er hele 50 prosent over 50 år, i de andre gruppene ligger andelen mellom 10 og 30 prosent. Blant alle de andre gruppene i tabell 4, unntatt de født i utlandet med en utenlandsfødt forelder og to utenlandsfødte besteforeldre (012), er det nesten ingen over 50 år.

Minst 666 000 med et eller annet innslag av utenlandsk bakgrunn

Ser vi på eget, foreldres og besteforeldres fødeland, er det minst 666 177 personer i Norge som har et innslag av utenlandsk bakgrunn. Dette er omtrent 15 prosent av befolkningen i Norge. Innslaget av utenlandsk bakgrunn varierer fra personer med én utenlandsfødt besteforelder (90 000) til personer selv født i utlandet, med to utenlandsfødte foreldre og to utenlandsfødte besteforeldre (277 000), med bakgrunn fra over 200 land. Dette er minimumstall, og de illustrerer hvor sammensatt befolkningen i Norge er.

¹ Der de utenlandsfødte foreldrene kommer fra hvert sitt land, er prioritet gitt til mors fødeland i den regionale grupperingen.

Referanser

Lie, Benedicte (2004): *Ekteskapsmønstre i det flerkulturelle Norge*, Rapporter 1/2004, Statistisk sentralbyrå.

Stadig flere søker lykken med utenlandske ektefeller

Stadig flere norske menn og kvinner gifter seg med utenlandske ektefeller. Det har særlig vært en stor økning i norske menns ekteskapsinngåelser med utenlandske kvinner, og det vanligste er å gifte seg med kvinner fra Thailand, Filippinene og Russland. Et økende antall gifter seg med personer som bor i utlandet når ekteskapet blir inngått, og tallet på personer som søker om familiegjeningforening med norske øker.

Ekteskapsmønstrene viser at vi blir et stadig mer internasjonalt og flerkulturelt samfunn. Det er flere og flere nordmenn som finner seg utenlandske ektefeller. I 2001 var en av fem ekteskapsinngåelser ekteskap mellom en norsk og en utenlandsk ektefelle. I 1990 gjaldt det en av ti. Ekteskapsinngåelse mellom norske menn og utenlandske kvinner har økt mest, men det har også vært en økning i norske kvinners ekteskapsinngåelse med utenlandske menn. Det samlede tallet på ekteskapsinngåelser i Norge har økt fra 22 000 i 1990 til nesten 25 000 i 2001.

I denne artikkelen beskrives nordmenns ekteskapsinngåelser med innvandrere og utlendinger som ikke er bosatt i Norge. Artikkelen bygger på rapporten, "Ekteskapsmønstre i det flerkulturelle Norge". Rapporten er først og fremst deskriptiv og ikke årsaksorientert. Materialet er utarbeidet på grunnlag av data fra registre. Vi har brukt betegnelsen *norsk* om personer utenfor innvandrerbefolkningen i mangel av en bedre betegnelse. Også blant dem utenfor innvandrerbefolkningen er det mange ulike innslag av utenlandsk bakgrunn, og innvandrere kan selvsagt også omtales som norske, ettersom de kan være født og oppvokst i Norge, ha norsk statsborgerskap og generelt sett føle sterk tilhørighet til det norske samfunnet.

I 2001 inngikk 2 800 norske menn og 1 800 norske kvinner ekteskap med en utenlandsk ektefelle. Disse ekteskapsinngåelsene utgjorde henholdsvis 11,4 og 7,2 prosent av alle inngåtte ekteskap, til sammen 18,6 prosent. På begynnelsen av 1990-tallet var det flere norske kvinner enn menn som giftet seg med ektefelle med utenlandsk bakgrunn, men i løpet av 1990-tallet var det stadig flere menn som giftet seg med utenlandske kvinner. Norske kvinners ekteskap med utenlandske menn har økt fra midten av 1990-tallet, men ikke på langt nær så mye som for norske menn.

Tall for ekteskapsinngåelse viser ikke hele bildet av pardannelse i Norge. Samboerskap er svært utbredt og mange har for eksempel svenske, danske og engelske samboere. Det er lettere for en person fra et EØS-land å bo i Norge på grunnlag av samboerskap, enn for eksempel for en innvandrere fra et ikke-vestlig land.

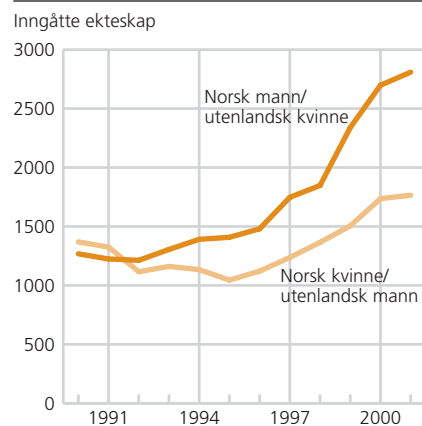
Stadig flere norske menn gifter seg med ikke-vestlige kvinner

Økningen i nordmenns utenlandske ekteskapsinngåelser gjelder særlig ekteskap mellom norsk mann og kvinne med bakgrunn fra ikke-vestlige land. I 2001 var det nesten 2 000 norske menn som giftet seg med kvinner fra et ikke-vestlig land. Av norske menns ekteskapsinngåelser med utenlandske

Benedicte Lie

Artikkelen er basert på rapporten "Ekteskapsmønstre i det flerkulturelle Norge" (Lie 2004). Rapporten er finansiert av Kommunal- og regionaldepartementet.

Figur 1. Ekteskapsinngåelser mellom norsk¹ mann og innvandrere/utenlandsk² kvinne, og mellom norsk kvinne og innvandrer/utenlandsk mann. 1990-2001

¹ Med norsk mann og kvinne menes personer utenfor innvandrerbefolkningen.

² Med innvandrer/utenlandsk kvinne og innvandrer/utenlandsk mann menes kvinner og menn som bor i Norge og har to utenlandsfødte foreldre eller utenlandsk person som ikke er bosatt i Norge.

Kilde: Befolkningsstatistikk.

Benedicte Lie er rådgiver og koordinator for innvandrere relatert statistikk i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for leveårsstatistikk (benedicte.lie@ssb.no).

Tabell 1. Ekteskapsinngåelse ¹ , etter ektefellenes innvandrerbakgrunn/utenlandsk bakgrunn. 1990-2001												
Type ekteskap	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Absolutte tall												
Ekteskap i alt	21 926	19 880	19 266	19 464	20 605	21 677	23 172	23 815	23 354	24 889	26 763	24 652
To norske	18 367	16 334	15 953	15 910	16 759	17 879	19 159	19 136	18 361	18 838	20 338	17 683
Norsk mann/utenlandsk kvinne	1 268	1 224	1 213	1 305	1 391	1 408	1 480	1 747	1 848	2 339	2 698	2 809
Norsk kvinne/utenlandsk mann	1 369	1 325	1 116	1 161	1 134	1 045	1 121	1 237	1 365	1 505	1 736	1 765
To innvandrere	922	997	984	1 088	1 321	1 345	1 412	1 695	1 780	2 207	1 991	2 395
Prosent												
Ekteskap i alt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
To norske	83,8	82,2	82,8	81,7	81,3	82,5	82,7	80,4	78,6	75,7	76,0	71,7
Norsk mann/utenlandsk kvinne	5,8	6,2	6,3	6,7	6,8	6,5	6,4	7,3	7,9	9,4	10,1	11,4
Norsk kvinne/utenlandsk mann	6,2	6,7	5,8	6,0	5,5	4,8	4,8	5,2	5,8	6,0	6,5	7,2
To innvandrere	4,2	5,0	5,1	5,6	6,4	6,2	6,1	7,1	7,6	8,9	7,4	9,7

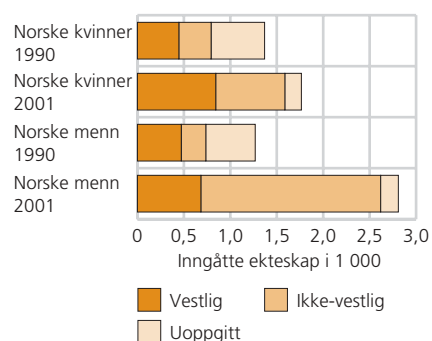
¹ Ekteskap der minst en av partene er bosatt i Norge.
Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

kvinner i 2001 var 69 prosent med kvinne fra ikke-vestlig land. 24 prosent hadde bakgrunn i vestlige land, og 7 prosent hadde ukjent landbakgrunn. I 1990 var det en større andel av de utenlandske ektefellene der vi manglet opplysninger om landbakgrunn (42 prosent), og i 21 prosent av ekteskapene vet vi at kvinnen hadde bakgrunn fra et ikke-vestlig land.

Norske kvinners ekteskapsinngåelse med utenlandske menn har hatt en annen utvikling. Tallet på ekteskapsinngåelser med utenlandske ektefeller har ikke økt like mye for norske kvinner som for menn. Det er heller ikke like stort innslag av ektefeller fra ikke-vestlige land, 42 prosent blant kvinner med utenlandske menn, og 69 prosent blant menn med utenlandske kvinner. Norske kvinner gifter seg i større grad enn menn med ektefeller fra vestlige land dersom de inngår ekteskap med utenlandske ektefeller.

I 2001 var 42 prosent av norske kvinners ekteskapsinngåelser med utenlandske menn med mann fra ikke-vestlig land, 48 prosent med mann fra et vestlig land. I 10 prosent av ekteskapsinngåelsene manglet vi opplysninger om mennenes landbakgrunn. I 1990 hadde 25 prosent av mennene bakgrunn fra ikke-vestlige land, men da var det 42 prosent av mennene vi manglet opplysninger om landbakgrunn for¹.

Figur 2. Ekteskapsinngåelse mellom norsk ektefelle (uten innvandringsbakgrunn) og innvandrer/utenlandsk ektefelle¹, etter ektefellers landbakgrunn. 1990 og 2001

Asiatiske og østeuropeiske kvinner på ekteskapstoppen

Det har vært en særlig stor økning i ekteskapsinngåelse mellom norske menn og kvinner fra Øst-Europa og Asia med Tyrkia. Ekteskapsinngåelse mellom norske menn og asiatiske kvinner har økt fra rundt 150 i året på begynnelsen av 1990-tallet til mer enn 800 i 2001. Ekteskap mellom norske menn og østeuropeiske kvinner økte i omtrent samme periode, fra omkring 100 slike ekteskapsinngåelser på begynnelsen av 1990-tallet til rundt 750 i 2000 og 2001. Økningen har særlig funnet sted fra slutten av 1990-tallet.

Flest vigles med kvinner fra Thailand, Russland og Filippinene

Tabell 2 viser at det spesielt er tallet på ekteskapsinngåelser med kvinner fra Filippinene, Russland og Thailand som har økt mye. Oppgangen for ekteskap mellom norske menn og russiske kvinner er mest oppsiktsvekkende, fra noen få titalls per år frem til 1998, og så 300-400 deretter. Tallene før 1998 må tolkes som minimumstall ettersom tallet på dem med uoppgitt landbakgrunn var høyt frem til det. Filippinene og Thailand har ligget blant fem på topp i

hele perioden, men tallmessig har ekteskap med filippinske kvinner økt fra rundt 60 i året til over 200, og thailandske fra rundt 50 til over 400 i 2001. I 2001 ble det inngått over 1 000 ekteskap mellom norske menn og kvinner fra disse tre landene.

Ekteskap mellom norske menn og svenske kvinner har også økt en del, men ekteskap med danske kvinner har ligget på omtrent det samme nivået. I 2001 var 10 av de 15 største gruppene av ektefeller fra ikke-vestlige land, i 1990 var det bare seks blant de 15 største gruppene. På slutten av 1990-tallet og begynnelsen av 2000-tallet er det noen store grupper som skiller seg ut med flere hundre ekteskapsinngåelser, men det er også mange mindre "grupper" med mellom 30 og 100 ekteskapsinngåelser med norske menn.

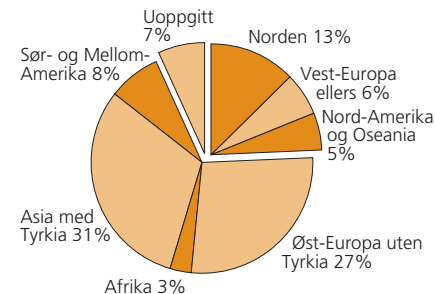
Norske kvinner velger oftere menn fra naboland

850 norske kvinner giftet seg i 2001 med menn fra land i Norden eller fra andre land i Vest-Europa. Tallet er høyere enn blant norske menn (530). Det er flere kvinner som gifter seg med menn fra Afrika, Asia og Øst-Europa nå enn før, til sammen 650 i 2001. Økningen er ikke så stor som for norske menn. Til sammenlikning var det 1 720 norske menn som giftet seg med kvinner fra disse tre verdensdelene.

I løpet av alle årene vi har sett på, har ektemenn fra Danmark, Sverige og Storbritannia med få unntak utgjort de tre største gruppene. USA går også igjen blant de største gruppene. Blant de ikke-vestlige har menn fra Jugoslavia, Marokko og etter hvert Iran kommet høyt opp på listene. Menn fra Pakistan har også kommet inn blant de 15 største gruppene flere år. Menn fra Tyrkia har vært med blant de 15 største gruppene av ekteskapsinngåelser de fleste årene, og fra 1999 har tallet på årlige ekteskapsinngåelser ligget på over 100. Fra 1999 har det vært fem grupper med over 100 ekteskap. I 2001 er det syv ikke-vestlige grupper blant de 15 største gruppene; Tyrkia, Jugoslavia, Irak, Marokko, Iran, Chile og India. For norske menn er det kvinner fra noen få land som dominerer. Norske kvinner har i større grad ektefeller fra hele verden.

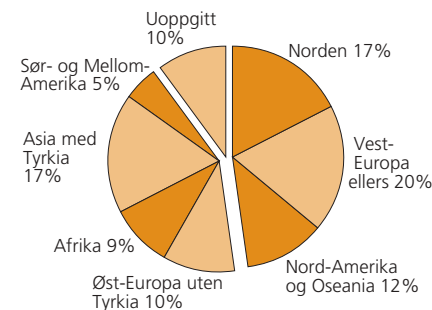
I 1990 var det også syv ikke-vestlige land som kom inn blant de 15 største gruppene av norske kvinners ektemenn; Jugoslavia, Marokko, Chile, Tyrkia, India, Pakistan og Algerie. Igjen må vi minne om at på 1990-tallet var det mange av de utenlandske ektefellene der vi manglet opplysninger om landbakgrunn på vigselstidspunktet. Fra 1999 har antallet med uoppgitt landbakgrunn sunket betraktelig.

Figur 3. Ekteskapsinngåelse mellom norske menn og innvandrerkvinner/utenlandske kvinner, etter kvinnens landbakgrunn. 2001. Prosent

Kilde: Befolkningsstatistikk.

Figur 4. Ekteskapsinngåelse mellom norske kvinner og innvandrer menn/utenlandske menn, etter mannens landbakgrunn. 2001. Prosent

Kilde: Befolkningsstatistikk.

Tabell 2. Ekteskapsinngåelse mellom norske menn og innvandrerkvinner/utenlandske kvinner. 1990-2001

1990		1992		1994		1996		1998		2000		2001	
I alt	1 268	I alt	1 213	I alt	1 391	I alt	1 408	I alt	1 848	I alt	2 698	I alt	2 809
Danmark	128	Danmark	98	Sverige	132	Sverige	139	Sverige	148	Russland	384	Thailand	435
Sverige	126	Sverige	91	Danmark	89	Danmark	116	Danmark	94	Thailand	362	Russland	358
Filippinene	58	Filippinene	59	Filippinene	71	Filippinene	53	Filippinene	58	Filippinene	262	Filippinene	238
Thailand	51	Polen	42	USA	46	Finland	35	Thailand	41	Sverige	231	Sverige	201
USA	46	USA	36	Polen	41	Thailand	33	Russland	31	Polen	107	USA	115
Polen	42	Storbritannia	35	Thailand	33	Polen	33	USA	30	Danmark	102	Danmark	98
Tyskland	36	Finland	27	Tyskland	26	Storbritannia	30	Finland	29	USA	94	Polen	90
Storbritannia	36	Thailand	26	Finland	25	Russland	25	Polen	28	Brasil	57	Brasil	58
Finland	29	Tyskland	26	Russland	23	Tyskland	24	Storbritannia	27	Storbritannia	49	Litauen	50
Uoppgitt	532	Uoppgitt	545	Uoppgitt	647	Uoppgitt	761	Uoppgitt	1 077	Uoppgitt	183	Uoppgitt	191

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 3. Ekteskapsinngåelse mellom norske kvinner og innvandrer menn/utenlandske menn. 1990-2001

	1990	1992	1 994	1996	1 998	2 000	2 001						
I alt	1 369	1 116	1 134	1 121	1 365	1 736	1 765						
Danmark	102	84	88	Sverige	129	Sverige	133	Sverige	212	Sverige	170		
Sverige	92	68	79	Danmark	103	Danmark	110	Danmark	149	USA	152		
Storbritannia	86	66	60	Storbritannia	66	Storbritannia	81	Storbritannia	146	Storbritannia	151		
Jugoslavia	50	Marokko	31	USA	37	Tyskland	28	Tyskland	31	USA	121	Tyrkia	117
USA	41	USA	29	Marokko	27	USA	24	Nederland	28	Tyrkia	118	Danmark	98
Marokko	38	Tyskland	26	Jugoslavia	26	Iran	20	USA	26	Tyskland	69	Jugoslavia	79
Tyskland	25	Jugoslavia	24	Tyskland	26	Bosnia-Hercegovina	20	Iran	19	Jugoslavia	59	Irak	61
Chile	24	Pakistan	23	Iran	22	Nederland	17	Marokko	19	Marokko	53	Marokko	52
Tyrkia	22	Iran	23	Tyrkia	19	Jugoslavia	15	Frankrike	18	Nederland	42	Tyskland	52
Uoppgitt	576	Uoppgitt	429	Uoppgitt	476	Uoppgitt	435	Uoppgitt	649	Uoppgitt	161	Uoppgitt	178

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Ekteskap over grensene

Etter hvert som det er blitt flere innvandrere i Norge, er det flere som finner kjærligheten med innvandrere som allerede bor i Norge, men det er også stadig flere nordmenn som finner kjærligheten utenlands. Nordmenn reiser mer ut av landet, det er blitt vanligere å studere og jobbe i utlandet, og ferievane-ene endres. Vi er blitt mer mobile og mer internasjonalt orienterte. Folk reiser og flytter mer, og over lengre avstander enn før. Massemedier og markeds-krefter spiller en vesentlig rolle i utforming av nye samhandlingsmønstre på tvers av nasjonale grenser. Mennesker med ulik kulturell bakgrunn møtes og samhandler, flytter og noen gifter seg. Vi har opplysninger om hvor ektefelle-ene bor ved ekteskapsinngåelsen. Denne statistikken viser at ekteskap med ikke-bosatte utlendinger utgjør en stadig større andel av nordmenns interna-sjonale ekteskap.

Stadig flere menn gifter seg med kvinner som ikke bor i Norge

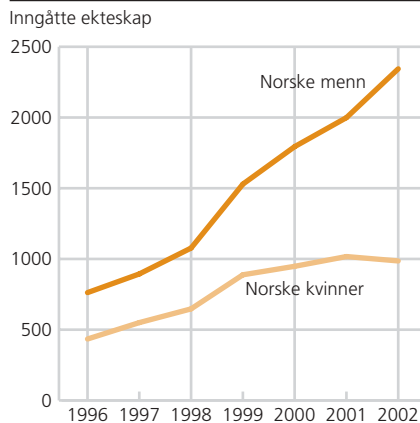
I 1996 ble det inngått 760 ekteskap mellom norsk mann uten innvandrerbakgrunn og en ikke-bosatt utenlandsk kvinne. I 2002 var tallet mer enn tre ganger så høyt, 2 344. Tallet på norske kvinners ekteskapsinngåelse med ikke-bosatte utenlandske menn ble fordoblet i perioden, fra 434 i 1996 til 986 i 2002².

I løpet av årene 1996 til 2002 har til sammen neste 16 000 norske menn og kvinner uten innvandrerbakgrunn giftet seg med ikke-bosatte personer. Dette er de som har registrert ekteskapsinngåelsen med norske myndigheter. Det kan være personer som gifter seg i utlandet og bosetter seg der uten å regist-rere ekteskapet i Norge – og det kommer også en del som samboere.

Ser vi på tallene fra 1996 til 2001 er det norske menns ekteskapsinngåelse med kvinner som ikke var bosatt i Norge, og med bakgrunn fra ikke-vestlige land, som har økt mest. I 2001 var det 198 ekteskapsinngåelser med ikke-bosatte kvinner med bakgrunn fra et vestlig land, og ni ganger så mange ekteskapsinngåelser med kvinner fra ikke-vestlige land. 318 norske kvinner giftet seg med en ikke-bosatt mann med bakgrunn fra et vestlig land og dobbelt så mange med menn fra et ikke-vestlig land. Her er det viktig å understreke at det er lettere for statsborgere fra vestlige land å bosette seg i Norge uten å være gift.

Kvinner fra Thailand, Russland og Filippinene kommer på topp for norske menns ekteskapsinngåelser med kvinner som ikke bor i Norge, og det gjelder alle årene vi har sett på. Disse ekteskapsinngåelsene utgjør halvparten av

Figur 5. Ekteskapsinngåelser mellom norske ektefeller uten innvandrer-bakgrunn og ikke-bosatte ektefeller. 1996-2002

Kilde: Befolkningsstatistikk.

norske menns ekteskapsinngåelser med kvinner som ikke bor i Norge ved ekteskapsinngåelsen. Kvinner med thailandsk statsborgerskap er den største gruppen. Det ble inngått 400 ekteskap mellom norsk mann og thailandsk kvinne ikke bosatt i Norge i 2001.

Tall fra Utlendingsdirektoratet viser at det i 2003 var 735 thailandske personer som fikk opphold i Norge etter søknad om familiegjenforening (www.udi.no). Her er det grunn til å anta at et overveiende flertall var kvinner som søkte om familiegjenforening med norsk mann. 739 russiske og 382 filippinske personer fikk opphold på grunnlag av søknad om familiegjenforening i 2003. For russiske og filippinske innvandrere er innvandrings- og ekteskapsmønsteret noe mer sammensatt enn for thailandske.

Hvorfor gifter stadig flere norske menn seg med kvinner fra ikke-vestlige land?

Rapporten denne artikkelen bygger på er, som nevnt, først og fremst beskrivende. Vi har sett på tall for ekteskapsinngåelser, og tallene sier ikke noe om innslag av arrangement eller kjærlighet i ekteskapsinngåelsene, og heller ikke noe om årsaker til den utviklingen vi ser. Noen bakenforliggende forhold er imidlertid verdt å peke på. Vi har allerede vært inne på forhold som økt mobilitet. Norske menn og kvinner reiser mer og mange treffer ektefeller i utlandet, og mange treffer hverandre i Norge. Utlendinger kommer til Norge på besøk, som turister, for å studere og for å arbeide. Vi vet at noe av kontakten skjer gjennom organisert ekteskapsformidling, annonser og gjennom kontaktnettverk. Men SSB har ikke informasjon om hvordan kontakten mellom ektefellene etableres, eller om hvor stor del som inngås på grunnlag av organisert ekteskapsformidling eller andre nettverk.

Søker noen menn kvinner med tradisjonell holdning til hjemmet?

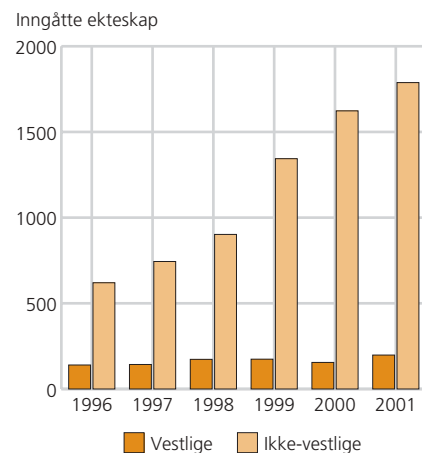
Når det er langt flere ekteskapsinngåelser mellom norske menn og ikke-vestlige kvinner, enn mellom norske kvinner og ikke-vestlige menn, kan en tenke seg at dette er knyttet til et betydelig mannsoverskudd i giftemoden alder i Norge, særlig i enkelte regioner, og til kjønnsroller i Norge og i andre samfunn. Norge skårer høyere i forhold til likestilling mellom kjønnene enn de fleste andre land. Norske kvinner er svært selvstendige; kvinner tar utdanning, er aktive på arbeidsmarkedet, og ønsker å ha kontroll over sin privatøkonomi og andre forhold i dagliglivet. Dette er ikke nødvendigvis lett å realisere i ekteskap med en mann med mer patriarkalske verdier og tradisjonelle holdninger til arbeidsdeling i hjemmet.

Likestillingsperspektivet kan også være en forklaringsfaktor i forhold til at økningen i ekteskap mellom norske kvinner og menn fra ikke-vestlige land ikke har vært like stor. Det har vært en økning i ekteskapsinngåelse mellom for eksempel norske kvinner og tyrkiske og marokkanske menn, men for andre grupper har det blitt gradvis færre ekteskapsinngåelser med norske kvinner. Vi vet dessuten fra skilsmissestatistikken at ekteskap mellom norske kvinner og ikke-vestlige menn har relativt høy skilsmissehyppighet. Norske kvinners ekteskap med utenlandske menn går dobbelt så ofte i oppløsning som for eksempel ekteskap mellom norske menn og utenlandske kvinner.

"Push"- og "pull"-faktorer

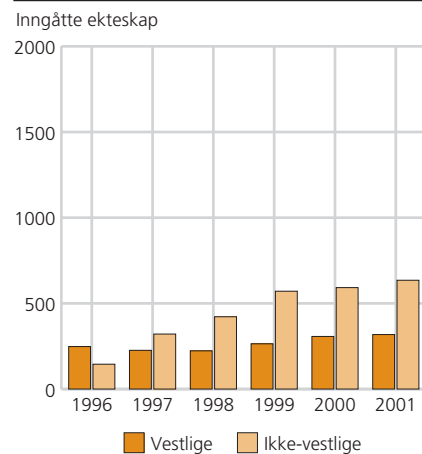
For mange kvinner fra en del ikke-vestlige land kan ekteskap med en norsk mann i Norge representere et materielt sett bedre liv enn livet i et tidligere hjemland. Det kan selvsagt også gjelde for menn fra en del ikke-vestlige land.

Figur 6. Norske menns ekteskap med ikke-bosatte utenlandske kvinner, etter kvinnens statsborgerskap. 1996-2001

Kilde: Befolkningsstatistikk.

Figur 7. Norske kvinners ekteskap med ikke-bosatte utenlandske menn, etter mannens statsborgerskap. 1996-2001

Kilde: Befolkningsstatistikk.

Ekteskapet og flyttingen kan representere en mulighet til å forbedre livssituasjonen på mange områder. Et liv i Norge kan by på goder som ikke lett kan erverves i hjemlandet, både materielt sett, med tanke på utdanningsmuligheter, arbeidsmuligheter og i forhold til graden av selvstendighet i ekteskapet. Det samme kan være relevant i forhold til eventuelle barns oppvekstvilkår. Pågangen til ekteskapsbyråer og kontaktannonser viser at særlig mange ikke-vestlige kvinner er svært interessert i å finne en ektefelle i Norge. Det kan være mange "push"-faktorer som gjør at kvinnene aktivt søker å finne ektefelle og en mulighet for å flytte, og mange "pull"-faktorer ved livet i Norge som gjør at det er attraktivt å flytte og inngå ekteskap med en norsk mann. For norske menn kan andres positive erfaringer fra slike ekteskap, og at det blir stadig mer vanlig, bidra til at enda flere norske menn aktivt tar initiativ til denne typen ekteskapsforbindelser.

¹ Ektefeller med uoppgett landbakgrunn er personer vi mangler opplysninger om ved ekteskapsinngåelsen. Vi får opplysninger om ektefellen gjennom befolkningsstatistikksystemet etter hvert. De med uoppgett landbakgrunn er personer som ikke bor i Norge ved ekteskapsinngåelsen. I de fleste tilfeller bor de i den bosatte innvanderens tidligere hjemland. På begynnelsen av 1990-tallet var det en stor andel med uoppgett landbakgrunn. Fra 1998 er vigselsfilene mer oppdaterte.

² Artikkelen er i hovedsak basert på rapporten "Ekteskapsmønstre i det flerkulturelle Norge". I rapporten dekker tallene for ekteskap over grensene årene 1996-2001. Etter at rapporten var ferdig er noen tall oppdatert, slik at vi i denne artikkelen gjengir noen tall for 2002.

Referanser

Hylland Eriksen, Geir Thomas (1993): *Små steder - store spørsmål. Innføring i sosialantropologi*. Universitetsforlaget, Oslo.

Lie, Benedicte (2004): *Ekteskapsmønstre i det flerkulturelle Norge*. Rapporter 1/2004. Statistisk sentralbyrå.

www.udi.no

Ekteskapet som praktisk arrangement?

Parforhold mellom mann og kvinne er sentrale i alle samfunn, men måtene en knytter relasjoner, hvilken betydning relasjonene har og rollene den enkelte har i forholdet, varierer fra samfunn til samfunn, fra miljø til miljø, fra generasjon til generasjon, og fra parforhold til parforhold.

Kulturforskjeller og ekteskapets forskjellige funksjon i ulike samfunn og miljøer er viktige elementer å ha i tankene når vi ser på ekteskapsmønstre og ekteskapsinngåelse.

I vesten har mange en forestilling om at et godt ekteskap er bygget på romantisk kjærlighet, og at det begynner med forelskelse. I mange land vil det være en vanlig oppfatning at et godt ekteskap er bygget på fornuft – og at kjærlighet er noe som kommer etter hvert. Ifølge sosialantropolog Hylland Eriksen er det på verdensbasis sjelden at romantisk og gjensidig kjærlighet regnes som et viktig aspekt ved ekteskap (Hylland Eriksen 1993:113). Utviklingen i ekteskapsmønstrene i Norge viser at stadig flere etablerer ekteskap på tvers av kulturforskjeller og ulike ekteskapstradisjoner. Kanskje er det ikke bare mennesker fra andre land som har et praktisk og rasjonelt forhold til ekteskapsarrangementer?

Store forskjeller i ekteskapsmønstre blant innvandrere i Norge

Innvandrere fra Pakistan og Vietnam gifter seg nesten utelukkende med personer med samme landbakgrunn. I andre grupper er de fleste gift med norske ektefeller. Tallet på innvandrere er fordoblet fra 1990 til 2002, og ekteskapsmønstrene har mye å si for innvandringen til Norge.

Innvandrere fra Pakistan, Vietnam og Sri Lanka mest endogame

Innvandrere fra Pakistan, Vietnam og Sri Lanka er blant de innvandrergruppene i Norge hvor nesten alle er gift med personer med samme landbakgrunn som dem selv (endogame). De færreste er gift med personer med *norsk* bakgrunn (Vi har brukt betegnelsen *norske* om personer utenfor innvandrerbefolkningen i mangel på en bedre betegnelse. Også blant dem utenfor innvandrerbefolkningen er det mange ulike innslag av utenlandsk bakgrunn, og innvandrere kan selvsagt også omtales som norske, ettersom de kan være født og oppvokst i Norge, ha norsk statsborgerskap og generelt sett føle sterk tilhørighet til det norske samfunnet).

Vi har sett på bestående ekteskap for disse innvandrergruppene i 2002 og i 1990. Innvandrere fra Pakistan, Vietnam og Sri Lanka er blant innvandrerne med lengst botid i Norge, så fraværet av ekteskap med norske ektefeller må sees som et tydelig tegn på preferanser og kulturelle føringer ved valg av ektefelle. Men det er viktig å huske på at mange innvandrere allerede er gift når de kommer til Norge. Mange av de første arbeidsmigrantene var allerede gift og har fått familien sin til Norge etterpå. Det samme er tilfellet for en del flyktninger. Skal en forstå innvandringen til Norge må en derfor se på familierelasjoner og ekteskapsmønstre, og ikke bare se innvandringen som forflytning av enkeltpersoner uten sosiale bånd både i Norge og i utlandet. Samboerskap er også en del av bildet når det gjelder familieforhold og etablering, men det er mindre utbredt blant de fleste innvandrergupper med ikke-vestlig bakgrunn enn blant personer uten innvandrerbakgrunn og blant dem med bakgrunn fra vestlige land. Det viser tall fra Folke- og bolig tellingen 2001.

Av nesten 11 000 pakistanske innvandrere som i 2002 var gift og bosatt i Norge, hadde litt over 200 norske ektefeller (2 prosent). Det bor 2 300 flere gifte pakistanske kvinner i Norge i 2002 enn i 1990. Det er litt flere som er gift med norske menn, men de utgjør likevel mindre enn 1 prosent av de gifte pakistanske kvinnene. Til tross for at det er 2 000 flere gifte pakistanske menn i Norge i 2002 enn i 1990 var det altså færre som var gift med norske kvinner, men andelen er likevel litt høyere enn for pakistanske kvinner.

Fra 1990 til 2002 er det blitt dobbelt så mange gifte innvandrere fra Vietnam i Norge. Det er en litt større andel av kvinnene som er gift med norsk mann, men for menn fra Vietnam er andelen blitt mindre enn den var i 1990.

Det er tre ganger så mange gifte menn fra Sri Lanka bosatt i Norge i 2002, og fire ganger så mange gifte kvinner som i 1990. Andelen som er gift med norsk ektefelle har gått ned både blant menn og kvinner.

Benedicte Lie

Denne artikkelen bygger på en rapport, "Ekteskapsmønstre i det flerkulturelle Norge" (Lie 2004). Rapporten er først og fremst deskriptiv og ikke årsaksorientert. Materialet er utarbeidet på grunnlag av data fra registre.

Definisjoner

Innvandrerbefolkningen = Begge foreldre født i utlandet.

Landbakgrunn = Eget eller foreldrenes fødeland. Dersom foreldrenes fødeland er forskjellig, legges mors fødeland til grunn. (Utenlandsk landbakgrunn gjelder innvandrerbefolkningen. Alle andre har Norge som landbakgrunn og omtales her som norske.)

Ikke-vestlige land inkluderer land i Afrika, Asia (med Tyrkia), Sør- og Mellom-Amerika og Øst-Europa.

Benedicte Lie er rådgiver og koordinator for innvandrrelatert statistikk i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for leveårsstatistikk (benedicte.lie@ssb.no).

2002**Bosatte innvandrere fra Pakistan**

- 5 669 gifte menn, 187 gift med norsk kvinne (3 prosent)
- 5 158 gifte kvinner, 35 gift med norsk mann (1 prosent)

Bosatte innvandrere fra Vietnam

- 2 955 gifte menn, 54 gift med norsk kvinne (2 prosent)
- 3 046 gifte kvinner, 176 gift med norske menn (6 prosent)

Bosatte innvandrere fra Sri Lanka

- 2 694 gifte menn, 100 gift med norsk kvinne (4 prosent)
- 2 573 gifte kvinner, 82 gift med norsk mann (3 prosent)

1990

- 2 656 gifte menn, 215 gift med norsk kvinne (6 prosent)
- 2 844 gifte kvinner, 12 gift med norsk mann (0 prosent)

- 1 422 gifte menn, 41 gift med norsk kvinne (3 prosent)
- 1 332 gifte menn, 30 gift med norsk kvinne (2 prosent)

- 899 gifte menn, 47 gift med norsk kvinne (5 prosent)

- 639 gifte kvinner, 42 gift med norsk mann (6 prosent)

Få ekteskap med norske blant nyankomne flyktninger

Det er også mange andre grupper hvor bare en liten andel er gift med norsk ektefelle, og en tilsvarende større andel er gift med personer med bakgrunn fra samme land. Det gjelder for eksempel innvandrergrupper der det er mange nyankomne flyktninger (Irak, Afghanistan, Somalia). I noen grupper har ekteskapsmønsteret sammenheng med at mange allerede hadde ektefeller og familie før de kom til Norge (for eksempel fra Bosnia-Hercegovina), og mange "hele" familier har flyttet til Norge.

Innvandrere fra ikke-vestlige land gift med innvandrere

Blant alle gifte innvandrere fra ikke-vestlige land var 13 prosent av gifte menn og 17 prosent av kvinner gift med norsk ektefelle (2002). Det vanligste er at innvandrere fra ikke-vestlige land er gift med en person med innvandringsbakgrunn fra samme land som dem selv. Det har vært en økning i ekteskap mellom to innvandrere med bakgrunn fra forskjellige land fra 1990 til 2002. I de fleste tilfellene kommer ektefellene fra samme region, og som regel fra to naboland.

For en del grupper er det forskjell i ekteskapsmønster mellom kvinner og menn. For mange ikke-vestlige grupper er det en større andel menn enn kvinner som er gift med ektefeller fra Norge (eksempelvis blant innvandrere fra Pakistan, Tyrkia, Serbia og Montenegro, Sri Lanka, India, Irak og Kroatia). Det vanligste er at menn i større grad enn kvinner er gift med personer med annen landbakgrunn, men det er noen ikke-vestlige innvandrergrupper som har et ekteskapsmønster som skiller seg fra andre grupper, ved at mange kvinner er gift med norske ektefeller.

Tabell 1. Ekteskap, etter ektefellenes landbakgrunn¹, bosatte menn 1.1.2002. Prosent

Mannens landbakgrunn	I alt	Kvinnens landbakgrunn			Uoppgitt
		Norge	Samme region	Annen region	
	Absolutte tall	Prosent			
Norge	781 958	96	96	4	0
Norden	9 732	71	21	5	3
Vest-Europa ellers	9 114	71	17	7	5
Øst-Europa u/Tyrkia	9 566	17	76	2	5
Afrika	6 482	21	49	4	26
Asia med Tyrkia	26 799	8	74	2	16
Nord-Amerika	2 128	80	12	7	1
Sør- og Mellom-Amerika	1 956	38	50	5	7
Oseania	258	79	11	10	0

¹ Landbakgrunn gjelder innvandrerbefolkningen.
Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2. Ekteskap, etter ektefellenes landbakgrunn¹, bosatte kvinner 1.1.2002. Prosent

Kvinnens landbakgrunn	I alt	Mannens landbakgrunn			Uoppgitt
		Norge	Samme region	Annen region	
	Absolutte tall	Prosent			
Norge	772 590	97	97	3	0
Norden	12 214	78	17	4	1
Vest-Europa ellers	7 959	74	19	6	1
Øst-Europa u/Tyrkia	12 912	37	56	2	3
Afrika	5 058	15	62	3	20
Asia med Tyrkia	27 681	23	72	2	3
Nord-Amerika	2 524	85	10	4	1
Sør- og Mellom-Amerika	2 747	58	35	5	2
Oseania	244	77	11	11	1

¹ Landbakgrunn gjelder innvandrerbefolkningen.
Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Mange kvinner fra Thailand, Russland og Filippinene gift med norsk mann

I noen grupper ser vi en veldig tydelig tendens til at mange kvinner kommer til Norge i forbindelse med ekteskap med norske menn (se for øvrig artikkel om nordmenns utenlandske ekteskapsinngåelser i dette nummeret av Samfunnsspeilet). Blant nesten 2 400 kvinner fra Thailand som er gift og bosatt i Norge i 2002 er 93 prosent gift med norske menn, 1 prosent er gift med menn fra Thailand. Også blant kvinner fra Russland (79 prosent), Filippinene (78 prosent), Romania (70 prosent) og Polen (66 prosent) er svært mange gift med norsk mann (2002).

Blant menn fra noen ikke-vestlige land finner vi også et relativt stort innslag av ekteskap med norske kvinner. 20 prosent av gifte tyrkiske menn bosatt i Norge er gift med norske kvinner, 22 prosent blant chilenske menn, 27 prosent blant gifte marokkanske menn, 27 prosent blant polske menn og 59 prosent blant ungarske menn.

Innvandrere fra vestlige land som oftest gift med norske ektefeller

Ekteskaps sammensetningen blant innvandrere med bakgrunn fra vestlige land og ikke-vestlige land følger ganske forskjellige mønstre. Mens et fåtall av de ikke-vestlige innvandrerne har norsk ektefelle, har et klart flertall av de vestlige innvandrerne norsk ektefelle. 72 prosent av menn fra vestlige land gift og bosatt i Norge hadde norsk ektefelle, og 78 prosent av kvinnene (2002). Mange innvandrere fra vestlige land bor noen år i Norge og drar igjen, og blant dem som blir boende i Norge har mange inngått ekteskap med norske ektefeller. For tall for innvandrergrupper fra enkeltland vises det til rapporten om "Ekteskapsmønstre i det flerkulturelle Norge" (Lie 2004).

En av ti ekteskapsinngåelser gjelder to med utenlandsk bakgrunn

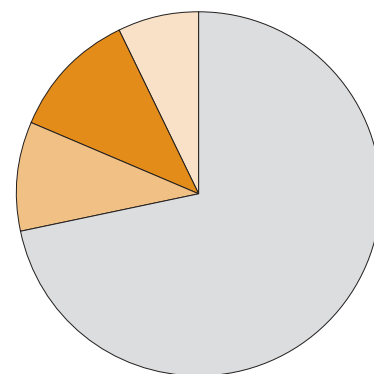
Fra å se på bestanden av ekteskap på et gitt tidspunkt, skal vi nå se på hva som har preget ekteskapsinngåelsene som har funnet sted de siste årene. I 2001 ble det registrert nesten 24 700 ekteskapsinngåelser. 2 400 ekteskapsinngåelser (9,7 prosent) gjaldt to personer med utenlandsk landbakgrunn. 18,6 prosent gjaldt ekteskapsinngåelse mellom norsk og utenlandsk ektefelle (se artikkel om nordmenns ekteskapsinngåelser).

Tallet på ekteskapsinngåelser mellom to innvandrere har økt for hvert år, i takt med økningen i innvandrerbefolkningen. I 1990 ble det inngått 920 ekteskap der begge var innvandrere, og de utgjorde 4,2 prosent av ekteskapsinngåelsene dette året. Innvandrerbefolkningen ble fordoblet fra 1990 til 2002, og økningen gjelder først og fremst ikke-vestlige innvandrere. Ekteskapsinngåelse mellom to innvandrere med bakgrunn fra Asia har økt mest, fra 245 i 1990 til 922 i 2001, mellom to med bakgrunn fra Øst-Europa fra 21 til 336 i 2001, og mellom to med bakgrunn fra Afrika fra 42 til 161. Tallet på ugifte har også økt. I 2001 var det 16 900 ugifte innvandrere fra Asia, 8 500 fra Øst-Europa og 5 000 fra Afrika. I 2003 var tallene henholdsvis 19 900, 6 400 og 9 800.

Færre ikke-vestlige menn gifter seg med norsk kvinne

Ser vi på ekteskapsinngåelsene i 2001 blant menn fra ikke-vestlige land, var det en god del fra Marokko (52 prosent), Tyrkia (39), Irak (37), Chile (32) og Serbia og Montenegro (31 prosent) som giftet seg med norske kvinner i

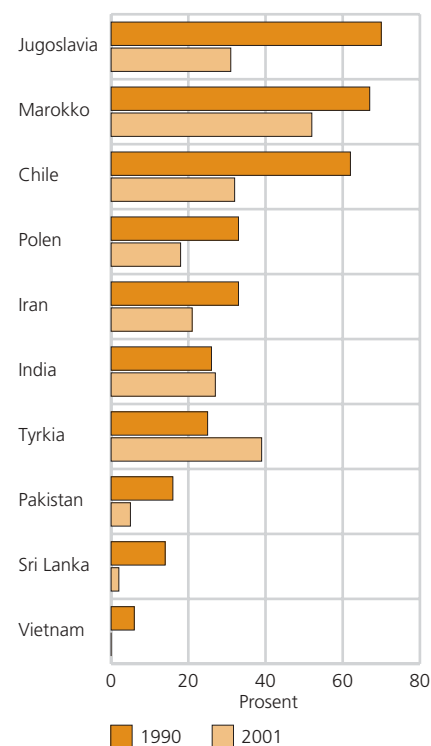
Figur 1. Ekteskapsinngåelser, etter ektefellenes innvandrerbakgrunn/utenlandsk bakgrunn. 2001. Prosent

- To norske uten innvandringsbakgrunn, 71,7 prosent
- To innvandrere eller innvandrere med utenlandsk, 9,7 prosent
- Norsk mann med innvandrer/utenlandsk kvinne, 11,4 prosent
- Norsk kvinne med innvandrer/utenlandsk mann, 7,2 prosent

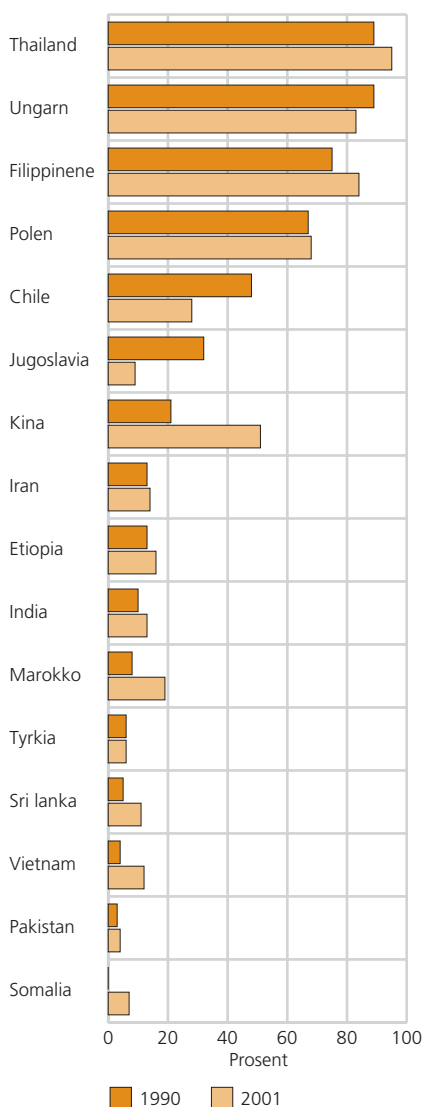
Kilde: Befolkningsstatistikk.

Figur 2. Ekteskapsinngåelse mellom menn fra ikke-vestlige land og norske kvinner, etter mennens landbakgrunn. Utvalgte ikke-vestlige land. 1990 og 2001. Prosent

Kilde: Befolkningsstatistikk.

Figur 3. Ekteskapsinngåelse mellom kvinner fra ikke-vestlige land og norske menn, etter kvinnens landbakgrunn. Utvalgte ikke-vestlige land. 1990 og 2001. Prosent

Kilde: Befolkningsstatistikk.

2001. Andre grupper skiller seg ut ved at svært få gifter seg med norsk kvinne. Blant vietnamesiske menn som giftet seg i 2001 (230), var det under 1 prosent av mennene som giftet med norsk kvinne, blant menn med bakgrunn fra Pakistan var det 5 prosent (13 personer), fra Sri Lanka var det 2 prosent. Når vi sammenlikner ikke-vestlige menns ekteskapsinngåelser i 1990 og 2001, ser vi at det for mange grupper er en mindre andel som gifter seg med norsk kvinne i 2001 enn i 1990. Blant menn fra Tyrkia er det blitt flere, men blant menn fra Jugoslavia, Chile, Marokko, Polen, Iran og Pakistan er det blitt en mindre andel.

Blant ikke-vestlige kvinner som gifter seg med norske menn, er andelen for de fleste grupper mer eller mindre uendret, og det er større forskjeller mellom land, fra de som nesten ikke gifter seg med norske (Pakistan, Tyrkia, Somalia, Sri Lanka, Vietnam, med flere) til de gruppene der det store flertall gifter seg med norske (Thailand, Filippinene, Russland, Ungarn).

4 av 10 ikke-vestlige fant ektefeller i Norge

Vi har sett at for en del innvandrergupper er et overveiende flertall gift med ektefeller med bakgrunn fra samme land. Dette har, som vi har pekt på, sammenheng med at mange er gift før de kommer til Norge. Men også mange som ikke er gift ved innvandringen, inngår ekteskap med en fra samme land. Mange har tette relasjoner til sitt tidligere hjemland og til innvandrere med samme bakgrunn i Norge. Forskjellige preferanser, kulturforskjeller og ulike ekteskapstradisjoner er blant de mange forhold som påvirker valg av ektefelle. Hvorvidt innvandrere som ønsker å gifte seg med en fra samme land finner ektefelle i Norge, har til dels også sammenheng med om det finnes aktuelle ugifte kandidater i Norge.

Av alle bosatte¹ innvandrere som giftet seg i 2002 (4 700) fant 56 prosent ektefelle som allerede bodde i Norge ved ekteskapsinngåelsen. Blant de som fant ektefeller som ikke allerede var bosatt i Norge ved ekteskapsinngåelsen, var det flest med ikke-vestlig bakgrunn.

Vi har sett på ekteskapsinngåelser for noen innvandrergupper for å se hvor mange som finner ektefeller i Norge og i utlandet for årene 1996-2001. Gruppene som er valgt er store innvandrergupper i norsk innvandringsammenheng, der mange gifter seg med innvandrere fra samme land. Fra 1996 til 2001 var det til sammen 8 400 bosatte innvandrere fra disse landene som giftet seg. 90 prosent giftet seg med en person med samme landbakgrunn. 59 prosent giftet seg med en ikke bosatt ektefelle (4 900 personer). 3 500 giftet seg med personer som allerede bodde i Norge. Blant bosatte innvandrere fra Bosnia, Sri Lanka og Vietnam som giftet seg fra 1996-2001, fant over halvparten ektefeller i Norge. Blant innvandrere fra Tyrkia og Pakistan var det en av fire som fant ektefelle i Norge.

Finner de som er født i Norge ektefeller i foreldrenes tidligere hjemland?

Et annet spørsmål er hvorvidt de som er født i Norge med utenlandsfødte foreldre, gifter seg med ektefeller i Norge eller fra foreldrenes tidligere hjemland. Fremdeles er de fleste i denne gruppen svært unge. Per 1.1.2002 var 87 prosent under 20 år, og det store flertallet er dermed ikke i en alder der ekteskapsinngåelse er vanlig. Statistikken viser at de som er født i Norge gifter seg senere enn førstegenerasjonsinnvandrere i samme alder. Blant de med for-

eldre fra Pakistan, Tyrkia og Vietnam er det en del som er over 18 år, i de fleste andre grupper er det svært få.

Blant personer født i Norge med to foreldre født i Pakistan, var det 551 som giftet seg i perioden 1996-2001. Blant disse, som blant førstegenerasjonsinnvandrere som giftet seg i samme periode, fant tre av fire ektefeller i utlandet. Det er imidlertid for tidlig å trekke sterke konklusjoner om denne gruppens ekteskapsmønstre, ettersom flertallet av de over 18 år ennå ikke er gift, og de fleste velger å utsette ekteskapsinngåelsen.

Svært få av dem som er født i Norge med to foreldre født i Vietnam er gamle nok til å gifte seg, og det er for få som er gift til at en kan si noe om ekteskapsmønsteret. 450 av 5 250 er over 18 år og bare 14 var gift per 1.1.2003. Blant dem med foreldre fra Tyrkia er det flere som gifter seg i ung alder. 138 personer født i Norge med to foreldre født i Tyrkia giftet seg i løpet av seksårsperioden. 110 giftet seg med en som ikke bodde i Norge ved ekteskapsinngåelsen.

Innvandring – ikke bare enkelt-personer!

Når det har vært en fordobling av innvandrere i løpet av det siste tiåret, må det sees i forhold til ekteskapsmønstre og familierelasjoner. Mye av innvandringen skjer gjennom ekteskap og familie(gjen)forening. De fleste etablerer seg i par- og familierelasjoner på ett eller annet tidspunkt i livet. Innvandrere som er gift ved innvandringen kommer enten sammen med familien sin, eller får familien til seg etterpå. Av de som ikke er etablert på innvandringstidspunktet, finner mange ektefeller i utlandet. Mange innvandrere kommer dessuten gjennom ekteskap med norske ektefeller. Folk gifter seg på tvers av nasjonale grenser. Det er tett sammenheng mellom migrasjon og ekteskap, sammenhenger en må se nærmere på dersom en skal forstå forhold rundt selve innvandringen, og utviklingen av et internasjonalt og flerkulturelt samfunn i Norge. Utviklingen går i retning av at det norske samfunnet blir stadig mer sammensatt, av personer med ulik kulturell bakgrunn. Dette er en virkelighet vi både må ta inn over oss, og etter hvert kanskje revurdere forestillingen om "det norske". De fleste ser valg av ektefelle som et svært personlig anliggende, som en selv må få velge, men hvor ekteparet skal bo, blir fort et anliggende for innvandringsmyndighetene. Ekteskap og migrasjon representerer utfordringer ikke bare for de to personene som er direkte involvert, det representerer også viktige utfordringer i forhold til utforming av innvandrings- og integrasjonspolitikken i Norge.

Tabell 3. Ekteskapsinngåelse for bosatte innvandrere fra 12 utvalgte land etter ektefellens landbakgrunn og bosatt/ikke-bosatt. 1996-2001¹. Absolutte tall og prosent

Landbakgrunn	Ekteskapsinngåelser	Bosatt	Ikke-bosatt	Samme landbakgrunn	Annen landbakgrunn
Absolutte tall					
I alt	9 232	4 156	5 076	7 751	1 481
Pakistan	1 803	458	1 345	1 729	74
Vietnam	1 426	777	649	1 336	90
Sri Lanka	1 360	758	602	1 287	73
Tyrkia	1 062	245	817	941	121
Bosnia-Hercegovina	651	445	206	523	128
Irak	562	231	331	443	119
Marokko	523	150	373	418	105
India	506	196	310	401	105
Somalia	351	137	214	321	30
Gambia	135	59	76	94	41
Prosent					
I alt	100	41,2	58,8	89,9	10,1
Pakistan	100	25,4	74,6	95,9	4,1
Vietnam	100	54,5	45,5	93,7	6,3
Sri Lanka	100	55,7	44,3	94,6	5,4
Tyrkia	100	23,1	76,9	88,6	11,4
Bosnia-Hercegovina	100	68,4	31,6	80,3	19,7
Irak	100	41,1	58,9	78,8	21,2
Marokko	100	28,7	71,3	79,9	20,1
India	100	38,7	61,3	79,2	20,8
Somalia	100	39,0	61,0	91,5	8,5
Gambia	100	43,7	56,3	69,6	30,4

¹ For innvandrere fra Pakistan, Tyrkia og India gjelder tallene ekteskapsinngåelse for første generasjon og personer født i Norge med to foreldre født i utlandet. For alle andre land gjelder tallene ekteskapsinngåelser kun for førstegenerasjonsinnvandrere.
Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

¹ Med "bosatt" menes alle som er registrert i Det Sentrale Folkeregister som bosatt i Norge, med gyldig oppholdstillatelse og intensjon om å bo i Norge i minst seks måneder.

Referanser

Lie, Benedicte (2004): *Ekteskapsmønstre i det flerkulturelle Norge*, Rapport 1/2004, Statistisk sentralbyrå, http://www.ssb.no/emner/02/02/30/rapp_200401/.

Hvor skal samboerne krysse av?

En liten snutt om hvordan vi ikke skal behandle samboere i spørreundersøkelser, og et forslag til forbedringer.

Turid Noack

Etter mer enn 30 år med samboerskap har vi blitt godt vant til at samboerne synes i terrenget både her og der. I lovverk som i statistikk har vi i økende grad søkt å innpasse samboerne. Slik blir både rettspraksis og kunnskap mer overensstemmende med hvordan folk faktisk lever. Men hva skjer når samboerne "invaderer" en tradisjonell og solid variabel som *sivilstand*? Er det ubetinget et gode, og hvordan bør det i så fall gjøres?

I samfunnsvitenskapelig metode er nødvendigheten av å måle én variabel av gangen klassisk barnelærdom. Et spørsmål som *Er du for eller mot monarki og tror du kronprinsen vil bli en god konge?* skjønner vi umiddelbart ikke duger. De som svarer ja, kan både være ihuga monarkister og ha tro på at kronprins Haakon vil kunne gjøre en utmerket jobb. Men hva skal de svare som har tiltro til kronprinsen, men som er prinsipielle motstandere av monarkiet?

Kravet om gjensidig utelukkende svaralternativer er også elementær metodekunnskap. Spør vi for eksempel etter alder og oppgir alternativene 20-30 år og 30-40 år, er det ikke mulig å si hvor 30-åringene måtte ha plassert seg.

Spørsmål om sivilstand er en gjenganger i mange typer undersøkelser og registreringer. Men her ser den metodiske barnelærdommen ut til å ha gått i glemmeboken. Ikke sjelden blir spørsmålet *Hva er din sivilstand¹?* satt opp med svaralternativene *ugift, gift, skilt, enke/enkemann* og *samboer*. Tilsynelatende en enkel og grei løsning, men hvor havner samboerne? Forhåpentligvis oftest som samboere, men de kan også komme til å bli krysset av som ugifte, hva mange av dem vil være, eller som skilte eller enker/enkemenn, som også er den offisielle sivilstanden til mange samboere.

Av dagens samboere er 81 prosent ugifte, 2 prosent enker/enkemenn og 14 prosent skilte og separerte. Ja, strengt tatt kan en person være både gift og samboer med en annen enn ektefellen². Men dette har nok mer akademisk enn praktisk interesse.

Kun ett spørsmål, slik som i det nevnte eksempelet, fanger kort og godt ikke opp både *sivilstand* og *samlivsstatus* (om du lever i parforhold gift/samboer eller alene). Verken opplysninger om sivilstand eller samlivsstatus kan bli tilstrekkelig pålitelige på dette viset.

Dersom vi skal dekke begge de to variablene, kommer vi ikke unna å bruke to spørsmål. Og svaralternativene under hvert spørsmål må selvsagt være gjensidig utelukkende. Ofte kan det nok være lurt å tenke over om en strengt tatt trenger opplysninger om både *sivilstand* og *samlivsstatus*.

Turid Noack er forsker i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for demografi- og levekårsforskning (turid.noack@ssb.no).

Om svaret er ja, kan spørsmålene se slik ut:

*Er du gift eller samboer?*³

Ja, gift/registrert partner

Ja, samboer

Nei

Alle som oppgir ett av de to siste svaralternativene (samboer eller nei), blir deretter spurt om formell sivilstand.

Hva er din sivilstand?

Ugift

Gift/registrert partner

Enke/enkemann/gjenlevende partner

Separert/separert partner

Skilt/skilt partner

Heller ikke her kan vi være sikre på at ordet samboer blir oppfattet på samme måte av alle. Så lenge det ikke er snakk om en offisiell sivilstand, som det å være gift, gjør vi klokt i å regne med slingringsmonn. Ifølge den registrerte befolkningsstatistikken var det 1. januar 2004 1 687 878 gifte personer her i landet. For samboerne der kilden er intervjuundersøkelser, må vi nøye oss med et anslag, nærmere bestemt omlag en halv million.

¹ Etter at partnerskapsloven ble innført i 1993, ble det fire nye kategorier for sivilstand, nærmere bestemt registrert partner, gjenlevende partner, separert partner og skilt partner.

² Nærmere 3 prosent oppga at de var gift/registrert partner, men vi har erfaring for at en del samboere som har inngått såkalte samboerkontrakter oppfatter det som å være registrert partner (omnibus 2002).

³ I SSBs omnibusundersøkelser gis følgende instruks for hvordan begrepet samboer skal forstås: I kategorien "samboere" ønsker vi å fange opp personer som lever sammen i et parforhold og som selv oppfatter seg som "samboere". Vi er altså ute etter IOs subjektive oppfatning av seg selv og sitt parforhold. For å falle inn under kategorien "samboer" må man i prinsippet bo sammen. I noen tilfeller kan man likevel akseptere at samboere for en kortere periode (inntil 3 md.) ikke bor sammen, for eksempel på grunn av jobb eller studiesituasjon.

